

Minima in Midden-Drenthe

Belevingsonderzoek op het platteland

**A. Raspe
N. Broenink
H. Swinnen**

1999

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 1999

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or by any other means without permission in writing from the publisher.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Voorwoord

1	Het onderzoek	7
	Aanleiding en doelstellingen	7
	Probleemstelling en onderzoeksvragen	8
	Opzet en organisatie	12
2	Profiel van de onderzoekspopulatie	17
3	Wonen en leven	21
	Achtergronden.....	21
	Waardering van het wonen	23
	Waardering voorzieningen	26
	Het sociale leven	28
4	Inkomen, rondkomen en voorzieningengebruik	39
	Inkomenssituatie	39
	Voorzieningengebruik	47
5	Beleving van de situatie	53
	Voor- en nadelen.....	53
	Waardering leven	58
	Sociale contacten.....	59
	Minima over minima	60
6	Problemen, instanties, en toekomstperspectief	65
	Problemen.....	65
	Instanties.....	67
	Toekomstwensen	72
	Veranderingssuggesties.....	75

7	Groepsbesprekingen	81
	Resultaten discussies	81
	Verbeteringsvoorstellen	87
8	Conclusies en aanbevelingen	89
	De onderzoeksvragen; resumé	89
	Slotbeschouwing	93
	Hoe verder?	103
	Literatuur	105
	Bijlagen	107
	- Overzicht verbeteringsvoorstellen	
	- Samenstelling van de onderzoekspopulatie; verantwoording van werkwijze	
	- Deelnemende organisaties; ervaringen van de interviewers	
	- Overzicht problemen	

Voorwoord

De armoedeproblematiek en de positie van de minima hebben in Nederland de afgelopen jaren noodzakelijke aandacht gehad. Ook in de gemeenteraad van Middenveld is er bij diverse gelegenheden over gesproken.

De aandacht is niet verslapt. De achterliggende periode hebben de gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders regelmatig zaken op hun agenda gehad die eigenlijk alle op hetzelfde doel waren gericht. Eenmalige uitkeringen, participatiefonds, verbetering van de kinderopvang, sociale activering, werkervaringsplaatsen reïntegratie arbeidsgehandicapten, versterkte samenwerking met arbeidsvoorziening, kwijtscheldingsbeleid. Steeds ging het om het verbeteren van de positie en de kansen van degenen die tot de doelgroepen van het gemeentelijk minimabeleid behoren.

Ook nu Middenveld Midden-Drenthe heet zal de aandacht blijven. De komende maanden gebeurt dat in elk geval naar aanleiding van dit, op het uitstekende initiatief van de stichting Adviesraad Midden-Drenthe, tot stand gekomen, rapport over de positie van de minima in de gemeente.

De opzet van het belevingsonderzoek en de onderzoeksvragen spreken aan. Hoe wordt een laag inkomen in een plattelandssituatie ervaren, hoe worden de voorzieningen gebruikt, wat zijn de ervaringen met lokale instellingen en instanties. Het gemeentebestuur wil dat graag weten.

Van belang is ook dat lokale instellingen en instanties bereid waren actief aan het onderzoek deel te nemen. Zij leverden ook de interviewers. De uitvoering van het onderzoek was ingrijpend, belastend en tijdrovend. Inzichten zijn gedeeld, ervaringen opgedaan. Onder projectverantwoordelijkheid van de stichting Welzijn Beilen en met veel inzet van alle betrokkenen is het proces tot een goed einde gebracht.

Stilstand op het terrein van het minimabeleid is niet geoorloofd. Het rapport biedt goede aanknopingspunten om gezamenlijk het minimabeleid verder te ontwikkelen.

R. W. ter Avest,
burgemeester van Midden-Drenthe.

1 Het onderzoek

Aanleiding en doelstellingen

De Stichting Adviesraad Minimabeleid Midden Drenthe heeft het Verwey-Jonker Instituut gevraagd onderzoek te doen naar de positie van de minima in de gemeente Middenveld, naar het gebruik van voorzieningen en diensten, en naar hun relatie met instellingen en instanties.

Zij wil met dit onderzoek de positie van de minima in de lokale samenleving verbeteren. Op de achtergrond speelt mee dat de gemeente als gesprekspartner steeds belangrijker wordt. Steeds meer aspecten van het beleid ter bestrijding van armoede worden immers gedecentraliseerd. De gemeenten Beilen, Smilde en Westerbork (per 1 januari 1998 gemeente Middenveld en per 1 januari 2000 gemeente Midden-Drenthe) hebben begin 1997 een eerste nota Gemeentelijk Minimabeleid aangenomen. Die nota is in 1999 gevolgd door de Notitie Evaluatie Minimabeleid Middenveld.

De Adviesraad spitst zijn activiteiten toe op (1) activiteiten gericht op de doelgroep, (2) activiteiten gericht op de samenleving, en (3) activiteiten gericht op de gemeente. Binnen de eerste groep activiteiten past de behoefte om meer inzicht te krijgen in de problematiek zoals die door de minima zelf wordt ervaren. Een onafhankelijk onderzoek kan daarin voorzien. De adviesraad heeft het bestuur van Stichting Welzijn Beilen verzocht het onderzoek onder haar eindverantwoordelijkheid te laten uitvoeren.

Het doel van het onderzoek is drieledig. In de eerste plaats is er behoefte aan meer samenhangend inzicht in aard, omvang en beleving van minimaproblematieken in Middenveld. Ten tweede is het van belang dat dit inzicht gedeeld wordt door zoveel mogelijk relevante lokale instanties, instellingen en organisaties. De derde doelstelling is dat het onderzoek handvatten voor actie aan moet dragen en de voorwaarden helpt scheppen om daadwerkelijk aan de slag te gaan.

Het onderzoek moet dus de basis leggen voor verder te ontwikkelen beleid. Die basis moet bestaan uit inzicht in de omvang en aard van de problematiek zoals die door de minima zelf wordt ervaren. Het onderzoek beperkt

zich echter niet tot ervaringen met gemeentelijk beleid in enge zin, maar neemt ook ervaringen mee met andere instanties, instellingen en organisaties die al of niet door de gemeente worden aangestuurd of ingehuurd en die een relatie (kunnen) hebben met bestrijding van armoede. Dat betekent ook dat aanbevelingen voor beleid zich tot die instanties, instellingen en organisaties dienen uit te strekken.

In de onderzoeksopzet is voorzien in een actieve rol voor medewerkers van instellingen en instanties. Daarmee is een basis gelegd voor motivatie van die medewerkers in de richting van een steviger minimabeleid. De gemeente zou daarbij overigens een regierol kunnen vervullen.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

De gemeente Middenveld omvat een groot aantal kleine dorpen en buurtschappen (ca. 18 zand- en veendorpen), de kern Bovensmilde waar veel Molukse gezinnen gehuisvest zijn, de grotere dorpen Smilde en Westerbork en het hoofddorp Beilen.

Enkele diensten en instanties werken vanaf 1998 in het gehele werkgebied van de nieuwe gemeente (gemeentelijke diensten, politie, arbeidsbureau, maatschappelijk werk, nutsbedrijven). Andere instellingen en organisaties werken (nog) verspreid over stukken van de oude gemeenten. Sociale verbanden liggen er wel tussen de dorpen in de voormalige gemeenten Beilen en Westerbork. Smilde heeft in veel mindere mate relaties naar andere dorpen in de gemeente, behalve naar het dorp Oranje. De afstand van Smilde naar Beilen is groot.

De nieuwe gemeente Middenveld heeft ca. 31.700 inwoners en een grondgebied van 34.500 hectare. Kenmerkend voor het gebied is de grote uitgestrektheid (1 hectare per hoofd van de bevolking) en de slechte openbare vervoersvoorziening. Vooral voor minima is dit lastig, gezien het feit dat een aantal diensten zich in het hoofddorp concentreren.

De Adviesraad Minimabeleid signaleert een aantal ontwikkelingen die voor de positie van minima in deze gemeente van belang zijn:

- Verruiming van wetgeving bij de rijksoverheid, waardoor er meer ruimte is voor gemeenten om eigen beleid te ontwikkelen;

- Het gemeentelijk minimabeleid blijft na de herindeling in 1998 gehandhaafd, maar voor de nieuwe gemeente is naar de mening van de Adviesraad intensivering van beleid noodzakelijk;
- Uit gegevens van andere gemeenten blijkt het niet-gebruik van regelingen om tegemoet te komen aan de noden van de minima omvangrijk te zijn. Wat de omvang van niet-gebruik in Middenveld is, is niet bekend;
- Er bereiken de Adviesraad regelmatig negatieve signalen over de klantgerichtheid bij de dienstverlening;
- De regelgeving die door de verschillende instanties wordt gehanteerd zou adequater uitgevoerd kunnen worden, zodat bijvoorbeeld op uitvoeringskosten bespaard zou kunnen worden;
- De aanwezige kennis over de minima is versnipperd over de verschillende instanties, waardoor er dubbel werk wordt gedaan en de kans aanwezig is dat men langs elkaar heen werkt.

Op basis van deze specifieke invalshoeken heeft de Adviesraad de volgende vragen geformuleerd:

1. Op welk gebied worden de meeste problemen ervaren?
2. Op welk gebied worden de grootste problemen ervaren?
3. Aan welke aanvullende voorzieningen is behoefte?
4. Welke belemmeringen zijn er om van de bestaande voorzieningen gebruik te maken?
5. In welke mate is een minimuminkomen verantwoordelijk voor een sociaal isolement?
6. In welke mate is men op de hoogte van maatschappelijke organisaties die opkomen voor de belangen en rechten van de minima?
7. In welke mate wordt de betiteling minima als beledigend en/of discriminerend ervaren?
8. Hoe wordt de klantgerichtheid van de diensten en organisaties ervaren?

De aandacht voor de armoedeproblematiek in Nederland is de afgelopen jaren in belangrijke mate voortgekomen uit discussies over problemen met hardnekkige en langdurige werkloosheid en de concentratie daarvan in bepaalde wijken van de grote(re) steden. De aandacht voor armoede op het platteland is in die context vrij nieuw. Tegelijk is bekend dat armoede op het platteland een

aantal specifieke kenmerken heeft die effectieve armoedebestrijding in de weg staan.

Burgers op het platteland reageren (feitelijk) anders op de eigen (en wellicht ook andermans) armoedesituatie dan burgers in de stad. Eigen trots en schaamte zijn twee kanten van eenzelfde medaille die adequaat gebruik (en bereik) van voorzieningen in de weg staan. Er is echter ook sprake van informele en vrijwillige netwerken (bijvoorbeeld kerken, burens, familie...) die meer dan in de stad borg zouden staan voor sociale integratie. De kracht en de mate van gebruik van die netwerken is echter relatief onbekend en vermoedelijk nogal wisselend.

Gegeven de aantallen mensen waar het om gaat – in het onderzoeksvoorstel is een aantal van ca. 3.200 personen genoemd – zijn de mogelijkheden om specifiek beleid te ontwikkelen geringer dan in de stad.

De fysieke bereikbaarheid van voorzieningen en diensten (en dus ook de daarmee gepaard gaande kosten) vormen vaak een extra drempel.

Instellingen die voor hulpverlening en begeleiding instaan zijn vaak regionaal georganiseerd waardoor ook 'afstand' in immateriële zin kan bestaan. Bovendien maakt dat de sturings- en/of regierol van de gemeente gecompliceerder.

In Drenthe is per januari 1998 de gemeentelijke herindeling een feit geworden. Consequentie daarvan is dat ook dienstverlenende instanties en organisaties gaan reorganiseren.

Deze verschillen leiden meer nog op het platteland dan in de stad tot de overtuiging dat effectieve armoedebestrijding niet slechts een zaak van de (lokale) overheid kan zijn. Samenwerking tussen alle relevante instanties, instellingen en organisaties is nodig. Deze samenwerking heeft de meeste kans van slaagen als zij vanaf de eerste beleidsvoorbereidende stappen wordt opgebouwd.

Een kwestie die voor het platteland niet anders ligt dan voor de stad is die van het bepalen van de populatie van minima. Naast bijstandsgerechtigden betreft het mensen met andere uitkeringen zoals AAW, WAO, AOW, etc., mensen met een zeer laag inkomen uit arbeid of anderszins en mensen die helemaal geen uitkering ontvangen. Al deze personen dienen in een onderzoek naar de problematiek van de minima betrokken te worden.

De kenmerken van het armoedevraagstuk op het platteland, zoals hierboven aangeduid, kunnen effectieve armoedebestrijding in de weg staan, maar kun-

nen ook stimulansen voor nieuw lokaal sociaal beleid zijn. Meer nog dan in de stad is er op het platteland behoefte aan (en motivatie tot) ontkokering en integraal beleid. Aangezien de groep om wie het gaat een stuk groter is dan het bestand van de sociale dienst, valt er in samenwerking voor deze grotere groep wel degelijk beleid te maken. Instanties, instellingen en organisaties hebben baat bij samenwerking: het maakt hun inzet binnen de gemeente Middenveld gericht en dus effectiever en efficiënter. Het gaat hier (in willekeurige volgorde) om instellingen als Welzijn Ouderen, ouderenbonden, kerken, maatschappelijk werk, thuiszorg, gemeentelijke diensten, nutsbedrijven, Werkring, arbeidsbureau, woningbouwverenigingen en sociaal-cultureel werkinstellingen met hun achterban (bijvoorbeeld Overleggroep Kleine Dorpen Midden Drenthe, Molukse Wijkraad en vrouwenraden).

Uit het bovenstaande zijn voor de opzet van het onderzoek de volgende aandachtspunten geformuleerd:

- In de vraagstelling zal niet enkel de relatie tot gemeentelijke diensten en voorzieningen aan de orde gesteld moeten worden, maar ook die tot andere instanties, instellingen en organisaties;
- Het onderzoek heeft mede als doel om de kansen op een meer gezamenlijke en intensievere aanpak van de minimaproblematiek in Middenveld te vergroten. Het voorstel om medewerkers van relevante diensten, instellingen en organisaties bij de uitvoering van het onderzoek te betrekken is daardoor ingegeven.

Inzicht en handvatten voor beleid vloeien voort uit de antwoorden op de onderzoeksvragen. Het delen van dat inzicht en het draagvlak voor verdere actie worden bevorderd door de wijze waarop het onderzoek is ingebed en aangepakt. Voortdurende communicatie daarover is van groot belang.

De onderzoeksvragen laten zich als volgt samenvatten:

1. Hoe ziet de populatie van de minima in de betreffende gemeente eruit (grootte, algemene kenmerken...)?
2. Hoe staat het met gebruik/niet-gebruik van overheidsvoorzieningen en diensten?
3. Hoe ervaren de minima zelf de armoedeproblematiek? Is er in hun ogen sprake van discriminatie, stigmatisering, maatschappelijk en sociaal isolement?

4. Op welke terreinen ervaren zij problemen? Wat is de aard en de omvang van die problemen?
5. Met welke instanties, instellingen, organisaties hebben zij contact? Wat is hun oordeel over die contacten in termen van drempels, geleverde diensten en bejegening?
6. Hebben zij als gebruikers voorstellen voor verbetering, vergroting van het aanbod?
7. Wat kunnen de minima zelf en/of hun (belangen)organisaties daaraan bijdragen? Kent men de Adviesraad Minimabeleid?

Opzet en organisatie

Het onderzoek is in zes onderdelen uitgewerkt:

1. Een draagvlakonderzoek onder relevante instanties, instellingen en organisaties;
2. Vaststellen van de populatie en van het gebruik/niet gebruik van overheidsvoorzieningen en diensten;
3. Interviews met burgers die tot de groep minima behoren;
4. Groepsbijeenkomsten van burgers met een minimuminkomen over geleverde diensten, bejegening en verbeteringsvoorstellen;
5. Het formuleren van conclusies en aanbevelingen door een expertcommissie;
6. Rapportage door de onderzoeker(s).

- 1) **Draagvlakonderzoek**
Met de meest relevante instanties, instellingen en organisaties hebben onder supervisie (en deels met medewerking) van het Verwey-Jonker Instituut door een medewerker van de Stichting Welzijn Beilen gesprekken plaatsgevonden waarin aan de orde zijn gekomen:
 - interesse in en belang bij het voorgenomen onderzoek;
 - bereidheid om mee te denken over de implicaties van de uitkomsten van het onderzoek en daartoe zitting te nemen in een expertcommissie (zie verder);
 - commentaar krijgen op de onderzoeksvragen (aanvullingen, suggesties voor verbetering);

- bereidheid om aan het onderzoek mee te werken door toe te treden tot het team van interviewers.

Het team van interviewers is samengesteld uit professionals van lokale en regionale instellingen, instanties en organisaties (zie bijlage). Het geeft hen de mogelijkheid om uit de eerste hand meer kennis over deze populatie en de problematiek te verwerven en de eigen kennis van regelingen, dienst- en hulpverlening (sociale kaart) ten dienste te stellen van geïnterviewde personen.

Mede om het draagvlak te ontwikkelen en te onderhouden is een expertcommissie samengesteld die op cruciale momenten tijdens het onderzoek ingeschakeld is. In deze commissie zitten vertegenwoordigers van lokale instanties, instellingen en organisaties die geacht worden bij verdere beleidsontwikkeling op dit terrein een rol te spelen. Ten behoeve van het onderzoek zelf is aan enkele externe deskundigen gevraagd om in deze commissie zitting te nemen.

De commissie is de eerste keer bij elkaar gekomen na het draagvlakonderzoek. Daarmee werd ook het startschot voor de feitelijke uitvoering gegeven. Onderwerpen van gesprek: het draagvlak, de populatie, en de definitieve vraagstelling. Bij dat laatste is rekening gehouden met inbreng van geïnterviewden tijdens het draagvlakonderzoek.

Een tweede bijeenkomst van de commissie is gehouden na het afsluiten van de interviews en het gereedkomen van een eerste analyse van de uitkomsten (de gesloten vragen).

Ten slotte is de expertcommissie bijeengekomen bij oplevering van het onderzoeksrapport om mogelijkheden voor verdere actie te bespreken.

2) Vaststellen van de populatie

Voor het vaststellen van de populatie hebben we ons allereerst gericht op verschillende registraties waarbij inkomensgegevens aan de orde zijn. Voor de werkwijze bij het vaststellen van de populatie verwijzen we naar de betreffende bijlage. Een apart aandachtspunt is geweest de situatie van agrarische gezinnen. Ook zij maken deel uit van de populatie (vijf respondenten). Het lopende onderzoek van de Landbouwniversiteit Wageningen naar armoede in Nederlandse agrarische gezinnen zal naar verwachting veel meer specifieke informatie over deze groep opleveren.

- 3) Interviews met burgers die tot de groep minima behoren
Bij de start van het onderzoek werd de populatie van minima in de gemeente Middenveld geschat op ca. 3.200 personen. Latere berekeningen lieten een veel lager aantal zien: ca. 1000 personen. In het onderzoeksvoorstel werd uitgegaan van het houden van 200 interviews. Dit aantal is in de loop van het onderzoek bijgesteld tot 150. Het team van interviewers heeft uit veertien personen bestaan.
Op verschillende wijzen is de onafhankelijkheid van het onderzoek gewaarborgd. Er is gewerkt met een door de onderzoeker van het Verwey-Jonker Instituut opgestelde en geteste vragenlijst. De interviewers zijn getraind en begeleid door de onderzoekers. Bij de keuze van te interviewen personen is ervan uitgegaan dat een professional geen interview afneemt van een persoon met wie vanuit zijn of haar professionele situatie een directe relatie bestaat. De vrijwilligheid van deelname heeft voorop gestaan.
De interviews zijn door het Verwey-Jonker Instituut verwerkt, geanalyseerd en geïnterpreteerd. De privacy werd gewaarborgd doordat de interviewers in opdracht van het onderzoeksinstituut werkten en daardoor gehouden zijn aan geheimhouding.
- 4) Groepsbijeenkomsten van burgers met een minimuminkomen over geleverde diensten, bejegening en verbeteringsvoorstellen
Tijdens de interviews is gevraagd of respondenten bereid zijn om deel te nemen aan een groepsgesprek over de omvang en kwaliteit van hulp- en dienstverlening aan de minimapopulatie in de gemeente. Dat groepsgesprek is gebruikt om verbeteringsvoorstellen te formuleren (zie hoofdstuk 7).
- 5) Het formuleren van conclusies en aanbevelingen door een expertcommissie
Op basis van de onderdelen twee, drie en vier is een eerste set conclusies en aanbevelingen geformuleerd die tijdens een bijeenkomst is voorgelegd aan de expertcommissie.
- 6) Rapportage door de onderzoeker(s)
De onderzoeker heeft de eindrapportage van het onderzoek verzorgd en deze voorgelegd aan de begeleidingscommissie.

Het onderzoek is uitgevoerd door een onderzoeksteam van het Verwey-Jonker Instituut. Het interviewersteam dat samengesteld werd uit de achterbannen van de deelnemende organisaties heeft gewerkt onder supervisie van de onderzoekers van het instituut.

De Stichting Welzijn Beilen heeft ingestaan voor het lokale projectmanagement, voor uitvoering van het draagvlakonderzoek en voor logistieke ondersteuning tijdens de interviewfase. Onderdeel van het projectmanagement was het onderhouden van de communicatie over bedoelingen, voorbereiding, verloop en uitkomsten van het onderzoek met de lokale samenleving.

Een begeleidingscommissie, samengesteld uit vertegenwoordigers van de Stichting Welzijn Beilen, de gemeente Middenveld en de Adviesraad, heeft de voortgang van het onderzoek bewaakt en bijgestuurd.

2 Profiel van de onderzoekspopulatie

Voordat we inhoudelijk ingaan op de resultaten van het onderzoek schetsen we een beeld van de onderzoekspopulatie wat betreft inkomensgroepen, leefsituatie (inclusief het aantal kinderen), leeftijd, geslacht, nationaliteit, woonplaats en opleiding.

Inkomensgroepen

Zoals eerder is aangegeven, bestaat de onderzoekspopulatie uit diverse minimagroepen (bijstand, AOW, WAO, actieven). Voor het bepalen van de grootte van deze groepen zijn de gegevens van de publicatie 'Kengetallen gemeentelijk armoedebestrijding' richtinggevend geweest (VNG, 1997). Onderstaande tabel laat zien dat de uitkomsten nagenoeg gelijk zijn aan de streefgetallen (zie ook de bijlage waarin de werkwijze bij het samenstellen van de populatie is verantwoord).

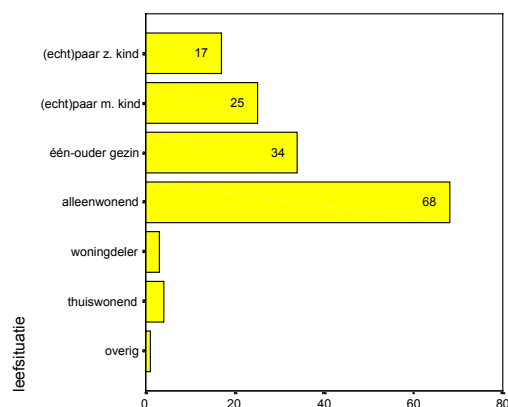
Minimagroepen	Streefgetallen	Onderzoekspopulatie	
		Aantallen	In procenten
Bijstand	37%	63	41%
AOW	29%	38	25%
WAO	9%	18	12%
Actieven	17%	29	19%
Overig	(8 % WW)	4	3%
Totaal	100%	152	100%

Leefsituatie

De respondenten is gevraagd naar hun leefsituatie. Aan de orde kwam ook of men de zorg voor kinderen draagt.

De onderstaande diagram geeft de leefsituatie weer. De meeste respondenten (68) zijn alleenwonend. Daarna komt het eenoudergezin (34) en het (echt)paar met kinderen (25). Eén respondent maakt deel uit van een woongroep (ex-psychiatrische patiënten). (De gegevens komen, blijkens de

VNG-publicatie, nagenoeg overeen met landelijke gegevens uit 1995 over minimumhuishoudens uitgesplitst naar huishoudenstype)

Van de honderdtweënvijftig geïnterviewden dragen tweeënvijftig (34%) de zorg voor kinderen. (Dit zijn negentien echtparen en drieëndertig eenoudergezinnen).

Zoals uit onderstaande tabel blijkt heeft iets minder dan de helft één kind. Eenderde heeft twee kinderen. De leeftijd van de kinderen varieert van 0 tot 25 jaar, de gemiddelde leeftijd is 11 jaar.

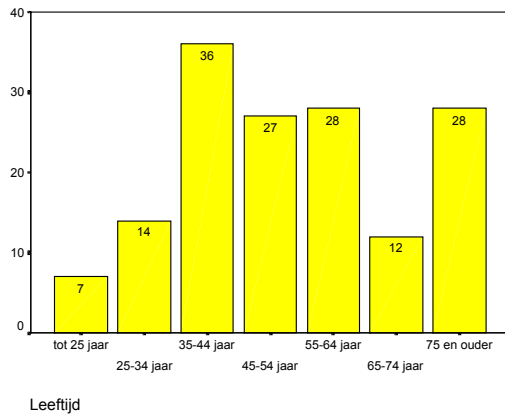
Aantal kinderen	Aantal	%
1 kind	23	44
2 kinderen	18	35
3 kinderen	5	10
4 kinderen	4	8
5 Kinderen	2	3
Totaal	52	100

Van de in totaal honderd kinderen gaat het grootste gedeelte naar school (81%). De geïnterviewden hebben twaalf werkende kinderen.

Leeftijd en geslacht

De 152 respondenten variëren in leeftijd van 19 tot en met 95 jaar; de gemiddelde leeftijd is 53. De onderstaande diagram laat de verdeling naar leeftijd zien. De grootste groep vormen de 35-44 jarigen: zesendertig personen.

Tweederde van de informanten is vrouw en eenderde man.

Nationaliteit

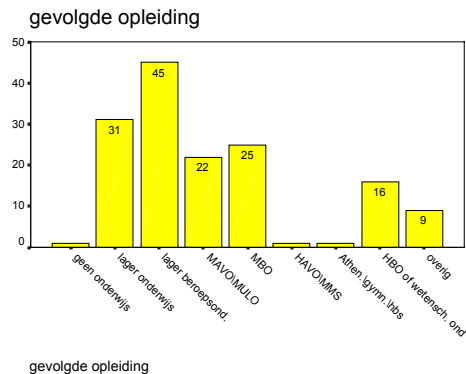
Honderdnegenendertig personen (91%) hebben van oorsprong de Nederlandse nationaliteit. De overigen zijn afkomstig uit: Molukken (3), Afghanistan (3), Bosnië (2), Iran (2), Argentinië (1), Somalië (1). Een persoon heeft zowel de Nederlandse als de Amerikaanse nationaliteit.

Woonplaats

In het onderzoek is zo veel mogelijk een spreiding van respondenten over de gehele gemeente Middenveld nagestreefd. De resultaten daarvan zijn: Beilen 65, Smilde 33, Hoogersmilde 8, Bovensmilde 6, Westerbork 22, Hooghalen 6, Wijster 3, Balinge 2, Nieuw Balinge 2, Drijber 2, Hijken 1, Spier 1, Zwiggelte 1.

Opleiding

De meeste personen hebben lager onderwijs en lager beroepsonderwijs gevolgd. In het betreffende diagram is het behaalde diploma verdisconteerd.

De respondenten is eveneens gevraagd of zij momenteel een cursus of opleiding volgden. Eenentwintig personen hebben dat te kennen gegeven. Dat zijn dan taalcursussen (7), een bijscholingscursus/reïntegratie (2), algemene ondernemersvaardigheden (1), een bedrijfscursus (1), programmeur (1), pop-pencursus (1), activiteitenbegeleiding (1), pedagogische-didactische observatie (1), MBO, leidster kindercentra (1) en de volwassenenopleiding SPW (1), PABO (1), EHBO voor kinderen (1), LOI-cursus peuterkinderopvang (1), geen opgave (1).

Maar met het oog op de nabije toekomst leven er veel meer plannen onder de informanten. Vijftig personen denken erover een of andere cursus te gaan volgen.

3 Wonen en leven

In dit hoofdstuk behandelen we het wonen en het sociale leven. Om deze onderwerpen wat contouren te geven, geven we eerst enige achtergrondinformatie over de woonsituatie. We presenteren een uitsplitsing naar woonkernen en geven aan hoe lang men in de betreffende woonplaats woonachtig is.

Wat het wonen in Middenveld betreft is nagegaan welke goede en minder goede aspecten men daaraan onderscheidt. Van bijzonder belang is hoe in de ogen van de onderzochte groep voorzieningen worden gewaardeerd.

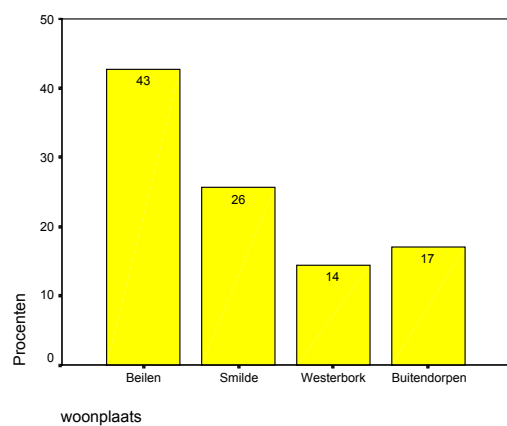
Daarna komt het sociale leven aan bod. Kort gezegd wordt daar in het onderzoek onder verstaan hoe mensen hun maatschappelijk leven inrichten en welke betekenis dit heeft. We hebben daarbij diverse levenssferen onderscheiden. Allereerst geven we een beeld van hoe de respondenten een doorde weekse dag schetsen. Vervolgens stappen we over naar specifieke sferen: het vrijwilligerswerk, het verenigingsleven en de vrijetijdsbesteding.

Achtergronden

Woonkernen en woonduur

Eerder lieten we zien vanuit welke plaatsen de respondenten afkomstig waren. Er is ook een verdeling naar woonkernen (Beilen, Smilde, Westerbork) en buitendorpen gemaakt. Het in de provincie gehanteerde criterium van 3000 inwoners is hiervoor aangehouden.

Beilen komt het meeste voor (65, 43%), daarna komt Smilde, inclusief Bovensmilde (39, 26%), Westerbork (22, 14%), en de verschillende buitendorpen, inclusief Hoogersmilde (26, 17%). Het onderstaande diagram laat de verdeling in procenten zien.

Iets meer dan een kwart van de respondenten woont vijf jaar of korter in de opgegeven woonplaats. Zevenenzestig personen, dat wil zeggen 44%, woont daar meer dan twintig jaar (zie tabel woonduur).

aantal jaren woonachtig	aantal	%
0-5	40	26,3%
6-10	18	11,8%
11-20	27	17,8%
21-30	17	11,2%
31-40	19	12,5%
41-50	9	5,9%
51 jaar en langer	22	14,5%
Totaal	152	100,0%

Waardering van het wonen

Gevraagd is naar de goede kanten aan het wonen in de betreffende locatie. Het wonen blijkt vooral te worden gewaardeerd vanwege de aspecten 'leefgemeenschap' en het 'goede woonmilieu' (zie tabel; meerdere antwoorden zijn mogelijk geweest). Men wijst dan respectievelijk op de sociale contacten, de omgang met elkaar, het verenigingsleven et cetera, en op de ervaring dat het wonen rust en ruimte biedt in een mooie omgeving

Typerende uitspraken zijn in dit verband bijvoorbeeld:

'Voel me opgenomen in de gemeenschap, hier wonen mijn vrienden en kennissen, een prachtig dorp om te wonen.'

'Goede buurtvereniging, groot huis, de woningen zijn niet duur, grote tuin waardoor ik niet op vakantie hoef, goedkoop zwemmen in Hoogersmilde in de zomer, slager komt aan huis.'

Met name de zeer honkvaste mensen (51 jaar en langer woonachtig) hebben het aspect 'leefgemeenschap' naar voren gebracht.

goed aan het wonen in het dorp	aantal	%
goed woonmilieu	66	43,4%
veilige omgeving	10	6,6%
leefgemeenschap	75	49,3%
familiebanden	19	12,5%
voorzieningen	35	23,0%
geen goeds	4	2,6%
overig	11	7,2%
weet niet/ niet ingevuld	5	3,3%
Totaal	152	148,0%

Er is ook gevraagd naar de minder goede kanten van het wonen. Deze blijken voornamelijk verband te houden met 'ontoereikende voorzieningen' en in mindere mate met een 'teveel aan sociale controle' (zie tabel; overigens zijn ook hier meerdere antwoorden mogelijk geweest). Over die ontoereikende voorzieningen hebben met name de bewoners uit de buitendorpen en uit Smilde opmerkingen gemaakt.

minder goed aan wonen in dit dorp	aantal	%
dat is er niet	21	13,8%
ontoereikende voorzieningen voor de jeugd	11	7,2%
ontoereikende voorzieningen	48	31,6%
te veel sociale controle	24	15,8%
verdwijnen dorpse karakter	4	2,6%
vereenzaming	3	2,0%
geen kansen op werk, verbeteren positie	5	3,3%
overlast	12	7,9%
overig	12	7,9%
niet ingevuld/weet niet	34	22,4%
Totaal	152	114,5%

Uitspraken die deze cijfers illustreren:

'Geen stof te koop, ga dus regelmatig naar Assen, op de markt is het ook nog goedkoper.'

'Ik ben afhankelijk van derden. De huisarts zit op ongeveer 10 km in een ander dorp. Vervoer is soms een probleem. Het openbaar vervoer naar Hoogeveen is slecht (drie keer per dag).

De taxicentrale heeft veel te lange wachttijden en zou meer op de klant afgestemd moeten zijn. Het dorps huis heeft een goede functie. Winkelvoorzieningen zijn hier niet. In Hoogeveen doe ik mijn boodschappen; je betaalt er minder.'

Welke punten zouden de geïnterviewden veranderd willen zien? We geven deze punten hieronder weer en vermelden daarbij het aantal personen die dat hebben aangegeven.

- meer voorzieningen (34)
- minder sociale controle (12)
- activiteiten voor jongeren (9)
- verbeteren verkeerssituatie (9)
- behoud van het dorps eigene (5)
- overlast (rommel, drugs) in woonomgeving bestrijden (3)
- veranderingen m.b.t. financiën (3)
- meer contacten (3)
- overig (7)

(12 personen gaven te kennen dat er niets veranderd hoefde te worden; voor 55 personen was bij deze vraag 'weet niet/geen antwoord' van toepassing).

Enkele illustraties van de hierboven vermelde punten:

'Een betere busverbinding. Ik moet via Assen naar Beilen, kost hele morgen.'

'Meer aandacht voor jongeren voor plekken waar ze terecht kunnen na schooltijd zodat ze niet op straat hoeven hangen als ouders werken.'

'Er moet veel meer rekening worden gehouden met onze inkomsten als AOW-ers. Het eigen onderhoud dat je als huurder moet doen, deuren en plafonds die nodig gedaan moeten worden, stopcontacten die aan vervanging toe zijn, het vervoer, dat alles kunnen we niet betalen.'

Om genoemde punten aan te pakken zou er volgens de respondenten het volgende moeten gebeuren:

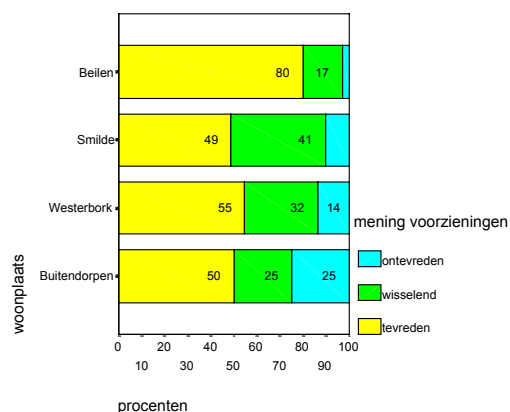
- verbeteren openbaar vervoer (11)
 - verbeteren klimaat voor middenstanders (8)
 - (fysieke) voorzieningen (bijvoorbeeld een multifunctioneel gebouw) (6)
 - anders met elkaar samenleven (bijvoorbeeld verenigingen laagdrempeliger, of Drentenaren mondiger) (6)
 - meer activiteiten voor jongeren (4)
 - beperken nieuwbouw en sloop (3)
 - verbeteren inkomenspositie (2)
 - aantrekken werkgelegenheid (1)
 - aanpak woonomgeving (1)
 - overig (29)
- (81 geen antwoord/weet niet)

Waardering voorzieningen

Hierboven is al naar voren gekomen dat men soms de voorzieningen als een minder goed aspect van het wonen ziet. We hebben de respondenten ook rechtstreeks gevraagd naar hun mening over de voorzieningen. De strekking van de antwoorden is door ons ondergebracht in een drietal posities: (1) men is zonder meer tevreden, (2) een wisselende waardering (men heeft redelijk wat aan te merken, of vindt dit goed en dat slecht) en (3) antwoorden waaruit ontevredenheid blijkt.

Over het algemeen overheerst tevredenheid (63%) over de voorzieningen. 27% van de respondenten geeft die tussenpositie aan, en bij 10% blijkt ontevredenheid. Die tevredenheid blijkt overigens een stuk minder te zijn bij respondenten uit de buitendorpen, Westerbork en Smilde.

waardering voorzieningen

Welke voorzieningen kunnen beter? In het oog springende onderwerpen waarnaar verwezen wordt zijn: openbaar vervoer (41 keer), winkels (36 keer), sportvoorzieningen en dergelijke (10 keer), huisarts/gezondheidszorg (8 keer), voorzieningen voor jongeren (7 keer), scholen (5 keer), naschoolse opvang (2 keer), welzijn/buurthuis (2 keer) en politie (1 keer). Met name de mensen uit Westerbork en de buitendorpen hebben gewezen op ontoereikende openbaar vervoersvoorzieningen. Eveneens voor bewoners uit de buitendorpen en uit Smilde speelt een ontoereikende winkelsituatie.

Enkele illustraties bij de meningsuiting over de voorzieningsituatie:

'Ik ben ontevreden over de gezondheidszorg omdat die ontbreekt. Eens per week ben ik daar op aangewezen om bloed te prikken. Het openbaar vervoer (buurtbus) is onpraktisch. Wat sociale voorzieningen betreft is er geen loket. De winkelvoorziening hier is 10% duurder; de winkelwagen 20%. Op onderwijsgebied is hier niets voor mij. Het slechte openbare vervoer maakt alle voorzieningen slecht bereikbaar'.

'Er is geen winkelcentrum in de buurt. Ben genoodzaakt om voor grotere inkopen (kleden) naar Assen of Beilen te reizen, maar daar is geen geld voor. Openbaar vervoer is te duur voor de minima.'

'Voor de omliggende dorpen is het openbaar vervoer slecht. In de winkels is niet alles te krijgen; bovendien zijn ze onregelmatig open. Onderwijs is wel goed (jeanplan/vrije school). De sociale voorzieningen ook. De gezondheidszorg is prima. Het zwembad is in de zomer dicht, vervelend als je niet op vakantie gaat.'

'Het is hier duurder. Voor de Aldi moet je naar Smilde. De Mavo zit in Diever, dat is 13 km verderop. De busverbinding om het uur is redelijk. Wat winkels betreft is er geen zaak voor klein spul, zoals rits en garen.'

'De gezondheidszorg is goed. Het openbaar vervoer gaat te weinig en is prijzig. Het onderwijs is ouderwets. Een kind met dyslexie wordt veel te weinig begeleid. Geen van de twee scholen wilden mijn bijna dove dochter waardoor ik op Assen ben aangewezen en ik een auto nodig heb. De sociale voorzieningen en de winkels zijn goed voor een dorp.'

Ten slotte zijn we nagegaan of mensen zich door hun inkomenssituatie gedwongen voelen in het dorp te blijven wonen. Het merendeel van de ondervraagden – bijna driekwart – vindt dat dat niet het geval is. Dat neemt niet weg dat een kwart (37 personen) zich wel gedwongen voelt. Men zou wel willen verhuizen en zei soms expliciet: 'verhuizen is duur.'

Het sociale leven

Doordeweekse dag

'Hoe ziet een doordeweekse dag er voor u uit', vroegen we. De vraag leverde uiteenlopende informatie op over wat men zoal doet.

Een tiental voorbeelden:

'Hond verzorgen, het huis schoonhouden, eens een oudere bezoeken, een sigaret roken, en denken hoe ik rond moet komen.'

'Iedere dag Nederlandse les, koran lezen, tv-kijken, huiswerk maken, et cetera.'

'Mijn tijdrimte is ontstaan om zeven uur, ontbijten met de (oude) krant van de buurman, studeren (betaalt broer) voor middenstandsdiploma, goede contacten om de dag door te komen.'

'Kinderen naar school, huishouden, vriendenbezoek, vrijwilligerswerk met vergaderingen.'
(respondent zegt zich prima te voelen en bewust een keuze te hebben gemaakt merendeels moeder te zijn)

'Heb één broek, die 's avonds wassen in de wasmachine, 's ochtends droog, dan pas aantrekken. Kinderen naar school, huishouden. Vaak moe, energie is op.' (zegt steeds meer alleen te komen te staan)

'Veel vrijwilligerswerk (geeft sociale contacten). Afhankelijk van burens voor warm eten. Twee keer per week fysiotherapie.'

'80% van de dagen opstaan met migraine, veel zitten, tv-kijken.'

'Eerst de schuur in: repareren en knutselen, 's zomers tuinieren, moes-tuin bij een kennis, fietsen.'

'Ik houd mij de hele dag bezig met mijn postduiven.'

'Iedere dag is hetzelfde en dan heeft verder mijn inkomenssituatie een remmende werking.'

De kleur van de uitspraken valt op. Voor eenieder ziet zo'n doorsneeddag er anders uit. Voor de een is het een dag zoals andere, voor een ander is die gevuld met allerlei activiteiten, en voor weer een ander is die neerdrukkend. De uitspraken laten in zekere zin zien welke kwaliteit het leven voor betrokkene heeft.

Toch hebben wij ook een kwantitatief beeld willen krijgen. De antwoorden zijn daarvoor ondergebracht in een negental rubrieken (de antwoorden kunnen uiteraard meerdere rubrieken omvatten). Zo kan het accent liggen

op huishoudelijke taken, de tuin en het onderhouden van (enige) contacten. Men kan ook actief bezig zijn (voornamelijk) in huis, dat wil zeggen in de eigen omgeving. Het hobbyen thuis valt hieronder. De aandacht kan ook uitgaan naar activiteiten in min of meer georganiseerd verband: sociaal-cultureel werk en vrijwilligerswerk. Die doordeweekse dag kan soms ook gevuld zijn met studieactiviteiten, leren, een stage of door werk dat men heeft. Verder zijn er mensen geweest die opgaven veelal de dokter, de fysiotherapie of het maatschappelijk werk te bezoeken. (Ongeorganiseerde) activiteiten zijn weer een andere activiteitenrubriek, zoals de hond uitlaten, fietsen en dergelijke. Ten slotte is bezoek/familie bezoek onderscheiden.

De volgende tabel geeft de activiteiten weer. Zaken in de huishoudelijke sfeer springen er uit, het ligt natuurlijk voor de hand. Ze horen bij een rustig activiteitenpatroon. Thuisactiviteiten/hobby's komen ook veel naar voren.

beschrijving van de dag	aantal	%
huishoudelijk, tuin	107	72,8%
thuis, hobby	70	47,6%
scw, vrijwilligerswerk (georganiseerd)	29	19,7%
studeren, leren, stage	16	10,9%
werk	33	22,4%
dokter, fysio, maatschappelijk werk	7	4,8%
hond uitlaten, fietsen (ongeorganiseerd)	38	25,9%
(familie) bezoeken	34	23,1%
overig	8	5,4%
Totaal	147	232,7%

Vrijwilligerswerk

Hiervoor is vrijwilligerswerk al aan de orde gekomen. De respondenten noemden dat dan spontaan toen zij een doordeweekse dag beschreven. Men is echter ook afzonderlijk gevraagd of zij vrijwilligerswerk deden (in verreweg de meeste gevallen deed men dat werk bij een organisatie of instelling).

Iets meer dan een kwart (40 personen, 26%) deed vrijwilligerswerk.

Een grote verscheidenheid aan organisaties is genoemd: voetbalverenigingen, scholen, het Beurtschip, Stg. Welzijn Beilen, WAO-soos & WAO-groepsraad, Altingerhof, de Molukse Gemeenschap, Webo, de buurtbus, kerken, bibliotheek, speel-o-theek, peuterspeelzalen c.q. dagverblijven, Veilig Verkeer Nederland, natuurorganisaties, Minimaraad, buurtverenigingen, tentoonstelling Het Middenveld, NLTO-milieuraad, NLTO-Midden Drenthe, Anbo. Bij het niet-organisatiegebonden vrijwilligerswerk was het bijvoorbeeld te doen om het voorlezen bij een blinde, het helpen van mensen bij het instellen van diabetes-spuiten. In onderstaande tabel zijn deze organisaties gerubriceerd. Organisaties voor cultuur, sport en hobby zijn het meeste genoemd.

soort vrijwilligerswerk	
organisatie met politieke of ideële doelen	1
godsdienstige/levensbesch. organisatie (kerkelijk verband)	1
cultuur-, sport-, hobbyorganisatie	9
welzijnsorganisatie/bibliotheek	7
onderwijs, kinderopvang, jeugdwerk	4
organisatie voor bejaarden en gehandicapten	5
overig	13
Totaal	40

Omdat soms meerdere organisaties werden genoemd, zijn we tevens nagegaan of men dat vrijwilligerswerk bij één of meerdere organisaties deed (organisatiedichtheid). 25 verrichtten dat bij één organisatie, en 10 bij twee organi-

saties (en 4 personen bij 3 of meer organisaties; van 1 werd geen opgave verkregen).

Het aantal uren per week dat men dat werk deed is redelijk gelijkmatig verdeeld: 8 personen 1-2 uur, 9 personen 3-4 uur, 7 personen 5-10 uur. Voor 6 mensen hield het vrijwilligerswerk meer dan 10 uur per week in (10 hebben niet ingevuld).

Het scala van werkzaamheden is breed. We hebben de volgende specificaties gemaakt: bestuurlijk werk (4), organisatorisch werk (2), organisatie ondersteunend werk (2), lichamelijke en huishoudelijke hulp (5), geestelijke, psychische hulp (1), informatie en advies (3), diensten verrichten voor mensen (3), opvang kinderen (5), educatief, vormend werk (1), organisatie van sport, spel en ontspanning (5), anders & combinaties (8).

Wel zo belangrijk is te weten welke betekenis dit vrijwilligerswerk voor betrokkenen heeft. Enkele uitspraken (vanwege de herkenbaarheid is de organisatie soms geanonimiseerd):

'Een goed gevoel met je eigen mensen te praten.' (werken voor de Molukse Gemeenschap)

'Het geeft sociale contacten en binding met de gezondheidszorg. Je voelt je nuttig.' (gastvrouw verzorgingshuis)

'Ben periode ziek geweest, nu herstellende. Moet terug in de maatschappij. Ik doe het voor mijn eigenwaarde en om erbij te horen.' (organisatie in de sfeer van welzijn/ bibliotheek e.d.)

'Sociale contacten zijn zeer belangrijk. Als je niets doet ga je geestelijk dood.' (organisatie in sfeer van welzijn/ bibliotheek, school, sportvereniging, buurtvereniging, kerkelijke organisatie).

'Het geeft een positieve invulling van de dag. Zou er niet zonder kunnen.' (vakbond, woningbouwvereniging, buurtvereniging, verzorgingshuis)

'Belangrijk voor de sociale contacten en leuke bezigheid.' (krant sportorganisatie maken)

'Het geeft regelmaat, plezier, doet me goed, even weg uit mijn eigen sores, een verademing.' (kinderopvang)

'Mooi om iets voor een ander en voor de kerk te doen. Betrokkenheid tonen buiten het bedrijf, anders raak je geïsoleerd.' (werk bij een kerkelijke organisatie)

Ten slotte hebben we de genoemde redenen gekwantificeerd (soms werden meerdere redenen genoemd). 'Ontspanning en plezier' zijn veelgehoorde redenen (20 keer). Het 'zich nuttig voelen' (14 keer) en 'vanwege de contacten' (eveneens 14 keer), komen wat minder voor. Verder werden naar voren gebracht het actief en gezond blijven (4 keer), sociale erkenning (3 keer), en redenen van morele, religieuze, of politieke aard (2 keer).

Verenigingsleven

Een ander aspect van het maatschappelijk leven is het verenigingsleven. In hoeverre is men al of niet lid van verenigingen? Het verenigingsleven is in trek. Van de 152 respondenten zijn 81 – dat is iets meer dan de helft – lid van een of andere vereniging. Meestal zijn zij lid van één vereniging (41 personen) of twee verenigingen (25 personen). Eén iemand spande de kroon met zes.

Van wat voor verenigingen zijn zij zoal lid? We hebben een uitsplitsing gemaakt naar: politieke partij/vereniging, vakbonden, specifieke belangenverenigingen (reuma, autisme, diabetesvereniging, cliëntenbond), sportverenigingen, zang-, muziek-, toneelvereniging of bejaardensoos, hobbyverenigingen (klootschietvereniging, videoclub, detector amateurs, vogelvereniging, kattenverenigingen), buurt-, straat-, of dorpsvereniging en jeugdvereniging, kerk (lidmaatschap, Raad van Kerken), vrouwenvereniging, en ouderenbond.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verenigingen.

lidmaatschappen verenigingen	aantal	%
politieke partij/vereniging		
vakbond	8	9,9%
belangenvereniging	4	4,9%
sportvereniging	23	28,4%
zang-, muziek-, toneelvereniging	16	19,8%
hobbyvereniging	23	28,4%
buurt/straatvereniging, clubhuis	24	29,6%
kerk	7	8,6%
vrouwenvereniging	11	13,6%
ouderenbond	7	8,6%
overig	2	2,5%
Totaal	81	154,3%

Buurt- en straatverenigingen inclusief clubhuis, hobbyverenigingen en sportverenigingen komen het meeste voor. Overigens is door niemand een politieke partij of politieke vereniging genoemd.

Bezigheden

Naast het vrijwilligerswerk en de verenigingsactiviteiten zijn vrijetijdsactiviteiten dat wil zeggen bezigheden onderscheiden. Kortom, hoe brengt men (verder) de vrije tijd door? Ook hier een breed scala aan activiteiten.

Enkele voorbeelden:

'Belangrijk voor mij is de computer. Maak boekjes en pamfletten voor vrijwilligerswerk.'

'Zorg voor mijn moeder, twee keer in de week. Maak kleding voor de kinderen, creatief de woning inrichten, af en toe winkelen in Assen en mijzelf verwennen met een kopje koffie.'

'Naaïen, het huis behangen, de tuin, grotere klussen in huis, soms nog kleren en verstelwerk. Eens in de drie weken naar mijn autistische zoon die niet meer thuiswoont (die komt ook eens in de drie weken naar huis). Op zaterdag kinderen naar de sport rijden, per toerbeurt shirtjes wassen voor de vereniging.'

'In huis beetje lezen, beetje dagdromen, tv hoeft niet.'

'Kleren naaien, voor zus en gehandicapte dochter van andere zus zorgen. Ga ook geregeld met een zus naar Assen. Zussen helpen.'

'Voetbal kijken (Moluks elftal). Meehelpen in de kantine. Kaartjes verkopen. Meedoen met activiteiten in de Molukse wijk.'

'Jammergenoeg kan ik weinig door artrose in de schouders en armen; het enige is tv-kijken en lezen.'

Ook bij deze vrijetijdsactiviteiten is de kleur van de uitspraken van belang. Naast deze kwalitatieve impressie geven we een kwantitatief beeld (zie tabel). Lezen en bewegingsactiviteiten (fietsen, wandelen/lopen, zwemmen, sporten) zijn veelgenoemde activiteiten. We vragen speciale aandacht voor de zorg voor derden/mantelzorg (21 keer genoemd). Uit de uitspraken blijkt tevens dat mensen veel of weinig activiteiten hebben genoemd. 51 personen hebben twee activiteiten vermeld, 37 één activiteit.

vrijtijdsactiviteiten/bezigheden	aantal	%
weinig tijd voor activiteiten	2	1,5%
lezen	34	25,0%
tuinieren	25	18,4%
kleding maken/naaien	11	8,1%
haken breien/borduren/handwerken	24	17,6%
computer	7	5,1%
klussen in huis	17	12,5%
zorg voor derden/mantelzorg	21	15,4%
met kinderen	8	5,9%
contacten (met familie/vrienden)	9	6,6%
bewegingsactiviteiten	33	24,3%
winkelen	7	5,1%
anders	73	53,7%
soosactiviteiten/biljarten	12	8,8%
creativiteit	17	12,5%
Totaal	136	220,6%

Zo'n kwantitatief overzicht geeft enig beeld om wat voor activiteiten het gaat. We hebben ook inzicht verkregen of men voldoende tijd voor die activiteiten heeft, en of er specifieke belemmeringen zijn.

De overgrote meerderheid - driekwart van de informanten - heeft voldoende tijd om die vrijetijdsactiviteiten uit te voeren. Belemmeringen liggen

vooral op het lichamelijke en financiële vlak. Wat dat laatste betreft: activiteiten en hobby's kosten geld. Ieder heeft zo zijn eigen verhaal.

Enkele illustraties hiervan.

De man van een actief AOW-echtpaar (vrouw veel fietsen, en toneel; man paarden verzorgen, landschappen schilderen, klootschieten, biljarten, koersballen, schrijven in het plaatselijk blaadje) is waar het even kan in het dorpshuis te vinden. De bezoekers gooien voor een pilsje en wat eten erbij, vijf gulden op tafel. 'Dat geld heb ik niet, de 'jongeren' kijken je erop aan', zegt betrokkene.

Een amateur-archeoloog die met zijn detector hele dagen doorbrengt in de natuur, heeft het archiefonderzoek en abonnement op moeten zeggen. Hij zegt: 'Ik heb een te dure hobby.'

Een 60 jarige vrouw (alimentatie) heeft de zorg voor haar nog alleenwonende moeder van 90 op zich genomen. Zij moet hiervoor naar Hoogeveen; de hoge vervoerskosten zijn een fikse drempel (krijgt deze kosten nu van haar moeder terug). 'De reiskosten voor de mantelzorg zouden voor de belastingen afgetrokken moeten worden', geeft deze vrouw te kennen.

4 Inkomen, rondkomen en voorzieningen- gebruik

In dit hoofdstuk gaan we allereerst in op de financiële positie van de onderzochte groep en op de (on)mogelijkheden die die situatie met zich meebrengt. Hierbij komen de inkomenssituatie (inkomensbronnen en uitkeringsduur), de bestedingsmogelijkheden, en de schuldensituatie aan bod. Vervolgens laten we zien op welke inkomensondersteunende voorzieningen een beroep wordt gedaan: de bijzondere bijstand, de eenmalige uitkering, en de huursubsidie. Naast het gebruik kijken we ook naar de redenen van niet-gebruik.

Eveneens behandelen we in dit hoofdstuk het participatiefonds. Dit fonds heeft een enigszins ander karakter dan de genoemde voorzieningen. Het is bedoeld om met name de deelname aan het maatschappelijk verkeer te bevorderen. Maar er gelden vergelijkbare procedurele regels als bij de andere voorzieningen. Daarom komt het ook hier terug.

Inkomenssituatie

Inkomensbronnen

De tabel geeft de belangrijkste inkomensbronnen weer. ABW en AOW vormen het grootste aandeel, respectievelijk 41% en 24%. (Dit gegeven houdt verband met de wijze waarop de steekproef werd samengesteld. We verwijzen hiervoor naar de verantwoording van het onderzoek)

Tevens is gevraagd als men gehuwd was of samenwoonde, of partners over een eigen inkomen beschikten. In 32 situaties was dat niet het geval, en in 22 situaties wel (meestal betrof het dan de AOW'ers).

Het merendeel van de respondenten (86%) levert de grootste bijdrage in het inkomen van het huishouden.

Inkomensbronnen

Inkomen	Aantallen	% van 152
ABW/IOAW/IOAZ	63	41
WAO/AAW	11	7
WAO/AAW met aanvullend ABW	6	4
WAO/WW	1	1
WW	1	1
Inkomen uit betaald werk	12	8
Inkomen uit betaald werk + ABW	9	6
WAO\AAW plus inkomen uit betaald werk	2	1
AOW	29	19
AOW met aanvullend pensioen	7	5
Alimentatie	5	3
Overig	14	9
Geen inkomen	1	1
Totaal	161	

Hoelang ontvangt men een uitkering of AOW? In 67 van de 95 gevallen waarop de vraag van toepassing was (en een antwoord werd verkregen), had men langer dan 5 jaar een uitkering. 70% van de respondenten heeft dus al geruime tijd met een uitkeringssituatie te maken (de AOW'ers zijn hierbij meegerekend).

Wat laten de verbijzonderingen naar de diverse minimagroepen zien? Het merendeel van de AOW'ers (33) heeft langer dan 5 jaar AOW. Eenzelfde duur geldt voor 11 van de 18 WAO'ers. Van 39 personen uit de ABW-groep waarvan een antwoord werd verkregen, geeft de helft daarvan (20) te kennen langer dan 5 jaar de betreffende uitkering te ontvangen (zie tabel).

type inkomen	aantal jaar uitkering (incl.AOW)							Totaal
	< 1 jaar	1-2 jaar	2- 3 jaar	3-4 jaar	4- 5 jaar	>5 jaar	niet ingevuld	
								aantal
ABW (IOAW/IOAZ)	3	7	6	2	1	20	24	63
WAO (AAW/WW incl. aanvullend ABW)		1			1	11	5	18
inkomen voornamelijk uit werk	1					2	26	29
AOW (incl. pensioen)	1		4			33		38
overig					1	1	2	4
Totaal	5	8	10	2	3	67	57	152

Er is ook gevraagd naar de oorzaken van het aanvragen van een uitkering. Als belangrijkste redenen geeft men op: echtscheiding (22), geheel of gedeeltelijk arbeidsgeschikt na (her)keuring (11), ontslag vanwege reorganisatie/faillissement (5), kinderen (4), schoolverlater (4), arbeidsconflict (1), en zelf ontslag (1). Voor de AOW'ers geldt uiteraard als reden 'pensioengerechtigde leeftijd'.

Besteedbaar inkomen

We hebben de benaderde minima de vraag voorgelegd wat zij maandelijks aan besteedbaar inkomen overhouden. (Uitgegaan is van het maandelijks inkomen, waar huur/hypotheek en energie (gas, licht en water) van zijn afgetrokken).

De respondenten hebben de vraag heel nauwgezet opgevat. Veelal kwamen giro- en of bankafschriften op tafel. De interviewers hebben ronde bedragen genoteerd. Deze zijn door ons in zeven categorieën, steeds oplopend met 250 gulden, ondergebracht.

Het gemiddelde besteedbare inkomen bedraagt 838,- gulden per maand. Eenderde van de respondenten heeft een besteedbaar inkomen tussen de 751,- en 1000,- gulden (zie tabel).

		aantal	%
inkomen	0-250	11	7,3%
	251-500	22	14,7%
	501-750	21	14,0%
	751-1000	49	32,7%
	1001-1250	32	21,3%
	1251-1500	12	8,0%
	1501-1750	3	2,0%
Totaal		150	100,0%

De vraag naar het besteedbare inkomen is verbijzonderd naar de diverse groepen. Minder bestedingsmogelijkheden komen naar voren bij een aantal WAO'ers en personen met een ABW-uitkering. Overigens is er een redelijke spreiding over de onderscheiden bestedingscategorieën. Meer bestedingsmogelijkheden laten de mensen met voornamelijk een inkomen uit werk zien (zie onderstaande tabel).

		type inkomen					Totaal
		ABW (IOAW\IOAZ)	WAO (AAW\WW incl. aanvullend ABW)	inkomen voornamelijk uit werk	AOW (incl pensioen)	overig	
inkomen	0-250	8		2	1		11
	251-500	11	6	4	1		22
	501-750	10	3	1	5	2	21
	751-1000	18	4	8	18	1	49
	1001-1250	14	2	10	6		32
	1251-1500	2	2	4	3	1	12
	1501-1750				3		3
Totaal		63	17	29	37	4	150

Ook naar leefsituatie (echtpaar met of zonder kinderen, eenoudergezin, alleenwonend, et cetera) is een uitsplitsing gemaakt. In vergelijking met de andere groepen, hebben de alleenstaanden de minste bestedingsmogelijkheden.

Rondkomen

In welke mate kunt u rondkomen van dat inkomen, vroegen we vervolgens. We legden de ondervraagden drie mogelijkheden voor: ruim voldoende, precies genoeg om van rond te komen en te weinig. 85 personen (56%) vinden dat het inkomen te weinig is, 59 personen (39%) vinden het precies genoeg, en 8 personen (5%) ruim voldoende.

De onderstaande tabel laat een specificering naar de verschillende groepen zien. Bij de WAO'ers en de ABW'ers komen relatief de meeste mensen voor die het besteedbare inkomen te weinig vinden.

		type inkomen					
		ABW (IOAW\IOAZ)	WAO (AAW\WW incl. aanvullend ABW)	inkomen voornamelijk uit werk	AOW (incl pensioen)	overig	Totaal
mate van rondkomen van inkomen	ruim voldoende	1	1	1	5		8
	precies genoeg	19	5	11	22	2	59
	te weinig	43	12	17	11	2	85
Totaal		63	18	29	38	4	152

'ruim voldoende'

'Ik naai alles zelf, dat is veel goedkoper. De kinderen halen me op als ik ergens heen wil. Ik rook niet, drink niet en ik ben oud dus ik eet niet zoveel meer.' (AOW)

'Ik vraag ook om alle regelingen. Die moet je aan het loket aanvragen. In het begin voel je je wel opgelaten.' (Inkomen voornamelijk uit werk)

'precies genoeg'

'Soms is het te weinig (bijvoorbeeld in december). Ik kan niets buitensporigs doen. Veel is geleend of tweedehands gekocht.' (ABW)

'Ik pas mijn levenstandaard aan om precies uit te komen.' (AOW)

'Aan sparen kom ik niet toe. Ook is het niet mogelijk om kleine cadeau-tjes te geven bij verjaardagen of als kinderen geslaagd zijn.' (AOW)

'Soms extra inkomsten door werk. Ook springen mijn ouders soms bij.' (Inkomen voornamelijk uit werk)

'te weinig'

'Elke dag moet je keuzes maken, wat wel en wat niet, om te voorkomen dat je schulden maakt.' (WAO)

'Ik kan helemaal niks extra's doen, en moet maar hopen dat er geen wasmachine stuk gaat.' (ABW)

'Ik heb veel schulden, ik moest veel aanschaffen voor interieur (respondente is als asielzoeker in Nederland gekomen).' (ABW)

'Het is een pachtbedrijf. Hierdoor heb ik geen eigen onroerend goed, alleen 2 ha grond. Hierdoor te weinig inkomen om een oudedagsvoorziening op te bouwen.' (Inkomen uit werk)

'Alleen met behulp van subsidies en vergoedingen lukt het om de eindjes aan elkaar te knopen. Ik probeer te sparen om geld voor mijn begrafenis te hebben, maar dat lukt nauwelijks.' (AOW)

'Vanwege apart schoeisel en dieet, vallen de kosten van levensonderhoud tegen.' (Wezenpensioen)

Met name echtparen met kinderen geven aan te weinig inkomen te hebben om rond te komen. In wat mindere mate geldt dat ook voor de eenoudergezinnen en de alleenwonenden (zie tabel)

leefsituatie	mate van rondkomen van inkomen			Totaal
	ruim voldoende	precies genoeg	te weinig	
	aantal	aantal	aantal	aantal
(echt)paar zonder kind	2	12	3	17
(echt)paar met kind		5	20	25
één-ouder gezin	1	13	20	34
alleenwonend	4	27	37	68
alleenstaande woningdeler	1		2	3
thuiswonende		2	2	4
overig			1	1
Totaal	8	59	85	152

De mate van rondkomen is in verband gebracht met gegevens over de uitkeringsduur. 35 van de 51 personen die opgaven te weinig bestedingsmogelijkheden te hebben vielen in de groep 'langer dan 5 jaar', een percentage van 68%. Maar opvallend gegeven is ook dat 26 van de 38 personen (70%) die zeggen precies genoeg te hebben, eveneens in die groep vallen.

De toelichtingen van de geïnterviewden geven de kale cijfers vlees en bloed. We hebben deze (voor zover gegeven) gerubriceerd.

Diegenen die hun inkomen 'ruim voldoende' vonden, gaven onder meer als motivering soms een extra inkomen te hebben (2), gebruik te maken van alle regelingen (1), of hulp te krijgen van kinderen en een bescheiden leven te leiden (1). De groep die zegt precies genoeg te hebben geeft als be-

langrijkste motiveringen creatief met hun situatie om te gaan en alles goed uit te kienen (22), niets extra's te doen (8), het genoeg te vinden om te leven maar te weinig om te sparen (5), hulp te krijgen omdat ouders bijvoorbeeld bijspringen (4), of te wijzen op de tijdelijkheid van de situatie (2).

De antwoorden achter 'te weinig' lopen erg uiteen. Zo zegt men bijvoorbeeld dat 'alles er nog af moet', 'de huur te hoog is', dat 'het te weinig is doordat er kinderen zijn', 'de buskaart voor de kinderen veel geld kost' of dat 'een verslechterende gezondheid meer geld kost'.

We hebben de argumenten die in de toelichtingen werden genoemd ook nog op een andere manier geordend. Er is gekeken of de argumenten voornamelijk van materiële of immateriële aard waren, of dat er sprake was van een combinatie. Materiële argumenten zijn bijvoorbeeld geen kleren kunnen kopen, onvoldoende verwarming, onregelmatig warme maaltijden, problemen met betalen van huur/hypotheek, geen wasmachine, koelkast of tv te kunnen aanschaffen, nooit naar de kapper te kunnen, rood te staan of te moeten lenen, et cetera. 22 personen doelden op dit soort materiële argumenten. Bij immateriële argumenten is het te doen om argumenten met een sociale strekking: belemmeringen in de contacten, niet op vakantie kunnen, geen lid van verenigingen kunnen zijn, et cetera. Een zelfde aantal, 22, lichtten hun antwoorden op deze wijze toe. Van een mix van materiële en immateriële argumenten was bij 21 personen sprake.

Schuldensituatie

In hoeverre hebben de geïnterviewden momenteel schulden uitstaan? 95 personen (63%) gaven te kennen geen schulden te hebben uitstaan, 56 personen (37%) wel.

Er is ook een indicatie te geven van de hoogte van de schulden (van 12 personen is overigens geen opgave verkregen). 19 van de 56 personen (eenderde) geeft een bedrag op dat ligt tussen de duizend en vijfduizend gulden; voor 15 personen (iets meer dan een kwart) is het een bedrag groter dan tienduizend gulden. In dit laatste geval gaat het dan om een (hoge) studiefinanciering of (hoge) bedrijfsschuld.

	aantal	%
hoogte schulden		
tot 1000 gulden	6	10,7%
tussen 1000 en 5000 gulden	19	33,9%
tussen 5000 en 10.000 gulden	4	7,1%
meer dan 10.000 gulden	15	26,8%
bedrag niet genoemd	12	21,4%
Totaal	56	100,0%

Instanties bij wie de schulden uitstaan zijn (van 20 personen geen opgave verkregen): Gkb/Sociale zaken (14), hypotheek/financieringsmaatschappij (7), bank/giro (5), studiefinanciering (3), postorderbedrijf (1), familie/vrienden (1), anders (5).

Voorzieningengebruik

Bijzondere bijstand

Meer dan de helft van de onderzochte groep (90 personen, 59%) heeft weleens bijzondere bijstand aangevraagd.

Onze interesse ging ook uit naar diegenen die dat niet hebben gedaan (14 van de 62 gaven overigens geen reden op). Wat zijn de redenen geweest dat zij dat niet hebben gedaan? Meestal vond men het niet nodig (21 personen), of wilde men dat niet vragen c.q. zelfstandig blijven (10 personen). 6 personen waren niet bekend met de bijzondere bijstand en 2 personen gaven te kennen dat de familie bijsprong.

Voor enkele geïnterviewden is de aanvraag op een teleurstelling uitgelopen of was die onmogelijk. 'Wel aangevraagd maar na veel beloftes van de ambtenaar van de sociale dienst werd die uiteindelijk niet toegekend' en: 'geen toekenning omdat het bedrijfsvermogen te hoog was, maar van het bedrijfsvermogen kun je niet eten.'

Van de onderscheiden groepen hebben de AOW'ers beduidend minder vaak bijzondere bijstand aangevraagd. Respectievelijk zijn de percentages

voor de groepen: ABW'ers (65%), WAO'ers 78%), werkenden (66%), AOW'ers (40%).

Eenmalige uitkering

Gevraagd is of men de eenmalige uitkering heeft ontvangen. 65 personen (43%) zeiden daar ja op.

Ook hier is gevraagd naar het niet-gebruik (van 25 van de 86 is de reden overigens niet achterhaald). 21 personen gaven op niet in aanmerking te komen en 18 gaven specifiek te kennen dat deze uitkering was afgewezen (14 van hen zeiden daarbij niet te weten waarom). 13 personen zijn onbekend met de eenmalige uitkering.

Wat de inkomensgroepen betreft, zijn de percentages voor het ontvangen van de eenmalige uitkering: ABW'ers (48%), WAO'ers (33%), werkenden (45%), AOW'ers (37%).

Huursubsidie

'Ontvangt u huursubsidie?', vroegen we. Het blijkt dat 114 personen (75%) die daadwerkelijk ontvangen.

Die 38 personen die geen huursubsidie ontvingen, gaven als reden op 'eigen woning' (13), 'geweigerd' (11), en 'niet aangevraagd' (14). De respondenten hebben deze laatste twee antwoordmogelijkheden toegelicht.

In die gevallen waarin de huursubsidie geweigerd werd, was dat bijvoorbeeld omdat het inkomen van kinderen meegerekend werd, er sprake was van een te hoge huur, men kamerbewoner was of in een woongroep woonde. Voor een informant is de situatie nijpend. De uitkering van de partner werd weliswaar meegerekend maar zij bewoonden een aangepast huis en konden daardoor niet naar een goedkope woning gaan. 'De uitkering van mijn partner gaat volledig op aan thuiszorg, en eigen bijdrage voorzieningen', aldus deze respondent.

Zij die geen beroep hebben gedaan op huursubsidie deden dat omdat zij inwoonden, in een bejaardentehuis verbleven, de woning eigendom was van zwager en zuster, of het een bedrijfswoning betrof die met het land werd gepacht. Een enkeling gaf aan geen recht op huursubsidie te hebben (reden niet gespecificeerd), of in een ROA-woning te zitten. Een echtpaar dacht niet in aanmerking te komen maar zei daarbij niet te zijn opgevoed om dingen te vragen bij instanties. Ten slotte gaf iemand aan: 'ik huur particulier en de verhuurder zegt dat het niet kan'.

De percentages voor de onderscheiden groepen verschillen niet veel: ABW'ers (79%), WAO'ers (78%), werkenden (66%), AOW'ers (74%).

Fondsen

Er zijn speciale fondsen die de deelname aan het maatschappelijk verkeer willen bevorderen. Het participatiefonds is er zo een, maar er zijn ook fondsen van kerken en bedrijven. 'Maakt u wel eens gebruik van zo'n fonds', legden we de respondenten voor.

Iets meer dan driekwart, 120 personen, zei dat niet te doen; 30 personen (20%) wel. Meestal ging het dan om het (gemeentelijke) participatiefonds (soms werd het beroep daarop gespecificeerd: abonnement dierentuin, ½ zwemles, vervoer, vissen & tuin, bibliotheek, ½ peuterspeelzaal, schoolgeld kinderen tot 75 gulden per kind, voetbalvereniging, buurtvereniging, sport, volleybal). De overige mogelijkheden waren: Stg. Blijdestein (voor vakantie; 1x), Europees Sociaal Fonds (voor studie; 1x), reuma/astmafonds (2x), fonds kerk (1x), kerk & astmafonds (1x), diverse fondsen via het maatschappelijk werk (1x).

Vervolgens is gevraagd naar de goede en minder goede kanten van zo'n fonds. Deze vraag is eveneens voorgelegd aan hen die er geen gebruik van maakten of niet meer wilden maken. Het leverde aanwijzingen op over de beeldvorming. Allereerst komen de antwoorden aan bod van de daadwerkelijke gebruikers van een fonds.

'Goed dat het er is', is een veelgehoord geluid van mensen die de fondsen hebben aangesproken. Die fondsen bieden hen daadwerkelijk mogelijkheden activiteiten of hobby's toch nog te kunnen doen. Maar er werden ook opmerkingen gemaakt. We geven ze hieronder volledig weer omdat zij aanknopingspunten geven voor veranderingen:

'je moet het geld voorschieten. Lidmaatschappen/cursussen zou je moeten kunnen declareren' (2x).

'je moet het ieder jaar weer aanvragen; bericht over toekenning duurde drie maanden, dat is te lang.'

'tussen voorschieten en terugontvangen lag twee maanden.'

'het geeft veel werk, bankafschriften et cetera.'

'je moet er zelf achteraan, je moet bewijzen dat je elke maand betaald hebt, het mag niet voor een jaar voor de kinderen die sport doen.'

'al die formulieren.'

'je krijgt het 2x per jaar achteraf, waarom kan het niet elke maand met de uitkering verrekend worden? Sommige zaken kunnen niet zoals CD-club, disney-club of blaadje voor de kinderen.'

'formulier is niet duidelijk, niet te begrijpen hoe het wordt berekend.'

'onbekendheid van het fonds, duidelijker zijn waar je recht op hebt' (3x).

'steeds weer aanvragen, en weer mijn hele doopceel lichten aan het loket.'

De veranderpunten liggen in het verlengde van deze opmerkingen. Het werken met een voorschot en controle en verrekening achteraf, komt een aantal keren terug. Verder komt men met de suggestie vaker en directer te kunnen declareren in verband met de hoge kosten.

Wat hebben mensen naar voren gebracht die geen gebruik van het participatiefonds hebben gemaakt? (overigens behoren ook mensen die geen gebruik meer van het fonds wilden maken tot deze categorie). De overgrote meerderheid zegt dat het goed is dat er zo'n fonds bestaat. Het fonds heeft voor hen dus een positief imago. In sommige gevallen specificeerde men zijn toelichting met: 'het fonds is er voor mensen die in nood zitten', en 'het is er voor als je buiten je schuld in moeilijkheden zit'. Een enkeling verwachtte er niet veel van: 'Je haalt deze mensen niet uit hun isolement'. Wat verder opvalt is dat er vrij veel mensen zijn geweest die te kennen gaven niet bekend te zijn met het bestaan van het fonds.

De minder goede aspecten van het fonds liggen vooral in: te weinig informatie over het fonds, en dat je erom moet vragen. Iemand benadrukte: 'terwijl ze bij de sociale dienst toch weten dat ik niks heb'. Dat was voor iemand een reden geen beroep op het fonds te doen: 'Ik heb al veertien jaar een uitkering van de sociale dienst die alle gegevens over mij heeft. Ben er flauw

van om steeds maar weer formulieren te moeten invullen. Ik betaal zelf de contributie'.

Welke nadelen ziet men nog meer? Een struikelblok is ook hier het gegeven eerst zelf te moeten betalen en slechts één keer per half jaar achteraf te kunnen declareren. Voor anderen speelt stigma een rol. Zo vermeldde een persoon bijvoorbeeld dat een beroep op het fonds betekende dat het bij de bibliotheek bekend was dat betrokkene in de bijstand zat. Verder zei een informant: 'Die papiermolen om de helft vergoed te krijgen.' Ten slotte heeft iemand naar voren gebracht het fonds niet aan te spreken omdat je toch een gedeelte op moest brengen wat weer op de maandlasten drukte.

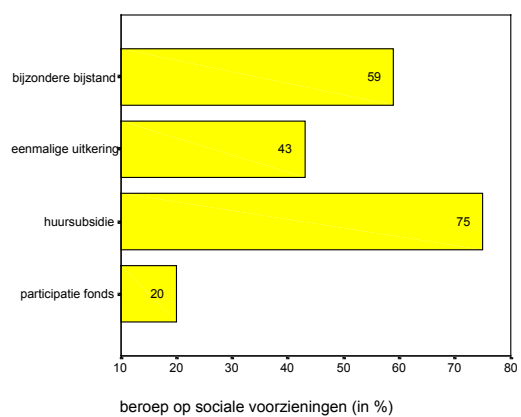
Wat zou de groep die geen beroep op het participatiefonds heeft gedaan veranderd willen zien? Vergroot de bekendheid, doe meer aan voorlichting, geef in ieder geval meer informatie, waren veelgehoorde opmerkingen.

We sluiten af met een aantal suggesties die werden gedaan. 'Ken een bedrag toe op jaarbasis', werd geopperd. En: 'Waarom zou je je niet ergens kunnen aanmelden en de rekening laten versturen?', zei iemand. Verander de papieren rompslomp, is diverse keren opgemerkt. Om het hierboven vermelde voorbeeld van stigmatisering te omzeilen, werd de suggestie gedaan om bijstandontvangers een bibliotheekkaart te geven c.q gezinnen met kinderen in te laten vullen waar zij lid van willen zijn (bieb, zwembad, club en vereniging). Een ander deed de suggestie dat de gemeente het abonnement rechtstreeks aan het zwembad zou kunnen voldoen. Het zou voorkomen dat betrokkenen geld voor moeten schieten, en de gemeente wellicht van het idee afhelfen dat bij betaling-vooraf de cliënt het aan iets anders zou besteden. Ten slotte vindt iemand dat e.e.a. in het inkomen ingecalculeerd moet worden, zeker in een huishouden met kinderen.

We sluiten dit hoofdstuk af met een overzicht van het voorzieningengebruik:

Wel eens bijzondere bijstand aangevraagd.....	90 (59%)
Eenmalige uitkering ontvangen	65 (43%)
Huursubsidie ontvangen	114 (75%)
Gebruik participatiefonds	30 (20%)

In schema:

5 Beleving van de situatie

Een van de belangrijkste doelstellingen van het onderzoek was na te gaan hoe de diverse minimagroepen tegen hun situatie aankijken. Deze belevingsvraag is in een aantal onderdelen uiteengelegd. We hebben de respondenten gevraagd welke voor- en nadelen de huidige situatie geeft. Daarnaast is hen een waarderingsschaal voorgelegd waarop zij konden aangeven of zij het met het leven zoals dat er uitzag, tevreden of ontevreden waren. Verder is nagegaan hoe zij hun sociale contacten (familie, vrienden en kennissen, en buurtgenoten) waardeerden. Voelde men zich voldoende door hen gesteund?

Ten slotte komt in dit hoofdstuk aan bod hoe mensen met een laag inkomen hun maatschappelijke positie opvatten. Welk beeld hebben zij daarover? We hebben vooral het oog gericht op de betekenissen in de toelichtingen van de respondenten. De term 'minima' is eveneens onder de loep gelegd. In hoeverre vindt men die term beledigend, heeft men zich gediscrimineerd gevoeld? We sluiten af met de vraag waarmee de interviews zijn gestart: kent u de Stichting Adviesraad Minimabeleid Midden Drenthe?

Voor- en nadelen

Hoe bezien de respondenten hun situatie? Welke voor- en nadelen zien zij? Het is ons te doen om in grote lijnen aan te geven in welke richting de antwoorden wijzen. De informanten noemden soms meerdere voor- en nadelen. Bij het verwerken van de antwoorden zijn we afgegaan op het meest prominente antwoord dat betrokkene gaf.

Door 31 personen werd als voordeel vooral benadrukt dat men tenminste vrij was, en zijn eigen tijd in kon delen. In het verlengde hiervan liggen de antwoorden van 22 mensen die aangaven jezelf te kunnen redden c.q. 'eigen baas' te zijn. Bij elkaar vormen zij iets meer dan eenderde van de populatie (zie tabel). Overigens gaven 13 personen direct te kennen geen voordelen te zien.

voordelen huidige situatie	aantal	%
vrij zijn, eigen tijd indelen	31	20,4%
niet afhankelijk van relatie, rust	8	5,3%
voorzieningen (brede zin)	9	5,9%
sociale dienst, geld, uitkering	17	11,2%
jezelf kunnen redden, eigen baas	22	14,5%
kunnen studeren	2	1,3%
nuttig bezig vd gemeenschap	1	,7%
contacten, deel van gemeenschap	10	6,6%
expliciet geen voordelen	13	8,6%
niet ingevuld, weet niet	22	14,5%
overig (gezondheid)	17	11,2%
Totaal	152	100,0%

Enkele illustraties van wat er achter de grote lijnen schuilgaat:

'Voordeel is de vrijheid! Sinds ik gescheiden ben en alleen woon voel ik me vrij; maar wel bittere armoede.' *'Geen gezeik van een partner. Kan op mezelf leven.'*

'Er zijn zoveel voorzieningen. Omdat ik in de AOW zit kan ik daar wel gebruik van maken.'

'Dat ik in ieder geval een uitkering krijg. Dat ik iets van mijn verdiensten boven mijn uitkering mag houden.'

'Hoe je met weinig middelen toch een redelijk leven kunt hebben (vooral ook naar de kinderen toe).'

'Wij zijn niet te breken; alles wordt humor' (echtpaar, inkomen uit werk, drie kinderen waarvan één gehandicapt waardoor veel onkosten).

'Het voordeel van het wonen en leven in een kleine gemeenschap; buren, vrienden, familie zorgen voor vervoer naar arts, ziekenhuis, winkel, enzovoorts.'

'Ik zie geen voordelen, de voetbalclub wel'. (alleenstaande man, ABW)

Wat laat de tegenkant zien, ofwel welke nadelen noemen de respondenten? Financiële perikelen en de worsteling van het rondkomen, hebben de boven- toon in de toelichtingen. Eenderde van de ondervraagden gaven antwoorden in deze sfeer (zie tabel). Verder zijn als nadelen genoemd de afhankelijkheid van instanties (20), en het isolement / de eenzaamheid waarin men verkeerde (21). 16 personen noemden expliciet lichamelijke nadelen.

nadelen huidige situatie	aantal	%
financiën	34	22,4%
worsteling van het rondkomen	16	10,5%
afhankelijk zijn van instanties	20	13,2%
isolement/eenzaamheid, beperkte soc. controle	21	13,8%
de stress, het niet meer aankunnen	7	4,6%
nadelen van lichamelijke situatie	16	10,5%
kinderen opvoeden	1	,7%
soc. controle/met de nek aangekeken	1	,7%
niet meer normaal kunnen functioneren	1	,7%
niet ingevuld/ weet niet	16	10,5%
geen nadelen	5	3,3%
overig	14	9,2%
Totaal	152	100,0%

Uitspraken die de tendenties illustreren:

'Financieel kan je niet zoveel' (WAO'er, vrij veel buitengewone lasten en ziektekosten).

'Kan niet iets buiten de deur doen, te duur. Als ik wegga neem ik afgepast geld mee' (echtpaar met vier kinderen; inkomens uit betaald werk, familie springt financieel bij).

'De enorme financiële achteruitgang. Geen collega's meer. Depressiviteit bij tijd en wijle' (echtpaar zonder kinderen, man WAO).

'Op dit moment triest. Je wordt bepaald door de slechte situatie, je moet steeds harder werken. Heb zoon aangeraden geen boer te worden' (echtpaar, landbouwbedrijf).

'Heb altijd zorgen. Geen enkele instantie kijkt naar de totale situatie, het zijn verschillende loketten' (echtpaar, drie kinderen, betaald werk).

'Drukkend. Je bent altijd bezig de eindjes aan elkaar te knopen. Het wordt steeds moeilijker, veroorzaakt stress. Geldgebrek bepaalt je hele leven: hoe lang je onder de douche staat, hoe kort de kinderen op hun kamer spelen, daarna verwarming uit' (echtpaar met twee kinderen, ABW).

'Dat je iedere keer je hele hebben en houwen op tafel moet leggen' (vrouw, twee kinderen, eenoudergezin, betaald werk en aanvullend ABW).

'Dat je vaak moet vragen en aantonen dat je niets hebt' (alleenwonende man, WAO).

'Veel stress. Je wordt geacht alles maar te weten. Ambtenaren zijn ook gestrest' (vrouw, drie kinderen, eenoudergezin, ABW).

'Piekeren. Ben nog nooit met vakantie geweest. Toen mijn moeder nog leefde heb ik veel gezorgd en de was gedaan (niemand die de kosten vergoedt). Vroeger ging ik uit eten, naar de schouwburg, dat kan niet meer' (alleenwonende vrouw, lang ABW).

'Je vereenzaamt. Ik voel me vernederd' (man door ziekte in de ABW, gehuwd, twee kinderen).

'Ben afgekeurd, heb reuma. Ik heb een lichte hersenbloeding gehad. Ben erfelijk belast met een ziekte waarvan vijftien mensen in Nederland geregistreerd staan' (respondent woont alleen, WAO).

De illustraties geven concreet aan hoe deze mensen hun situatie beleven. We hebben ook nog op een andere, algemene wijze geprobeerd de vinger te krijgen achter die belevingen. Zo hebben we gevraagd hoe men het leven dat men leidt, waardeert. In welke mate is men daarover tevreden? De respondenten konden die tevredenheid uitdrukken in een waarderingsschaal waarop vijf posities voorkwamen.

Waardering leven

Tevredenheid overheerst. 61 personen zijn tevreden over het leven zoals dat er nu uitziet (40%). Bijna eenderde van de respondenten (49) zit in de midden-categorie; zij zijn niet tevreden noch ontevreden. 18 personen geven te kennen ontevreden te zijn (12%). De twee uitersten - zeer tevreden en zeer ontevreden – houden elkaar in evenwicht: 12 tegenover 11 personen.

De geïnterviewden is gevraagd hun antwoord toe te lichten. We geven een aantal voorbeelden aan de hand van de drie posities.

Zeervredend of tevreden:

'Alles op orde, veel geleerd.'

'Afgezien van de financiën heb ik het goed met mijn kinderen. Ik zou best willen werken, maar dan moet het financieel ook iets opleveren.'

'Ben gezond. Heb geen financiële problemen; goede sociale contacten.'

Niet tevreden, niet ontevreden:

'Ik klaag niet, heb goede hulp van Stichting Welzijn Ouderen. Vroeger heb ik echte armoede gekend.'

'Ik leef nu tenminste, vroeger werd ik geleeft.'

'Ik ken velen die het minder hebben.'

Ontevreden, zeer ontevreden:

'Heb zorg om de toekomst: je wilt niet dat je kinderen in dezelfde situatie terecht komen. De uitkering is te weinig. Alles wordt bepaald door geldgebrek. Alles tweedehands; meubilair, beddengoed, kleren, schoenen. Je kan niet nee blijven zeggen tegen je kinderen.'

'Ontevreden. Was wel blij dat ik hier zit en bijvoorbeeld niet in het buitenland. Dat werd me ook regelmatig door de sociale dienst verteld.'

'Uitzichtloos, tegenwerking GAK.'

'Je draagt de hele dag de zorg voor het bedrijf mee. Dit duurt te lang en het heeft invloed op je dagelijkse bestaan.'

Maakt de vraag naar tevredenheid wat uit voor de verschillende groepen, hebben we ons afgevraagd. Zijn AOW'ers bijvoorbeeld meer tevreden? Ja, ten opzichte van de andere groepen zijn zij duidelijker tevreden. 30 van de 39 mensen vallen in de categorie zeer tevreden/tevreden. Wat het andere uiterste betreft (zeer ontevreden/ontevreden) zijn er geen duidelijke categorieën die eruit springen (wat meer bij hen die een inkomen uit werk hebben; de aantallen zijn hier echter klein: 10 van de 28 personen).

Sociale contacten

Het volgende onderwerp in de belevingssfeer betrof de sociale contacten (contacten met familie, vrienden en kennissen, buurtgenoten). Hoe waardeert men die contacten, en voelt men zich voldoende door hen gesteund?

Bij verreweg de meerderheid (115 personen, 76%) overheerst tevredenheid over hun sociale contacten. De omgeving toont begrip en steunt. Soms werd die tevredenheid gerelativeerd. Zo merkte iemand op dat het veel moeilijker is die contacten te hebben als je geen financiën hebt. In haar geval had zij het voordeel die contacten al te hebben voordat zij in de bijstand terecht kwam.

Achtentwintig personen (18%) zijn wat minder tevreden. Voor hen kunnen de contacten beter. Iemand zei: 'Mensen met een goed inkomen snappen de reikwijdte niet. Niet naar broers en zussen, niet naar ouders als ze

jarig zijn. Het krijgen van spullen'. Soms voelt men zich niet door de eigen familie (uitgezonderd de eigen kinderen) gesteund: 'De familie laat je min of meer in de steek. Er is geen begrip.' In enkele gevallen laten de contacten te wensen over omdat men minder mobiel is geworden of omdat de familie verder weg woont.

Overigens heeft een klein aantal, zeven mensen (5%) kenbaar gemaakt geen sociale contacten te hebben. De voornaamste redenen zijn dan dat men zich niet geaccepteerd voelt.

Minima over minima

Zelfbeeld

De vraag is voorgelegd hoe men aankeek tegen de maatschappelijke positie van mensen met een laag inkomen. Enkele uiteenlopende uitspraken:

'Ik heb heel veel respect voor mensen met een laag inkomen die financieel rond kunnen komen. Ze zijn beperkt in het maatschappelijke verkeer' (vrouw, eenoudergezin, vier kinderen, ABW).

'Die positie is helemaal niet erg. Materie is ook maar een omhulsel. Kun je niet meenemen. Liefde is belangrijk en rijkdom' (vrouw, eenoudergezin, één kind, ABW).

'Ik kijk er niet tegenaan en kijk er niet tegenop. Men moet zich redden' (man, alleenwonend, Algemene Nabestaanden Wet).

'Als je geen tien gulden voor een verjaardag kunt geven kijken ze je erop aan. Het is wel een leerschool: omgaan met weinig geld' (vrouw, echtpaar met twee kinderen, betaald werk).

'Heel zwaar, laatste tree van de trap, onderdrukt door de overheid. Machteloos, kunnen niet meepraten' (man, echtpaar, geen kinderen, beiden WAO).

'Misdeeld, de werkende klasse 'vervet' (vrouw, alleenwonend, ABW).

'Allerbelabberst, je komt er haast niet uit' (man, alleenwonend, had vroeger eigen bedrijf nu ABW).

In de antwoorden is een positief, neutraal en negatief beeld te herkennen. Is dat beeld positief dan heeft men bijvoorbeeld aangegeven zich niet de minde-re te voelen, en respect voor de groep te hebben. Soms is er sprake van trots of wordt gezegd dat men in ons land 'goed af is'. In het neutrale beeld gaat het om antwoorden die niet zo uitgesproken zijn. 'Je moet je nu eenmaal zien te redden', of 'het is afhankelijk van de instelling die je hebt', zijn dan uitlatingen. In het derde geval is er sprake van een negatief beeld. 'Die zijn zielig', 'op de groep wordt neergekeken', 'het is een trieste groep die het moeilijk heeft', 'de groep wordt uitgesloten', of 'te veel om dood te gaan, te weinig om in leven te blijven', zijn dan zinsnedes die in de toelichtingen terugkomen.

Dat negatieve beeld overheerst in de antwoorden. Bij 84 van de 152 respondenten (55%) was dat het geval. Van 36 mensen – bijna een kwart – was het antwoord neutraal en van 16 positief (het aantal niet ingevuld/weet niet was eveneens 16).

De negatieve uitlatingen hebben we nader bekeken. Wat wordt naar voren gebracht? Er zijn vier soorten argumenten in het geding: emotionele, financiële, positionele, en uitsluitingsargumenten. Emotionele argumenten zijn bijvoorbeeld: 'triest', 'belabberd', 'vervelend', 'niet leuk je hand te moeten ophouden', 'het is vernederend', of 'ik schaam me'. Bij financiële argumenten zegt men bijvoorbeeld 'het is een groep die financieel achterop raakt', of 'de groep moet meer geld erbij krijgen'. Er zijn ook argumenten gebruikt die de positie ten opzichte van anderen aanduiden: 'groep staat op de laatste tree van de maatschappelijke ladder', 'minima zijn achtergesteld ten opzichte van andere groepen'. Bij uitsluitingsargumenten horen uitspraken zoals 'niet meer mee kunnen doen' of 'minima verkeren in een isolement'.

Argumenten van emotionele en financiële aard komen het meeste voor (zie tabel).

argumenten bij een negatief beeld	
vnل. emotionele argumenten	29
vnل. financiële argumenten	24
vnل. positionele argumenten	18
vnل. uitsluitingsargumenten	13
Totaal	84

De term 'minima'

In de media (krant, televisie, enzovoorts) wordt vaak gesproken over 'minima' als het gaat om mensen met een laag inkomen. In hoeverre vindt men die term beledigend?

Meestal heeft men zich niet aan die term gestoord. Iets meer dan eenderde van de respondenten, 53 personen, vond de term 'minima' zelfs een juiste benaming. Voor ongeveer eenzelfde aantal (49) maakt het gebruik van de term niet uit. Anderen waren meer uitgesproken. Zo kwalificeerden 25 personen de term 'minima' als 'beledigend/zeer beledigend', en 16 als 'niet beledigend'.

De antwoorden op de vraag of men zich wel eens gediscrimineerd heeft gevoeld, lagen in dezelfde lijn: tweederde voelde dat niet als zodanig. Maar dit betekent ook dat nog altijd eenderde dat wel voelt. Zo gaf iemand het voorbeeld dat met sinterklaas alle kinderen van de minima uitgenodigd waren om gezellig met een bus naar een speelstad te gaan. 'Leuk voor de kinderen, maar ik heb me door de dorpsbewoners opgelaten gevoeld.' Een ander gaf aan dat op de zwemkaarten 'eenoudergezin' staat en je het aan de kleur kunt zien. Een respondent kreeg persoonlijke opmerkingen als haar man in de tuin werkte: 'ik moest van anderen werk gaan zoeken.' Maar er zijn ook algemenere opmerkingen gemaakt: 'je wordt in een bepaald hokje geplaatst en als zodanig behandeld' of 'je hebt het gevoel aan de rand te staan, elke maand een briefje invullen bezorgt je een minderwaardigheidscomplex.' Eén geïnterviewde ten slotte, voelde zich sterk gegriefd: 'het drukt je een stempel op, vergelijk het met een vleesmerk, "afgekeurd vlees".'

Zo heel veel suggesties voor betere aanduidingen zijn er niet gedaan. Enkele keren werd opgetekend dat een ander woord niet uitmaakt, omdat toch hetzelfde bedoeld wordt. Soms vond men 'minima' wel een goede benaming, 'want het is minimaal wat je krijgt'. 'Mensen met een basisinkomen' vond iemand mooier klinken, of 'laagst betaalden'. Iemand was bang voor een ander etiket. 'Mensen met een laag inkomen zijn zo verschillend, je moet ze niet in een hokje stoppen.' We eindigen dit onderdeel met een cynische suggestie van een respondent: armoedzaaiers 1^e klasse'.

De Adviesraad Minimabeleid

De eerste vraag in het interview was of men de Stichting Adviesraad Minimabeleid Midden Drenthe kende. Veertig geïnterviewden, iets meer dan een kwart, was op de hoogte van het bestaan van de adviesraad, 108 (71%) niet (4 niet ingevuld).

6 Problemen, instanties, en toekomstperspectief

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de problemen die de informanten naar voren hebben gebracht en met welke instanties zij zoal te maken hebben gehad. Hoe wordt de relatie met instanties ervaren? We staan niet alleen stil bij de huidige situatie, maar kijken ook naar de toekomst. Welke toekomstperspectieven ziet men voor zichzelf weggelegd en wat zou er moeten veranderen?

Problemen

We hebben de respondenten gevraagd wat de belangrijkste problemen waren waar zij/hun gezin mee te maken hadden. In de bijlage is daarvan een volledig overzicht opgenomen. Op deze plaats worden de grote lijnen gepresenteerd: het aantal problemen per respondent, een indeling naar soorten problemen, specificaties van problemen naar de onderscheiden groepen respectievelijk leefsituaties, en de relatie met het dagelijks leven.

Hebben de informanten veel of weinig problemen naar voren gebracht? Meestal noemde men één probleem (door 54 personen, dat wil zeggen door 36%). 40 personen noemden er twee (26%). Om volledig te zijn: 17 personen noemden drie problemen; 13 personen vier problemen; en 9 personen vijf problemen. 39 geïnterviewden – iets meer dan een kwart – hebben derhalve te maken met meerdere problemen, dat wil zeggen met drie of meer problemen. Overigens hebben 19 personen geen problemen naar voren gebracht (of werd de vragenlijst op dit punt niet ingevuld).

Om inzicht te krijgen in de soorten problemen zijn deze in een achttal rubrieken ondergebracht. Problemen i.v.m. de financiële positie staan bovenaan de lijst. 98 van de 152 respondenten (65%) kampten daarmee. Lichamelijke problemen in verband met de gezondheid of de handicap komen daarna. 51 personen (34%) brachten dit soort problemen naar voren.

genoemde problemen	aantal	%
geen probleem / niet ingevuld	19	12,5%
problemen i.v.m. financiën	98	64,5%
lichamelijke problemen i.v.m. gezondheid/handicap	51	33,6%
problemen op het psychische vlak	23	15,1%
problemen met instanties	34	22,4%
relationele problemen	27	17,8%
problemen i.v.m. 'arbeid'	23	15,1%
problemen in de voorzieningsfeer	18	11,8%
overige problemen	8	5,3%
Totaal	152	198,0%

We zijn verder nagegaan in hoeverre de genoemde problemen bij de onderscheiden groepen terugkomen. Onderstaande tabel geeft daar inzicht in. De ABW'ers hebben naast financiële problemen, relatief meer problemen in de relationele sfeer naar voren gebracht. De WAO'ers naast financiële problemen met name gezondheidproblemen. Voor de AOW'ers gelden de financiële problemen in wat mindere mate, maar ook zij zijn relatief meer getroffen door lichamelijke problemen in verband met hun gezondheid of handicap.

type inkomen	genoemde problemen									Totaal (aantal respondenten)
	geen probl. niet ingevuld	problemen i.v.m. financiën	lichamelijke problemen i.v.m. gezondheid / handicap	problemen op het psychische vlak	problemen met instanties	relationele problemen	problemen i.v.m. 'arbeid'	probl. in de voorzieningen sfeer	overige problemen	
ABW (IOAW/IOAZ)	5	50	17	11	18	23	18	10	5	63
WAO (AAW/WW incl. aanvullend ABW)		14	10	3	4	1	1	1		18
inkomen voornamelijk uit werk	6	19	4	3	5	2	4	3	3	29
AOW (incl pensioen)	8	12	19	4	6			4		38
overig		3	1	2	1	1				4
Totaal	19	98	51	23	34	27	23	18	8	152

Een volgend aandachtspunt is of de geformuleerde problemen wat uitmaken voor de onderscheiden leefsituaties, met name voor (echt)paren met en zonder kinderen, eenoudergezinnen, en alleenwonenden. De financiële problemen laten zich vooral voelen bij de groep 'alleenwonenden'. Ook bij de lichamelijke problemen springt deze groep eruit. Problemen die met arbeid samenhangen zijn wat meer geconcentreerd bij de eenoudergezinnen.

De vraag naar de probleembeleving hebben we ten slotte toegespitst. Gevraagd is in hoeverre die problemen een belemmering vormen in het dagelijks leven. Kan men bijvoorbeeld dingen niet doen die men zou willen? Voor 64 geïnterviewden (42%) vormen de financiële problemen een belemmering in het dagelijkse leven. Wat opvalt is dat de lichamelijke problemen nu minder naar voren komen. Deze zijn voor 21 personen (14%) een belemmering. In het dagelijks leven vormen ze kennelijk minder een belemmering c.q. heeft men ze als gegeven wellicht wat gemakkelijker aanvaard.

Instanties

De respondenten hebben een aantal problemen genoemd en daarnaast aangegeven met welke instanties ze wel eens contact hebben gehad in verband met die problemen. In onderstaand overzicht staat het aantal keren dat een instantie is genoemd, en het aantal problemen dat het betrof. Voor de goede orde vermelden wij dat een respondent met meerdere problemen contact kan hebben gezocht met een instantie. Ook is het voorgekomen dat contact gezocht is met een instantie maar niet aangegeven is met wat voor probleem dat is gebeurd. Hierdoor zijn er verschillen tussen het aantal genoemde instanties en het aantal genoemde problemen.

Het hoogst scoort de afdeling sociale zaken van de gemeente (88 keer genoemd, met betrekking tot 99 problemen). Als tweede komen artsen en specialisten naar voren (51 keer genoemd, met betrekking tot 53 problemen).

Instantie	Cliënten	Genoemde problemen
afdeling sociale zaken (gemeente)	88	99
arts/specialist	51	53
thuiszorg	22	23
afdeling dienstverlening (gemeente)	21	24
Gemeenschappelijke kredietbank	20	22
woningbouwvereniging	20	21
algemeen maatschappelijk werk	19	21
rba/itb	18	18
GGD	17	19
GAK (of andere uitvoeringsorganisatie)	16	16
RIAGG	14	15
Stichting Welzijn Ouderen	14	13
nutsbedrijf (energie & water)	11	10
pastor, dominee, pastoraal werker	9	9
vluchtelingenwerk	6	5
onderwijsinstelling	8	7
CAD	3	3
Stichting Werkring	3	2
sociaal raadslieden	2	1
sociaal cultureel werk	2	1
bureau huisvesting	2	1
Molukse wijkraad	1	-
Vrouwenraad	1	-
overige	28	33

Een geheel andere kwestie is wat men vindt van de diensten en voorzieningen, en met name hoe men behandeld is door de medewerkers van genoemde instanties. Hierbij moet bedacht worden dat men niet altijd over de hiervoor genoemde contacten een mening heeft gegeven. Het aantal verkregen antwoorden is bij deze vraag dus minder. We lopen de instanties langs. (Van de uitspraken over de contacten met de afdeling Sociale Zaken/Dienstverlening is ook nog een kwantitatieve indicatie te geven).

Over de contacten met de **sociale dienst** - het is niet mogelijk de afdelingen Sociale zaken en Dienstverlening afzonderlijk te specificeren - komt een wisselend beeld naar voren. Van de 82 opmerkingen die de respondenten in dit geval hebben gemaakt zijn er 35 (43%) als pluspunten te kenschetsen ('goed

geholpen', 'prima dienstverlening'). Overigens werden daarbij wel kanttekeningen geplaatst. In 20 opmerkingen (24%) liet men zich niet zo uit in termen van plus of min ('die mensen doen ook hun werk', 'ze kunnen ook weinig', 'medewerkers missen de instrumenten'). 27 opmerkingen (33%) zijn duidelijk kritisch over de verleende diensten en hulp ('geen duidelijke informatie', 'van het kastje naar de muur gestuurd', 'arrogantie'). We geven van de uitersten enkele voorbeelden.

Pluspunten:

'De contacten zijn goed, hoewel de afhandeling soms te lang duurt. Problemen zijn bespreekbaar, heb een vaste contactpersoon gekregen.'

'Behandeling is goed. De eerste periode gunden ze je wel rust. De hercontrole is een heel gedoe. Gelukkig wisselen contactpersonen.'

'Krijg wel te weinig informatie over vergoedingen. Ben positief over de behandeling met betrekking tot de WVG.'

'Je wordt te veel in het ongewisse gelaten. Wat zijn nu de rechten en plichten van de cliënt? De behandeling is prima.'

'Ik heb al jaren een goede contactpersoon bij de gemeente. Ze luistert goed, steunt, helpt, en adviseert waar nodig. Prima sociale dienst.'

'Ben voldoende geholpen. Wisselende contactpersonen is vervelend.'

'Zijn bereid te helpen, maar contactpersoon is er vaak niet. Behandeling is goed, hoewel de afhandeling van aanvragen lang duurt.'

'Vind de regeling voor zelfstandigen niet kloppen, je kunt je vermogen niet eerst opeten. Mijn ervaringen met de medewerkers van de sociale dienst zijn positief.'

Kritische opmerkingen:

'Contact met Sociale Zaken niet goed, waren te persoonlijk bezig en toonden geen begrip. Ze stellen gemene vragen, vergeten toegezegde vergoedingen te betalen (na veel aandringen toch gekregen). Onkunde van personeel sociale dienst.'

'Men luistert te weinig naar de cliënt, zelfs niet naar de vraag die men stelt. Het is absurd bankafschriften te laten inzien van drie maanden (kan terug naar één maand). Autoriteitengedrag.'

'De sociale dienst is pietluttig. Ik krijg vijftien jaar ABW, toch stopt de uitkering soms als het formulier niet goed is ingevuld. Vrouwen zijn strenger dan mannen. Sociale dienst moet ophouden met zo vaak en zoveel vragen zoals 'heeft u een auto en heeft u antiek in huis.'

'De manier waarop ik behandeld ben is ver beneden peil. Ik voel me geïntimideerd en sloeg volkomen dicht. Wil met meer respect behandeld worden.'

'Steeds opnieuw formulieren invullen. Ze schuiven het ene papier onder het andere. Ik erger me ontzettend aan de arrogantie van de sociale dienst.'

'Je krijgt het gevoel dat mensen het uit eigen zak moeten betalen. Mensen zitten achter het loket gewichtig te doen.'

'Geen luisterend oor, slechte bejegening, geen privacy, geen respect. Twee maal vergeten geld uit te betalen.'

'Heb in vier jaar zes verschillende ambtenaren gehad, moest een half jaar wachten op vergoeding bril dochter. Eens waren alle 'spullen' over mij kwijt, moest alles weer kopiëren op eigen kosten.'

'Heb contact met Sociale zaken/WVG. Ambtenaren zijn niet duidelijk met informatie, er raakt te veel post kwijt, bureaucratie, zijn niet goed op de hoogte van regelingen, afspraken worden niet nagekomen. Ambtenaren nemen geen initiatief, wijzen niet op mogelijkheden. Hoewel ik ongeslijmde ziek ben moet ik mij ieder jaar voor de WVG laten keuren door een GGD-arts. Vervolgens duurt het maanden voordat ik bericht krijg of ik door mag gaan met mijn therapie.'

Over de dienstverlening van de **arts/specialist**, een andere veel genoemde 'instantie' waar men in verband met de naar voren gebrachte problemen contact mee heeft, heeft men zich, op een enkele uitzondering na, heel positief uitgelaten.

Over de **thuiszorg** is men over het algemeen tevreden, hoewel er veelal kanttekeningen werden geplaatst ('tijdens vakantie geen hulp', 'minieme thuiszorg', 'steeds wisselende hulpen', 'mijn moeder zou eigenlijk opgenomen moeten worden, geeft enorme druk op door mij verleende zorg'. In enkele gevallen heeft men zich uitgesproken ontevreden uitgelaten ('na tien maanden nog geen hulp, er is slechts schriftelijk contact', 'gebrekkige hulpverlening tijdens ziekbed overleden man', 'geen hulp na ziekenhuisopname', 'veel beloven weinig geven').

Het **maatschappelijk werk** wordt positief gewaardeerd ('hebben goed geholpen'). Maar ook hier een enkele kritische opmerking: 'Ze horen je aan, er zijn lange wachtlijsten en het probleem wordt dan minder relevant'.

Met het **RIAGG** heeft men zowel positieve als negatieve ervaringen. Aan de ene kant merkte men op 'hebben goed geholpen' en 'goede contacten ermee', maar ook 'de behandeling was niet geheel naar verwachting', 'behandeling viel soms tegen, hebben geen verstand van vrouwenzaken'.

Over de **Stichting Welzijn Ouderen** is men over het algemeen goed te spreken. Een enkeling stoorde zich aan de regels: 'Gebruik van tafeltje dekje is niet mogelijk als je 49 jaar bent. Iedereen die ziek is moet er gebruik van kunnen maken'. Een ander: 'Mijn ervaringen met deze stichting zijn niet goed, er is te weinig inspraak'.

Over de dienstverlening van de **woningbouwvereniging** is men over het algemeen positief ('behandeling is goed'). Maar er zijn uitzonderingen. Zo meldde iemand ondanks een urgentieverklaring geen aangepaste woning te kunnen krijgen: 'slechte behandeling, kortaf, soms onbeschoft'.

Ten aanzien van het **arbeidsbureau** houden de plussen en minnen elkaar in evenwicht. Ze variëren van 'ze spannen zich voor je in', en 'heel goed, leven

met je mee' tot 'medewerkers zijn niet geschikt, weten te weinig', en 'nonchalante houding, desinteresse'.

Er is ook gevraagd of instanties goed bereikbaar zijn (wat betreft openbaar vervoer, telefonische bereikbaarheid en dergelijke). Iets meer dan de helft vindt dat die instanties goed bereikbaar zijn. Als er tekortkomingen worden genoemd dan liggen die vooral bij het openbaar vervoer en de telefonische bereikbaarheid van de sociale dienst. Het telefonische spreekuur van 9 – 10 uur moet het met name ontgelden: 'Alleen op bepaalde tijdstippen bellen, tussendoor is er geen ruimte voor vragen. Vaak is degene die je nodig hebt er niet', 'Na tien uur niet meer te bereiken, sommige mensen volgen therapie om deze tijd, of bezoeken het ziekenhuis. Antwoorden op zaken duren te lang', 'Alleen van 9 – 10 komt niet altijd gelegen. Ze willen niet altijd een afspraak maken. Te vaak wisseling van contactpersonen.' Over andere instanties is opgemerkt: 'Het APZ is slecht bereikbaar met het openbaar vervoer, maar telefonisch heel goed', 'Het arbeidsbureau staat in Beilen, om regelmatig te kijken moet ik veel reiskosten maken, deze worden niet vergoed'.

Toekomstwensen

In het voorgaande zijn de huidige ervaringen aan bod gekomen. We hebben de geïnterviewden ook naar de toekomst gevraagd. De volgende vraag is voorgelegd: Stel dat u kon kiezen, hoe zou u willen dat uw leven er over één à twee jaar uitziet?

Deze vraag naar het toekomstperspectief hebben we op twee manieren uitgewerkt. In de eerste plaats is gekeken of men veel of weinig wensen had. In de tweede plaats is nagegaan in welke richting de wensen gingen. Lagen die op het financiële vlak, op het gebied van de gezondheid, arbeid en opleidingen, et cetera?

Meestal heeft men één wens tot uitdrukking gebracht (69 respondenten formuleerden één wens, 52 respondenten twee wensen, 19 drie wensen, en 2 vier of meer wensen). De inhoud van die wensen is wel zo belangrijk. De tabel laat zien in welke richting de wensen uitgingen. Deze lagen vooral op het financiële vlak, maar ook aan de sfeer van arbeid/opleiding is behoorlijk veel gedacht.

toekomstwensen	aantal	%
financiën	59	41,5%
gezondheid	31	21,8%
het psychische vlak	11	7,7%
de relatie met instanties	9	6,3%
de relationele sfeer	23	16,2%
de sfeer van arbeid, opleidingen	51	35,9%
de sfeer van de voorzieningen	25	17,6%
idem als nu	23	16,2%
overig	5	3,5%
Totaal	142	166,9%

Enkele illustraties van deze cijfers:

'Uit de bijstand en in de verpleging werkzaam. Een beetje meer geld en ook een nieuwe vriend.'

'Andere buurt, groter huis. Meer inkomen. Dit is een buurt met waailappen.'

'Lichamelijk en financieel wat beter. Ben over een paar jaar 65 jaar, dan hoeft het pensioen (gelukkig) niet meer van het minimum af.'

'Partner heeft dan werk en meer regelmaat. Van sociale dienst af. Baal ervan elke keer aan spaarbankboekjes van de kinderen te moeten komen.'

'Als het zo blijft mag ik niet klagen. Mijn oeroude Opel Kadett moet wel mijn vriend blijven.'

'Minder pijn en meer hulp (voor zieke dochter). Meer tijd voor hobby's.'

'Ruimere financiële armslag zodat ik niet altijd naar de tweedehands winkel hoef. Ik moet er zelf wat van maken, dat hoeft de maatschappij niet te doen. Terugdraaien van 24-uurs maatschappij, winkels weer gewoon om zes uur dicht.'

'Het leven weer positief zien. Niet meer zoveel (geld)zorgen. Opleiding volgen als dat kan.'

We zijn nagegaan of er met anderen wel eens over die nabije toekomst werd gepraat en wat er dan zou moeten veranderen.

Het blijkt dat men die toekomstwensen niet voor zich alleen houdt. Een zeer ruime meerderheid (110 van de 152) heeft het er met derden over. (40 respondenten niet). Met wie heeft men het er dan over? Familie en vrienden (77) springen eruit, daarna komen partners en gezinsleden (50). Primaire netwerken (familie/vrienden, partner/gezinsleden) spelen dus een vooraanstaande rol.

Medewerkers van instellingen ontbreken niet. In het onderzoek zijn het er 26 geweest. Zij vormen een grote variëteit: Webo, pastoor, sociale dienst, maatschappelijk werk, APZ, RIAGG, psychiater, vluchtelingenwerk, school, arbeidsbureau, Welzijn Ouderen, Humanitas, huisarts, internist, GAK, GAB. Het maatschappelijk werk (9), en de sociale dienst (5), komen hiervan het meeste voor.

Verder zijn er ook nog gesprekspartners genoemd (23) die niet in de hiervoor genoemde opsomming passen: burens, redactie Nieuwsblad, medestudenten en docenten, collega's, cursus sollicitatietraining, vertegenwoordiger/bank/accountant, bezoek, NLTO / dierenarts / veevoederfabriek / verzekeringsmaatschappij, boekhouder, woningbouwvereniging, of 'wie het wil horen c.q. als het te pas komt'. Collega's (6) en burens (6) komen van deze gesprekspartners het meeste voor.

Zoals gezegd waren er ook mensen die niet met anderen over die nabije toekomst praten. Waarom niet, hebben we gevraagd. De antwoorden laten uiteenlopende redenen zien. Voor sommigen lag het nogal voor de hand: zij hadden geen contacten. Anderen wilden er niet over praten: je diende zelf naar oplossingen te zoeken of men vond dat het toch geen zin had. Iemand vermeldde dat het niet gemakkelijk was over je lage inkomen te praten: 'wij klagen niet'. Er waren ook mensen die zich ervoor schaamden of aangaven je

daarmee belachelijk te maken. Men wilde de buitenwereld er dus niet mee belasten. Een alleenwonende 71-jarige vrouw die zei ieder dubbeltje om te keren voordat ze dat uitgaf en voor de toekomst vooral meer financiële ruimte wenste zo dat het leven iets gemakkelijker werd, verwoordde het zo: 'Als ik er met mijn kinderen over praat, willen ze mij gelijk helpen. Dit wil ik dus niet'. Voor een enkeling was het onderwerp te emotioneel (onderwerp lag in de relationele sfeer). Voor één respondent, WAO'er met aanvullend ABW die terug wilde naar zijn oude situatie als zelfstandige of naar een betaalde baan, was de toekomst wel heel zwart: 'Toekomst is er voor mij niet. Het leven is een gevangenisstraf. Er is alleen vrije natuur'.

Veranderingssuggesties

Als er wel over het leven in de nabije toekomst werd gepraat – een ruime meerderheid gaf dat immers aan – wat zou er dan moeten veranderen? De meeste antwoorden liggen voor de hand: meer financiële ruimte, en vooral een baan. Gezondheid houdt de respondenten ook stevig bezig. Zij noemden het behouden van een goede gezondheid en het verbeteren of acceptabeler worden van de gezondheid wanneer ze daarmee toedden. Een verandering van de situatie wensten ook degenen die een relatie of partner zochten.

We vermelden de suggesties over wat er zou moeten veranderen (voor zover die gedaan zijn). We delen ze in volgens de categorieën van toekomstwensen.

Financiën

"Het wordt beter als zoon meer verdient (met website)."

'Meer inkomen en in een andere buurt wonen is eigenlijk niet op eigen kracht te bereiken of het moet zijn door te trouwen met iemand met geld en een huis.'

'Uitkering verhogen.'

'Inkomsten en uitgaven proberen gelijk te houden.'

'Minder schulden, maar hoe te veranderen op korte termijn?'

'Je bent overgeleverd aan het lot, de overheid.'

'Eerst meer haar op de tanden krijgen.'

'Overheid zou meer kunnen betalen.'

'Structureel uitkering verhogen.'

'Regering moet uitkering verhogen en de gemeente moet meer kwijtschelden.'

'Veranderen? Je wilt niet altijd zeuren of je zorgen bij een ander neerleggen; als je in de put zit kom je het huis niet uit.'

'Goede informatie is nodig zo dat buitenstaanders kunnen weten wat er in de varkenshouderij gaande is.'

'De prijzen van de kippen moeten omhoog; en ik heb een andere financiële ondersteuning nodig.'

'Om (weer) een positief inkomen te krijgen moet er wat aan de consumentenkant veranderen.'

'Wat nodig is?, meer koeien en uitbreiding melkquotum.'

Gezondheid

'Veranderen? We proberen positief te blijven.'

'Het is zo: hoe tevredener je bent des te gezonder je blijft.'

'Veranderen? Ik leef van dag tot dag; elke dag is er een.'

'Mijn gezondheid heb ik niet in de hand (heeft Parkinson).'

'Thuiszorg zou hulp kunnen bieden.'

'Het is gewoon letten op voeding; gymnastiek en lichaamsbeweging.'

Psychische vlak

'Het is voor mij stap voor stap bezig zijn; alert zijn op de verkeerde invloeden.'

'De kinderen zouden wat verstandiger moeten worden (wil een georganiseerder huishouden en een keer vakantie).'

'Voorwaarde om op de arbeidsmarkt wat te betekenen is psychisch stabiel te blijven; dit stapsgewijs verbeteren.'

Relationele sfeer

'Meer sociale contacten door middel van cultuurgroep (wil rust en een wijze partner).'

'Ik zou spontaan iemand tegen moeten komen.'

Arbeid en opleidingen

'Nodig is om/bijbscholing (maar het arbeidsbureau vindt me te oud).'

'Een stage om me te bewijzen.'

'Voor mij: eerst een contactgroep vormen.'

'Arbeidsbureau en sociale dienst overtuigen dat de investering goed is (met hen vriendjes worden, en jezelf verkopen).'

Studie afmaken (4x).

'Omscholing (maar gezondheid moet eerst beter).'

Kinderen eerst groter (2x).

'Zal er zelf voor moeten zorgen (sociale dienst activeert niets).'

'Diploma's halen en financiële ondersteuning krijgen voor cursussen.'

'Die verandering is te bereiken via vrijwilligerswerk en een management-cursus.'

'Werk voor mensen van mijn leeftijd' (46 jaar; moet wel goedgekeurd worden; werk moet passen bij geringe vooropleiding).

'Een vaste baan' (als de VAM maar niet inkrimpt).'

'Betere taalbeheersing & beroepsopleiding.'

'Beter Nederlands leren en in grotere plaats wonen.'

'Omscholing.'

'Sollicitatietraining.'

'Kan dat bereiken door te verhuizen naar Almere.'

Werk moet een geregeld leven geven/rust brengen in het bestaan (2x).

'Eigen bedrijf starten met behoud uitkering.'

'De communicatie zal moeten verbeteren.'

'Solliciteren en steun van vrienden.'

'Verruim de regels' (zoekt betaalde baan).

'Weer gaan leren.'

'Er zou een combinatie moeten zijn van de bijzondere bijstand en zelf werken.'

Voorzieningen

'Er zou een tehuis voor bejaarden in Nieuw Balinge moeten komen.'

'Zou medewerking van woningbouwvereniging moeten krijgen voor een ander huis.'

Overig

'Eerst contacten leggen'. (Naar de winkel gaan en de kerk om Nederlands te leren en Nederlandse vrienden te krijgen).

'Hoe draai je de 24-uurs economie terug? De overheid heeft er profijt van dat mensen op de armoedegrens leven; bedrijven sjoemelen.'

Vervolgens hebben we gevraagd wie bij al die veranderingsideeën tot steun kan zijn. Medewerkers van instellingen komen hier vooral in beeld. Genoemd werden: arbeidsbureau/arbeidsintegratie RBA (16x), sociale dienst (7x), de gemeente of de overheid (8x), maatschappelijk werk (4x), huisarts/specialist (3x), school (2x), woningbouwvereniging (2x), de Dienst Landbouw Voorlichting (2x), bank (2x). Eenmalig werden genoemd: kerk, vakbonden, Stg. Weerwerk, fonds, uitzendbureaus, medewerkers PDZ, RIAGG, leraar Nederlandse taal, WIW, GAK, Werkring, Raad voor de Kinderbescherming, NLTO-advies, accountant, waarborgfonds, thuiszorg, vluchtelingenwerk, Ministerie van Onderwijs, collega's Beileroord of in het algemeen 'betaalde krachten'.

Ten slotte worden ook nog genoemd (restcategorie): de overheid, het Molukse volk, medestudenten/docenten, de buurman, God (respondent is gelovig), vrouwenvereniging, en de consument.

7 Groepsbesprekingen

Met de informanten uit het onderzoek zijn groepsbijeenkomsten gehouden. Daar namen in totaal 27 personen aan deel. De bijeenkomsten vonden plaats in Beilen (zes personen), Smilde (zeven personen; van een deelnemer waren de twee verzorgers meegekomen), wederom in Beilen (acht personen) en in Westerbork (zes personen). De bedoeling van deze bijeenkomsten was informatie over de belangrijkste resultaten uit het onderzoek te verschaffen, daarover te discussiëren en te komen tot verbeteringsvoorstellen.

De bijeenkomsten besloegen een dagdeel en bestonden uit twee onderdelen. In het eerste deel werd aan de hand van vier teksten gediscussieerd. De informanten kregen stellingen voorgelegd waarover in twee rondes werd gestemd, voor en na de discussie. In het tweede deel konden de deelnemers komen met verbeteringsvoorstellen. Elke suggestie kon door hen worden gewaardeerd. Ieder had de mogelijkheid tien stickers uit te delen.

Resultaten discussies

Tekst 1 *Wonen en Leven*

Op het eerste gezicht wordt het wonen in Middenveld gewaardeerd. Men wijst op de sociale contacten, de omgang met elkaar, het verenigingsleven, maar ook op een woonomgeving die rust en ruimte biedt. Er zijn echter schaduwkanten: bepaalde voorzieningen zijn ontoereikend (openbaar vervoer, winkels e.d.) en er is te veel sociale controle.

Ook met het maatschappelijk leven lijkt oppervlakkig gezien niet veel aan de hand te zijn:

- 26% van de ondervraagden doet vrijwilligerswerk bij vele verschillende organisaties
- 53% is lid van een of andere vereniging
- vrijetijdsactiviteiten/bezigheden laten een enorme variatie zien.

Echter, de toelichtingen die men heeft gegeven op het onderwerp 'wonen en leven' laten ook een andere werkelijkheid zien.

Wat de voorzieningen betreft heeft iemand opgemerkt: 'Er is geen winkelcentrum in de buurt. Ben genooddaakt om voor grotere inkopen (kleren) naar Assen of Beilen te reizen. Openbaar vervoer is te duur voor de minima.'

Een doordeweekse dag is niet zomaar een dag die gevuld is met allerlei activiteiten, maar die dag kan heel neerdrukkend zijn. Zo zei iemand: '80% van de dagen opstaan met migraine, veel zitten, tv-kijken'.

Het vrijwilligerswerk is niet zomaar een activiteit, maar een noodzaak om 'erbij te horen'. Een informant die gastvrouw is in een verzorgingshuis verwoordde dit zo: 'het geeft sociale contacten en binding met de gezondheidszorg. Je voelt je nuttig'. De vraag komt op of organisaties in Middenveld zich wel voldoende bewust zijn van de betekenis die vrijwilligerswerk voor de onderzochte groep heeft.

Ten slotte: het is maar net wat je onder 'vrije tijd' verstaat. Een informant zei bijvoorbeeld: 'Ik zorg voor mijn moeder, twee keer in de week. Maak kleding voor de kinderen, creatief de woning inrichten, af en toe winkelen in Assen en mijzelf verwennen met een kopje koffie.'

Stelling 1

Voor mensen met een minimuminkomen boet de kwaliteit van wonen en leven ernstig aan betekenis in

	Mee Eens	Mee Eens	Oneens	Oneens
	Eerste ronde	Tweede ronde	Eerste ronde	Tweede ronde
Beilen	6	6	0	0
Smilde	4	4	2	2
Beilen	6	6	2	2
Westerbork	4	4	1	1

NB In de groep in Westerbork gaf een persoon te kennen het niet met de stelling eens noch oneens te zijn.

Enkele punten uit de discussie:

- Een alleenstaande ouder was bezig met het zoeken van parttime werk, maar er is geen buitenschoolse opvang voor haar kinderen.
- Wat de sociale controle betreft: vaak begrijpt men niet dat je even weg wilt zonder kinderen. En dan zijn er ook nog de oppaskosten.

- In de buitendorpen zijn veel duurdere winkels, en het assortiment is er niet. Smildenaren zijn dan aangewezen op Assen. Verder: het openbaar vervoer geeft problemen.
- Een goede buur is leuk, maar je kunt nooit iets terugdoen.
- Voor 50-plussers zijn er bijzonder weinig vrijetijdsactiviteiten in Beilen.
- Het openbaar vervoer is een ernstige beperking. Vreselijk duur en op zondag, waar kom je dan?

Tekst 2 *Inkomen, rondkomen, en voorzieningengebruik*

Er is in het onderzoek onderscheid gemaakt naar verschillende inkomensgroepen: mensen in een bijstandssituatie, AOW'ers, WAO'ers, werkenden, en personen die andere inkomensbronnen hebben. Iedere groep heeft zo zijn eigen specifieke situatie. Er is ook een algemeen beeld te geven:

- 70% van de mensen die te maken hebben met een uitkeringssituatie, zit daar al geruime tijd in, dat wil zeggen langer dan vijf jaar.
- een besteedbaar inkomen tussen 751,- en 1000,- gulden komt het meeste voor (33%).
- 56% vindt dat het inkomen 'te weinig' is om van rond te komen, en 39% 'precies genoeg'.
- het gebruik van sociale voorzieningen is: bijzondere bijstand (59%), eenmalige uitkering (43%), huursubsidie (75%) en het participatiefonds (20%).

De toelichtingen van de geïnterviewden zijn van belang en geven de kale cijfers vlees en bloed. Voor de meerderheid is het inkomen onvoldoende. En voor die 59 personen (39%) die aangaven het inkomen 'precies genoeg' te vinden om van rond te komen is het maar de vraag. Ze zeggen bijvoorbeeld dat je creatief met je situatie om moet gaan en alles uit moet kienen (22), niets extra's te doen (8), het genoeg te vinden om te leven maar te weinig om te sparen (5), hulp te krijgen omdat ouders bijspringen (4), of tijdelijk in de situatie te zitten (2).

Ten slotte: de drempel om van het participatiefonds gebruik te maken is groot. Struikelblokken zijn bijvoorbeeld: het moeten voorschieten, de (zeer) lange tijd die toekenning duurde.

Stelling 2

De financiële positie van minima is bijzonder nijpend

	Mee eens	Mee eens	Oneens	Oneens
	Eerste ronde	tweede ronde	eerste ronde	tweede ronde
Beilen	6	6	0	0
Smilde	5	5	1	1
Beilen	8	8	0	0
Westerbork	5	5	1	1

Enkele punten uit de discussie:

- Over die moeilijke financiële positie gaf iemand het volgende voorbeeld. Betrokkene, via de WIW-regeling aan het werk en aanvullende bijstand, nam deel aan een spaarloonregeling. Maar het spaarloon wordt op de bijstand gekort.
- Een ander gaf aan dat je geacht wordt te sparen, bijvoorbeeld voor een verhuizing. Maar als je spaart wordt daar naar gekeken. Krijg je bijvoorbeeld geen bijzondere bijstand.
- Voor een begrafenis mag je niet sparen.
- Ouderen maken geen gebruik van bijzondere bijstand. Het past niet bij hun levensinstelling, zijn ook niet gewend dit aan te vragen, het geeft een hoop gezeur.
- Iemand heeft zes weken gewacht op tweehonderd gulden voor een koelkast (en dat met dat warme weer). Voor dat geld moet je wel een tweedehandsje kopen die veel meer energie vraagt en ook eerder stuk is.
- Kunnen activiteiten van het ouderenwerk ook vergoed worden uit het participatiefonds?

Tekst 3 *Beleving situatie*

Een van de belangrijkste doelstellingen van het onderzoek was na te gaan hoe minima aankijken tegen hun situatie. In de interviews is gevraagd welke voor- en nadelen men ziet, of men tevreden is over het leven dat men leidt, hoe sociale contacten worden gewaardeerd, en hoe men de positie van mensen met een laag inkomen opvat.

- Voordeel. Benadrukt wordt vooral dat men zich vrij voelt en zijn eigen tijd in kan delen.

- Nadeel. Financiële perikelen en de worsteling van het rondkomen hebben de boventoon. Niet te veronachtzamen nadelen zijn verder: de afhankelijkheid van instanties, het isolement, en de lichamelijke klachten.
- Iets minder dan de helft (48%) zegt tevreden tot zeer tevreden te zijn over het leven dat men leidt; 32% is 'niet tevreden/niet ontevreden', en 19 % ontevreden tot zeer ontevreden.
- Bij verreweg de meerderheid (76%) overheerst tevredenheid over hun sociale contacten.
- Over de maatschappelijke positie van mensen met een laag inkomen heeft men zich veelal negatief uitgelaten.

Uit de gegeven toelichtingen blijkt dat de nadelen zwaar wegen. Een WAO'er verwoordde het bijvoorbeeld zo: 'Een enorme financiële achteruitgang. Geen collega's meer. Depressiviteit bij tijd en wijle.' Een echtpaar met twee kinderen, ABW zei: 'Drukkend, je bent altijd bezig de eindjes aan elkaar te knopen. Het wordt steeds moeilijker, veroorzaakt stress. Geldgebrek bepaalt je hele leven, hoe lang je onder de douche staat, hoe kort de kinderen op hun kamer spelen, daarna verwarming uit'. En iemand met werk gaf aan: 'Heb altijd zorgen. Geen enkele instantie kijkt naar de totale situatie, het zijn verschillende loketten'.

Stelling 3

Gevoelens van tevredenheid die men in het algemeen heeft worden overschaduwd door diep insnijdende persoonlijke factoren

	Mee eens	Mee eens	Oneens	Oneens
	Eerste ronde	Tweede ronde	Eerste ronde	Tweede ronde
Beilen	5	5	1	1
Smilde	4	4	2	2
Beilen	8	8	0	0
Westerbork	6	6	0	0

Punten uit de discussie:

- Als je heel lang in de bijstand zit en wat grotere kinderen hebt lukt e.e.a. niet meer. Alles is versleten. Je gaat niet meer naar verjaardagen toe, je vereenzaamt.
- Alleen de werkende mens telt.
- Er is verschil in beleving tussen vrouwen en mannen. Vrouwen mogen niet ontevreden zijn.

- Iemand die een beroerte heeft gehad, krijgt huishoudelijke hulp en probeert zoveel mogelijk weer sociale contacten op te bouwen. Maar hoe meer zij zelf probeert te doen, des te minder krijgt zij hulp (voelt zich hierdoor in een klem zitten; hulp is noodzakelijk).

Tekst 4 *Problemen en instanties*

In het interview is gevraagd naar de belangrijkste problemen waar men mee te maken heeft, en de relatie die men met instanties heeft.

- Problemen in verband met de financiën staan bovenaan de lijst. 65% van de respondenten kampten daarmee. Lichamelijke problemen in verband met de gezondheid of handicap spelen behoorlijk mee (34%).
- Met de afdeling Sociale Zaken van de gemeente heeft men het meeste contact gehad. Deze instantie is in totaal 88 keer genoemd met betrekking tot 99 problemen. Een andere 'instantie' die redelijk veel genoemd is, is 'arts/specialist' (51 keer).
- De waardering van het contact met Sociale Zaken/Dienstverlening levert een wisselend beeld op. Naast pluspunten ('goed geholpen', prima dienstverlening') zijn er minpunten over de verleende hulp- en dienstverlening ('geen duidelijke informatie', 'van het kastje naar de muur gestuurd', 'arrogantie'). Over de relatie met andere instanties (thuiszorg, Stichting Welzijn Ouderen, maatschappelijk werk, woningbouwvereniging) is men over het algemeen te spreken geweest. Bij het arbeidsbureau houden de plussen en minnen elkaar in evenwicht.

Soms is men uiterst kritisch geweest over de hulp- en dienstverlening. Over elke instantie is wel wat opgemerkt. Over de sociale dienst: 'geen luisterend oor, slechte bejegening, geen privacy, geen respect. Twee maal vergeten geld uit te betalen'. En een ander: 'heb in vier jaar zes verschillende ambtenaren gehad, moest een half jaar wachten op vergoeding bril dochter'. Over de thuiszorg: 'veel beloven, weinig geven'. Over de woningbouwvereniging: 'slechte behandeling, kortaf, soms onbeschoft'. Over het arbeidsbureau: 'nonchalante houding, desinteresse'.

Stelling 4

Instanties laten in hun verleende hulp- en dienstverlening aan minima te veel steken vallen

	Mee eens		Oneens	
	Eerste ronde	Tweede ronde	Eerste ronde	Tweede ronde
Beilen	6	6	0	0
Smilde	3	4	2	1
Beilen	8	8	0	0
Westerbork	4	4	2	2

NB. In de groep uit Smilde was een persoon het eens noch oneens met de stelling.

Punten uit de discussie:

- Op het arbeidsbureau en de sociale dienst tref je nooit dezelfde personen. Veelal weet men van niets. Wat het RIAGG en het maatschappelijk werk aangaat: die geven de indruk dat de problemen aan jezelf te wijten zijn.
- Positief is dat er in Beilen een jongerenwerker is die aandacht geeft aan de jongeren op straat. Deelname aan sportverenigingen is voor hen te duur.
- Wordt er wel rekening mee gehouden dat het invullen van formulieren voor mensen die bijvoorbeeld een beroerte hebben gehad, gewoon niet lukt?
- Om de domste redenen krijg je een formulier terug (en geen geld), bijvoorbeeld omdat de maand niet is ingevuld. Betrokkene lag in het ziekenhuis, wat bekend was. 'Je kweekt agressie'.
- Je moet alsmaar kopieën inleveren. Kan kopiëren bij de gemeente?
- Iemand's zoon gaat zonder tas en agenda naar school, is geen geld voor. Contactpersoon is hiervoor aan huis geweest, gemeente reageert niet.
- Bij een verzoek om een wasmachine, zei een ambtenaar 'hier doen we niets mee'. Het formulier werd ter plekke verscheurd.

Verbeteringsvoorstellen

Het tweede deel van de bijeenkomsten ging over het formuleren van verbeteringsvoorstellen. De deelnemers schreven daarvoor voorstellen op gele plak-papiertjes. Elk voorstel werd opgelezen en belandde op een flap. Daarna had men de gelegenheid met stickers prioriteiten aan te geven. De voorstellen

werden daarna zoveel mogelijk gegroepeerd.

Er zijn vele suggesties naar voren gebracht (zie bijlage). We vermelden hieronder van elke groep de twee suggesties die de meeste aandacht hebben gekregen:

- Aanvaarden van werk belonen, niet straffen.
- 'Een eenmalig bedrag rond de kerst.'
- 'Alsjeblieft formulieren afschaffen.'
- 'Een buslijn langs het Beurtschip.'
- 'Niet het idee geven dat ze het uit eigen zak moeten betalen als ze je wat geven.'
- 'Wij willen op vakantie.'
- 'Sociaal Raadslieden gemeente Middenveld aanstellen.'
- Op een gedeelte tweede plaats kwamen: beter openbaar vervoer (bus Beilen om 19.00 of 19.30 terug); terzake kundige mensen bij de gemeente ('niet van het kastje naar de muur worden gestuurd'); hulp bij aanvragen kwijschelding OZ-belasting & eenvoudige formulieren; grotere kennis over agrarische sector bij de sociale dienst.

8 Conclusies en aanbevelingen

Het onderzoek in Middenveld heeft als doel, zo gaven we in de inleiding aan, meer samenhangend inzicht te krijgen in aard, omvang en beleving van minimaproblematieken. Het probeert vooral de ‘immateriële kant’ in beeld te krijgen. De gemeentelijke evaluatie van het minimabeleid¹ heeft zich vooral gericht op de materiële kant van de zaak, dat wil zeggen op de instrumenten die de gemeente ter beschikking staan.

Evenzeer was het van belang dat de inzichten die het onderzoek opleverde gedeeld werden door zoveel mogelijk relevante lokale instanties, instellingen en organisaties. Het onderzoek diende immers handvatten te geven voor actie en de voorwaarden te scheppen om daadwerkelijk met de uitkomsten aan de gang te gaan. Besprekingen van tussenrapportage en concept-rapport met de expertcommissie hebben daartoe bijgedragen. In dit slothoofdstuk leggen we de resultaten daarvan neer.

We beginnen met een resumé aan de hand van de onderzoeksvragen zoals geformuleerd in de inleiding. Daarna lopen we de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek nogmaals langs, waarvoor we de vier kernhoofdstukken als kapstok gebruiken. Waar mogelijk verwijzen we ook naar andere bronnen dan het onderzoek.

DE ONDERZOEKSVRAGEN; RESUMÉ

Belangrijkste kenmerken van de onderzoekspopulatie

De berekening van het totale aantal minimumhuishoudens voor Middenveld liet een uitkomst van 948 huishoudens zien. Voor het onderzoek is een aantal van ongeveer 1000 huishoudens aangehouden.

Er zijn 165 interviews gehouden. Dertien vragenlijsten bleken bij nadere beschouwing niet bruikbaar, voornamelijk omdat de persoon een inkomen had boven de grens voor minima. De onderzoekspopulatie heeft derhalve

¹ Zie Notitie Evaluatie Minimabeleid (1999).

bestaan uit 152 respondenten. Diegenen met een bijstandsuitkering (63 personen) of AOW (38 personen) vormden daarvan de grootste groepen. Verder zijn onderscheiden: 'actieven' (voornamelijk inkomen uit betaald werk), 29 personen; WAO'ers 18 personen; en een groep 'overigen' van 4 personen. Deze verdeling van de onderzoekspopulatie is grotendeels gelijk aan een landelijke (representatieve) verdeling (met uitzondering van WW).

De meeste respondenten zijn alleenwonend (68). Daarna komt het eenoudergezin (34), en het (echt)paar met kinderen (25). Zeventien respondenten behoorden tot de (echt)paren zonder kinderen. De overige informanten woonden thuis, waren woningdeler, of kwamen uit een woongroep.

Tweederde van de informanten is vrouw en eenderde man. Wat betreft de leeftijdsverdeling is de groep 35-44-jarigen met zesendertig personen de grootste groep geweest. Wat kleiner zijn de groep 45-54-jarigen en 55-64-jarigen: respectievelijk zevenentwintig en achtentwintig personen.

De grootste groepen respondenten zitten in de categorie 'lager beroepsonderwijs' (45 personen) of 'lager onderwijs' (31 personen). Zij worden gevolgd door MBO (25), MAVO/MULO (22) en HBO/WO (16).

Gebruik en niet-gebruik voorzieningen

Huursubsidie is een veelgebruikte voorziening. 75% van de onderzochte groep heeft huursubsidie ontvangen. Het gebruik van de andere voorzieningen is: bijzondere bijstand (59%), eenmalige uitkering (43%), en participatiefonds (20%).

Ervaring armoedeproblematiek. Maatschappelijk en sociaal isolement. Stigmatisering.

Hoe beleeft men zijn/haar situatie? Het onderzoek heeft zowel voordelen als nadelen die men ziet, onderscheiden. Als voordeel is met name aangemerkt (nu) ten minste vrij te zijn, een eigen leven te kunnen leiden. Een typerende opmerking in dit verband is bijvoorbeeld: 'Sinds ik gescheiden ben en alleen woon voel ik me vrij; maar wel bittere armoede.' Wat de nadelen betreft hebben financiële perikelen (financiën en de worsteling van het rond komen) de boventoon in de antwoorden. Vijftig personen, eenderde van de ondervraagden, gaven antwoorden in deze sfeer. Verder werden als nadelen de afhankelijkheid van instanties (20), en het isolement/de eenzaamheid waarin men verkeerde (21) gezien. Zestien personen noemden expliciet lichamelijke nadelen.

Maatschappelijk isolement is in het onderzoek af te leiden uit de vragen over verenigingsleven en vrijwilligerswerk. Iets meer dan de helft van de informanten is lid van een of andere vereniging. Dit zijn dan voornamelijk buurt- of straatverenigingen, hobbyverenigingen en sportverenigingen. Het vrijwilligerswerk is voor velen een 'levenslijn': het geeft ontspanning, levert contacten op, en houdt de relatie met de 'werkende wereld' in stand.

Sociaal isolement is af te leiden uit de vragen die gesteld zijn over sociale contacten. Bij verreweg de meerderheid (76%) overheerst tevredenheid over hun sociale contacten met familie, vrienden en kennissen, of buurtgenoten. Een belangrijke component in die tevredenheid is een omgeving die begrip toont en steunt. Achttien procent is overigens wat minder tevreden en vindt dat die contacten beter kunnen. Zo zei iemand bijvoorbeeld 'mensen met een goed inkomen snappen de reikwijdte niet: niet naar broers en zussen of niet naar ouders kunnen als ze jarig zijn; het krijgen van spullen'. Zeven mensen hebben expliciet aangegeven geen sociale contacten te hebben. Zij voelden zich niet geaccepteerd.

Wat stigmatisering betreft is onder meer gevraagd in hoeverre men de term 'minima' beledigend vindt. Meestal heeft men zich niet aan die term gestoord. De antwoorden op de vraag of men zich wel eens gediscrimineerd heeft gevoeld lagen in dezelfde lijn: tweederde voelde dat niet als zodanig. Dit betekent dat eenderde van de respondenten de vraag bevestigend heeft beantwoord. Genoemd werd bijvoorbeeld een busreis met sinterklaas voor minnakinderen, de zwemkaart met de aanduiding 'eenoudergezin' die ook nog een aparte kleur heeft.

Problemen (omvang, aard,...)

Eenderde van de respondenten heeft een besteedbaar inkomen tussen de 751,- en 1000,- gulden per maand. Iets meer dan de helft vindt dat hun inkomen te weinig is om van rond te komen.

In een open vraag is hen bovendien gevraagd wat de belangrijkste problemen waren waar zij of hun gezin mee te maken hadden (overigens heeft men meestal één probleem naar voren gebracht). Wat de aard van de problemen betreft staan de financiële problemen voorop. Een kleine tweederde van de respondenten zette deze problemen bovenaan. Minder prominent maar ook redelijk veel genoemd zijn lichamelijke problemen in verband met gezondheid of handicap. Voor eenderde van de informanten speelde deze problemen. De

genoemde financiële problemen vormen voor iets minder dan de helft van de geïnterviewden ook daadwerkelijk een belemmering in het dagelijks leven.

Instanties (contacten, drempels, geleverde diensten en bejegening)

De afdeling Sociale Zaken van de gemeente is de instantie waarmee het meeste contact is geweest. Als tweede komen artsen en specialisten naar voren.

Een geheel andere kwestie is wat men vindt van de diensten en voorzieningen, en met name hoe men is behandeld door medewerkers van instanties. Over de contacten met de sociale dienst komt een wisselend beeld naar voren. Van de 82 opmerkingen die de ondervraagden in dit verband hebben gemaakt zijn 35 als pluspunten te kenschetsen ('goed geholpen', 'prima dienstverlening'), en 27 als duidelijk kritisch ('geen duidelijke informatie', van het kastje naar de muur gestuurd', 'arrogantie'). Over de dienstverlening van arts/specialist, de andere redelijk veel genoemde 'instantie' waar men in verband met de naar voren gebrachte problemen contact mee heeft, heeft men zich op een enkele uitzondering na heel positief uitgelaten.

Verbeteringsvoorstellen

De vraag is voorgelegd: stel dat u kon kiezen, hoe zou u willen dat uw leven er over één à twee jaar uitziet? De wensen liggen (ook hier weer) op het financiële vlak, maar ook aan de sfeer van arbeid/opleiding is behoorlijk veel gedacht. Die toekomstwensen blijkt men niet voor zich alleen te houden. Een zeer ruime meerderheid heeft het er met derden over. Primaire netwerken (familie, vrienden, partner of gezinsleden) spelen hierbij een voorname rol. Voor het daadwerkelijk realiseren van de wensen zijn medewerkers van instellingen niet uit beeld.

Er zijn vier groepsbesprekingen gehouden met in totaal zevenentwintig personen. Zij formuleerden verbeteringsvoorstellen die vervolgens werden geprioriteerd. De meeste prioriteiten gingen uit naar: 'aanvaarden werk belonen, niet straffen', 'een eenmalig bedrag rond de kerst', 'het afschaffen van formulieren' (de papierwinkel), 'een buslijn langs het Beurtschip', wat doen aan de bejegening door met name de sociale dienst ('ze moeten niet het idee geven dat ze het uit eigen zak moeten betalen als ze je wat geven'), 'op vakantie willen', en 'Sociaal Raadslieden aanstellen.'

Bekendheid Adviesraad Minimabeleid

De overgrote meerderheid van de geïnterviewden (71%) was niet op de hoogte van het bestaan van de Adviesraad Minimabeleid. Veertig personen, iets meer dan een kwart, wel.

SLOTBESCHOUWING

Onderzoek naar minimaproblematieken in een plattelandssituatie is schaars. Er is wel steeds meer oog voor. Zo wordt in het derde jaarrapport 'Armoede en sociale uitsluiting'² gesproken van 'verschillende landschappen van armoede'. Daarmee bedoelen de betreffende auteurs dat armoede in verschillende ruimtelijke contexten en bij verschillende groepen ook verschillende vormen aanneemt: 'Armoede in de grootstedelijke uitkeringsbuurt heeft andere verschijningsvormen dan op het platteland, en armoede heeft voor ouderen bijvoorbeeld andere gevolgen dan voor eenoudergezinnen'. (Engbersen, Snel en Ypeij, 1998; 143).

Het belang van die verschillende ruimtelijke context komt onder meer tot uiting in de Armoedemonitor 1998. In deze publicatie is bijvoorbeeld een vergelijking gemaakt tussen platteland en grootstedelijke situaties³. Dat levert het volgende beeld op: werkloosheid en vooral bijstand komen vaker voor binnen de stad dan op het platteland...arbeidsongeschiktheid is eerder een kenmerk van het arme platteland dan van de stad, al zijn de verschillen maar klein...de waardering van het huishoudinkomen is er minder vaak onvoldoende...de dagelijkse voorzieningen in de arme plattelandsgebieden ontbreken vaak geheel of bijna geheel...de inwoners van de grote stad hebben gemiddeld meer chronische aandoeningen...het bezoek aan huisarts, specialist en fysiotherapeut en de frequentie van opnamen in ziekenhuis of kliniek zijn consistent het laagst bij de oudere inwoners van arme plattelandsgebieden...

Een dergelijke analyse heeft, naast enige herkenningpunten, wat onbevredigends. Het beeld rijst op dat het op het platteland allemaal nogal meevalt. Wat meer telt is dat het te doen is om (te) grove pennenstreken. Er zal volgens ons nog verder moeten worden afgedaald. Wat laat de situatie in

² Arm Nederland. Effecten van armoede (1998).

³ Regionale aspecten van armoede'. In Armoedemonitor 1998.

Middenveld zien? We lopen de kernonderwerpen in het onderzoek langs en formuleren conclusies en aanbevelingen.

Wonen en leven

Conclusie

We concluderen dat het wonen in Middenveld door de betreffende minima wordt gewaardeerd. Men wijst op de sociale contacten, de omgang met elkaar, het verenigingsleven, maar ook op een woonomgeving die rust en ruimte biedt.

Er zijn echter schaduwkanten: bepaalde voorzieningen vindt men ontoereikend (openbaar vervoer, winkels, en dergelijke) en er is te veel sociale controle.

Conclusie

Wat het maatschappelijk leven betreft concluderen we dat er sprake is van een bloeiend leven.

Iets meer dan de helft van de informanten is lid van een of andere vereniging. Iets meer dan een kwart doet vrijwilligerswerk bij een grote verscheidenheid aan organisaties. Vrijtijdsactiviteiten laten een enorme variatie zien.

Hoe bijzonder is de situatie in Middenveld? We relateren bovenstaande uitkomsten aan gegevens uit een bewonersenquête in een ander deel van de provincie (Gemeente Aa en Hunze)⁴. De uitkomsten over het maatschappelijk leven vertonen een grote gelijkenis met het minimaonderzoek. Deze auteurs, die overigens een vergelijking trekken tussen hun onderzoeksgebied en de Nederlandse situatie, concluderen eveneens dat er in het algemeen sprake is van een relatief grote participatie in vooral het verenigingsleven en in mindere mate het vrijwilligerswerk (1998; 31).

Toch zijn er in ons onderzoek ook afwijkingen die betrekking hebben op het lidmaatschap van verenigingen. (Wat de deelname aan het vrijwilligerswerk betreft zijn de aantallen in ons onderzoek niet voldoende om gerechtvaardigde uitspraken te kunnen doen). Wij hebben bij de respondenten

⁴ Thissen, F., J. Drooglever Fortuyn (1998).

geen lidmaatschap van een politieke partij of vereniging kunnen noteren. Onze informanten zijn beduidend minder vaak lid van een vrouwenvereniging of vrouwenbond. Het lidmaatschap van een sportvereniging ligt vergelijkenderwijs lager, maar dat van een hobbyvereniging daarentegen beduidend hoger. Het lidmaatschap van een zang-, muziek- of toneelvereniging is nagenoeg gelijk. In het Middenveldse onderzoek zijn ook ouderenbonden en specifieke belangenverenigingen onderscheiden, organisatievormen die in het overzicht uit Aa en Hunze niet zijn opgenomen.

Een aspect dat bij het onderzoek van Thissen & Droogleever Fortuyn niet zo direct naar voren komt maar dat wel zo belangrijk is, is de betekenis die vrijwilligerswerk heeft voor de deelnemers.

Conclusie

We concluderen dat de deelname aan het vrijwilligerswerk veelal niet zo maar een activiteit is maar een noodzaak om 'erbij te horen'. Dat gaat vele organisaties aan, zowel professionele organisaties als vrijwilligersorganisaties.

Aanbeveling

Wij bevelen aan dat de organisaties in Middenveld dit gegeven ter harte nemen en daarop inspelen. De gemeente zou een vrijwilligersbeleid kunnen faciliteren voor die organisaties waarmee zij een subsidierelatie heeft.

Conclusie

Een belangrijke voorwaarde voor de kwaliteit van wonen en leven is de aanwezigheid van voorzieningen. We concluderen dat bepaalde voorzieningen als onvoldoende werden gekwalificeerd: met name het openbaar vervoer, en de winkels. Maar er zijn ook andere voorzieningen in het geding zoals sportvoorzieningen, en de huisarts/gezondheidszorg.

Wat voorzieningen betreft is de uitsplitsing naar kernen en buitendorpen relevant geweest. Met name mensen uit Westerbork en de buitendorpen hebben gewezen op het ontoereikende openbaar vervoer. Voor wederom bewoners uit de buitendorpen, gevoegd bij die uit Smilde, speelt een ontoereikende winkel-situatie. Het uitblijven van het verbeteren van het winkelbestand in Smilde laat zich voelen.

Op landelijk niveau is plattelandsontwikkeling niet aan de aandacht ontsnapt. Het regeerakkoord 1998⁵ spreekt zich nadrukkelijk uit de positie van het platteland te versterken door het niveau van voorzieningen op het gebied van onderwijs, gezondheids- en ouderenzorg op peil te houden. De bereikbaarheid van kernen op het platteland wil men verbeteren via het tot stand brengen van meer maatwerk in het openbaar vervoer.

Aanbeveling

In dit verband bevelen we aan lokaal onderzoek te doen naar vervoer op maat. Zijn er koppelingsmogelijkheden van WVG, ziekenvervoer, schoolvervoer gehandicapte kinderen?

We plaatsen de onderzoeksuitkomsten over de voorzieningsituatie tegen de achtergrond van een recente studie van Janssen & Lammerts over de leefbaarheid op het platteland.⁶ Deze auteurs bezien leefbaarheid vanuit een interessant gezichtspunt, namelijk dat van de 'ruimtelijke keuzevrijheid' (1999, p.6). Zij verstaan hieronder de keuze die bevolkingsgroepen kunnen maken over woonlocatie en woonmilieu, werklocatie, de bereikbaarheid en toegankelijkheid van noodzakelijke voorzieningen en recreatiemogelijkheden, deelname aan het sociale verkeer en participatie in beleid (betrokkenheid bij de lokale besluitvorming). Wat bijvoorbeeld de bereikbaarheid van voorzieningen betreft, dient nauwkeurig gekeken te worden welke specifieke bereikbaarheidsproblemen gelden voor welke voorzieningen en voor welke voorzieningengebruikers. Zij werken dit met name uit voor ouderen en vrouwen, groepen die in ons onderzoek sterk vertegenwoordigd zijn.

Ons onderzoek levert sterke aanwijzingen op dat de keuzevrijheid van genoemde groepen sterk beperkt wordt. Hier zou nadrukkelijker naar gekeken kunnen worden.

Aanbeveling

Het verdient aanbeveling dat de deelnemende organisaties tegen deze achtergrond specifiek beleid gaan ontwikkelen. Het gezamenlijk opstellen van een

⁵ Regeerakkoord 1998, p.57 – 58.

⁶ Janssen en Lammerts (1999).

sociale structuurschets kan daartoe een eerste stap zijn. Provincie en Rijk zouden dit voor Midden Drenthe kunnen ondersteunen.

Andere suggesties over het onderdeel wonen en leven:

- Het arbeidsbureau zou aan kunnen sluiten bij de decentrale bureaus van de gemeente in Beilen, Westerbork en Smilde.
- Minimagroepen zouden in staat gesteld kunnen worden gebruik te maken van de plus-bus voor ouderen.
- De bereikbaarheidsproblematiek zou ook aangepakt kunnen worden door een systeem van huurauto's op te zetten (een garage zou wellicht te interesseren zijn; gemeente zou kunnen faciliteren).

Inkomen, rondkomen, en voorzieningengebruik

We stelden vast dat het overgrote deel van de ondervraagden al geruime tijd - langer dan vijf jaar - een uitkering/AOW heeft. Verder constateerden we dat een ruime meerderheid vindt dat het inkomen te weinig is om van rond te komen. Voor die personen (meer dan eenderde) die aandauiden dat hun inkomen 'precies genoeg' is om van rond te komen is dat, zo blijkt uit de toelichtingen, maar de vraag.

Conclusie

We concluderen dat de financiële positie van de minima bijzonder nijpend is.

Dat deze conclusie gebaseerd is op de ervaring, de beleving van de mensen zelf, zou als een probleem opgevat kunnen worden. Het blijft in dezen zoeken naar een adequate norm: wat is armoede en wie zijn arm? Vrooman en Snel werpen deze vragen op in hun artikel 'Op zoek naar de "echte" armen' in het vierde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting. Zij behandelen zogeheten 'objectieve' en 'subjectieve' of 'intersubjectieve' definities van armoede. Zij spreken liever over een buitenstaanderperspectief versus een deelnemersperspectief op armoede. In het eerste geval is er sprake van een door buitenstaanders (experts, politici, enzovoort) bepaalde norm. In het tweede geval speelt de ervaring van huishoudens zelf mee. Naar hun overtuiging moet er

verder gezocht worden naar een combinatie van beide perspectieven om tot een nieuwe armoededefinitie te komen.⁷

We relateren de uitkomsten over het rondkomen aan ander onderzoek. Sinds 1985 wordt in het sociaal-economisch panelonderzoek van het CBS jaarlijks de vraag gesteld: hoe komt u rond met uw totale huishoudinkomen? Uit dit onderzoek⁸ blijkt dat 42% van de huishoudens rond het beleidsmatig minimum (= tot maximaal 105% van het sociaal minimum) moeilijk rondkomt. De huishoudenssamenstelling speelt een belangrijke rol. Alleenstaanden en eenoudergezinnen hebben het meest frequent problemen met rondkomen. Opvallend gegeven is ook dat er nauwelijks verschil is in kunnen rondkomen tussen paren met kinderen en de paren zonder kinderen. In de de genoemde voortgangsrapportage wordt daarover wat stigmatiserend en zonder nadere uitleg gezegd dat er naast de hoogte van het inkomen ook andere factoren een rol spelen: 'het gaat meestal om uitkeringsgerechtigden'.

In de recente Armoedemonitor 1999 staan alleen gegevens over het rondkomen van huishoudens op een wat hoger niveau dan het beleidsmatig minimum, de zogeheten lage –inkomensgrens. Het blijkt dan dat van alle huishoudens in de periode 1995 – 1997, 37% moeilijk kon rondkomen met hun inkomen. Eenoudergezinnen en alleenstaanden hadden meer moeite om de eindjes aan elkaar te knopen dan de echtparen (1999, 54).

Wat levert een vergelijking van deze uitkomsten met het onderzoek in Middenveld op? De gegevens zijn niet zonder meer te vergelijken; onze vraagstelling is scherper geweest. Wij vroegen: 'In welke mate kunt u rondkomen van uw inkomen, is dat...ruim voldoende, precies genoeg, of te weinig'? De tendenties gaan wel in dezelfde richting, zij het dat het rondkomen nog wat moeilijker lijkt te liggen in onze onderzoekslocatie. Met name de echtparen met kinderen vinden hun inkomen te weinig (20 van de 25 echtparen).

Conclusie

Wat het voorzieningengebruik betreft constateerden we dat daarvan verschillend gebruik wordt gemaakt. De huursubsidie is veel benut. De bijzondere bijstand is door een ruime meerderheid wel eens aangevraagd, met uitzondering van de AOW'ers. Het participatiefonds is weinig aangeboord. De drempel

⁷ In Armoede en Verzorgingsstaat (1999).

⁸ In De Andere kant van Nederland, voortgangsrapportage 1999.

om daar gebruik van te maken is hoog. Struikelblokken zijn bijvoorbeeld het moeten voorschieten en de (zeer) lange tijd die toekenning duurde.

Aanbeveling

De inkomensondersteunende voorzieningen zijn beter te benutten.

De manier waarop dat kan gebeuren zou ook punt van aandacht kunnen zijn. Wellicht dat de diverse aanvragen te koppelen zouden zijn aan de huursubsidieaanvraag. Omdat de huursubsidie een veel gebruikte voorziening is, kunnen velen zo bereikt worden. In Haarlem zijn hiermee ervaringen opgebouwd.

Andere suggesties over het onderdeel inkomen, rondkomen en voorzieningengebruik:

- De gesignaleerde knelpunten en oplossingen in het rapport 'Evaluatie Ouderenadviseur' (Stichting Welzijn Ouderen Beilen-Westerbork & Stichting Welzijn Ouderen Smilde, 1998) nog eens langslopen (wat is er mee gebeurd, wat stond realisering in de weg?)
- Gebruik bijzondere bijstand is op te krikken, met name wat betreft AOW'ers⁹. De gemeente zou dus meer aandacht kunnen geven aan potentiële klanten.

Voorbeeld Alphen aan den Rijn. Medewerkers van de gemeente gaan hier op huisbezoek bij senioren boven de 75 jaar om ze te wijzen op voorzieningen als thuiszorg, vervoersregeling, woningaanpassing, huursubsidie en kwijtschelding.

Bijzondere bijstand voor tafeltje-dek-je?

- Eén formulier ontwerpen voor alle kwijtscheldingen.
- Gebruik participatiefonds sterk verbeteren. Stel een vast bedrag in om maatschappelijk te participeren. Uitgangspunt is: iedereen participeert maatschappelijk.

Voorbeeld Alphen aan den Rijn. Minima mogen jaarlijks tot 300 gulden declareren voor abonnementen, contributies of theaterbezoek.

De gemeente 's-Hertogenbosch heeft een speciale bijdrageregeling voor schoolse en buitenschoolse activiteiten. Is dit ook mogelijk in Middenveld?

⁹ Zie ook: Braam (1999). Zwitserleven: niet voor alle ouderen.

- Starten energiebesparingsproject waarbij vooral de minima actief worden betrokken (voorbeeld Enkhuizen; het rijk steunt dit project). De woningbouwvereniging kan hier het voortouw nemen.

Beleving situatie

Een van de belangrijkste doelstellingen van het onderzoek was na te gaan hoe minima aankijken tegen hun situatie. Er is onder meer gevraagd in hoeverre men tevreden is over het leven dat men leidt. We stelden vast dat in het algemeen gevoelens van tevredenheid overheersten: iets minder dan de helft is tevreden tot zeer tevreden. Tevens constateerden we dat verreweg de meerderheid tevreden is over hun sociale contacten.

Uit de gegeven toelichtingen komt evenwel ook een ander beeld naar voren: een leven dat bepaald wordt door geldgebrek en uitzichtloosheid. Soms noemt men ook lichamelijke klachten, de afhankelijkheid van instanties, depressiviteit, stress, en vereenzaming. Uit de manier waarop door een aantal personen een doordeweekse dag is beschreven blijkt dat die niet zomaar gevuld is met allerlei activiteiten. Zo'n dag kan heel neerdrukkend zijn. Zo is bijvoorbeeld gezegd: '80% van de dagen opstaan met migraine, veel zitten, tv-kijken' of 'hond verzorgen, het huis schoon houden, eens een oudere bezoeken, sigaret roken, en denken hoe ik rond moet komen'.

Over de maatschappelijke positie van mensen met een laag inkomen hebben de respondenten over het algemeen een negatief beeld.

Conclusie

Op het eerste gezicht geeft men aan tevreden te zijn over het leven dat men leidt. De onderzochte groep gaat evenwel ook zwaar gebukt onder de situatie.

In welk licht zijn de belevingsgegevens te plaatsen? Oude Engberink¹⁰ haalt Vranken c.s. aan die stelt dat armoede het best omschreven kan worden als 'een web van achterstellingen en uitsluitingen'. Het belang van een dergelijke benadering is volgens Oude Engberink dat armoede het resultaat is van een serie processen in de samenleving en dus meer is dan een toevallige bundel tekorten van de dragers van een verschijnsel. Daarbij geeft hij aan dat armoe-

¹⁰ Oude Engberink (1997). Veelvormige armoede: leven in de marge.

de zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Belangrijke dimensies zijn: armoede is veelvormig (multi-aspectueel dat wil zeggen het is meer dan een gebrek aan geld, maar heeft ook te maken met arbeid, huisvesting, onderwijs, gezondheid, rechtspositie, en de toegang tot collectieve voorzieningen), het betreft veelal de aanwezigheid van 'breuklijken' in het bestaan, het betreft veelal de machteloosheid om op eigen kracht uit de preciaire situatie te breken, en er is sprake van bestendiging in de tijd (hierbij is ook te denken aan uitsluitingsmechanismen gelegen in onderwijs en arbeidsmarkt, en participatiemogelijkheden). Het onderzoek in Middenveld bevestigt genoemde dimensies.

Aanbeveling

De uitspraken van de respondenten hebben de cijfers reliëf gegeven. Ook in de groepsgesprekken met de respondenten kwam die waardengeladenheid naar voren. Maar het is niet een kwestie van 'afreageren' geweest. De deelnemers toonden bereidheid ook zelf met de resultaten aan de gang te willen gaan. Het verdient aanbeveling daarop in te spelen en hun positie en weerbaarheid te versterken.

Andere suggesties over het onderdeel beleving:

- Een eerste stap kan zijn een training aan te bieden aan betrokken minima.
- Behoeftte aan contactgroep alleenstaanden in Beilen nagaan.
- Meer algemeen: de Raad voor het Minimabeleid maakt een actieplan waarin aangegeven staat wat er met suggesties uit de groepsbesprekingen wordt gedaan. Het lijkt hierbij van belang zoveel mogelijk te specificeren naar groepen (ouderen, extra stimulans voor alleenstaanden met kinderen die willen herintreden, et cetera).

Problemen en instanties

Financiële problemen domineren. Het merendeel van de respondenten kampt daarmee. Maar lichamelijke problemen in verband met gezondheid of handicap spelen ook behoorlijk mee.

Met de afdeling Sociale Zaken van de gemeente heeft men het meeste contact gehad. De waardering van die contacten is wisselend. Over de relatie met andere instanties (thuiszorg, Stichting Welzijn Ouderen, maat-

schappelijk werk, woningbouwvereniging) is men over het algemeen te spreken. Bij het arbeidsbureau houden de plussen en minnen elkaar in evenwicht.

Soms is men uiterst kritisch over de hulp- en dienstverlening. Over elke instantie is wel wat opgemerkt. Over de sociale dienst: 'geen luisterend oor, slechte bejegening, geen privacy, geen respect. Twee maal vergeten geld uit te betalen'. En een ander: 'heb in vier jaar tijd zes verschillende ambtenaren gehad, moest een half jaar wachten op vergoeding bril dochter'. Over de thuiszorg: 'veel beloven, weinig geven'. Over de woningbouwvereniging: 'slechte behandeling, kortaf, soms onbeschoft'. Over het arbeidsbureau: 'non-chalante houding, desinteresse'.

Conclusie

Instanties laten in hun hulp- en dienstverlening aan minima te veel steken vallen.

Wat betekenen de uitkomsten? We halen nogmaals Oude Engberink aan. Hij heeft met name aandacht gevraagd voor de verhalen die aan de loketten van de sociale dienst naar voren komen. 'Daar komt het relaas tot uiting van de kleine en grote drama's van elke dag die vaak in fragmenten en moeizame formuleringen de eigen waarnemingen en belevenissen van de armen bevatten (1999; 66).' Zijn waarnemingen zijn gestoeld op grootstedelijke ervaringen. Voor het platteland is het eigenlijk niet anders.

Het lijkt erop dat in het werk van de sociale dienst van de afgelopen jaren het accent is komen te liggen op de formele, procedurele kant (rechtmatigheidsonderzoek). Wellicht dat de landelijke discussie over het gemakkelijke gebruik, om niet te spreken van misbruik van sociale voorzieningen, daarin meespeelt. Uit de reacties van respondenten in Middenveld blijkt dat de menselijke kant in het gedrang is gekomen, soms zelfs uit beeld is verdwenen.

Aanbeveling

We bevelen aan de wijze van hulp- en dienstverlening nog eens tegen het licht te houden. We denken hierbij niet alleen aan het 'houdingsaspect' maar ook aan kleine, betekenisvolle verbeteringen zoals begrijpelijkheid en toegankelijkheid van formulieren, en kopieermogelijkheden.

Andere suggesties over het onderdeel problemen, instanties en toekomstperspectief:

- Met name verbeteren bejegening (gaat vele organisaties aan). Training medewerkers sociale dienst, samen met andere instellingen.
- Opzoeken cliënten (voorbeeld scanteam Hengelo).
- In de gemeente Alphen aan den Rijn is een gratis telefoonnummer voor de afdeling Sociale Zaken. Er is het voornemen de maandelijkse inlichtingenkaart te voorzien van een antwoordnummer¹¹.
- Instellen Sociaal Raadsman.

HOE VERDER?

Zoals gezegd heeft de expertcommissie zich gebogen over de resultaten van het onderzoek.

De deelnemers noemden enkele punten die hen bijzonder getroffen hadden. In de eerste plaats was dat de complexiteit van de armoedeproblematiek en de individuele verschillen in beleving ervan. Verder viel de relatie tussen armoede en gezondheidsproblemen op. En het feit dat velen zeggen tevreden te zijn, ondanks de problemen waarmee zij te kampen hebben.

Het blijft natuurlijk lastig om de verbinding te maken tussen de subjectieve beleving met betrekking tot hulp- en dienstverlening en concrete verbetering daarvan. Die moeilijke relatie tussen subjectieve en objectieve maatstaven geldt ook voor andere aspecten van dit belevingsonderzoek. Het onderzoek geeft echter wel duidelijke signalen die door de Adviesraad Minimabeleid opgepakt kunnen worden.

Uit de commentaren van de expertcommissie kwamen vier thema's naar voren waarin de meeste suggesties voor verbetering ondergebracht kunnen worden:

- Inkomen en rondkomen: verbetering gebruik voorzieningen en dergelijke, misschien ook via technische oplossingen.
- Administratieve formaliteiten: betere afstemming, ondersteuning bieden.
- Bereik van de 'doelgroep': verbetering onderlinge contacten, vergroten van maatschappelijke participatie.
- Weerbaarheid en bejegening.

¹¹ Alphen zocht en vond de armste burgers. In Ng 5 februari 1999.

Aanbeveling

Wat het vervolg betreft verdient het aanbeveling naar aanleiding van de onderzoeksresultaten een werkgroep te formeren waarin de meest betrokken of aangewezen instellingen en organisaties vertegenwoordigd zijn. Die werkgroep bedenkt een aanpak en concretiseert de aanbevelingen. Het is daarnaast van belang dat alle betrokken organisaties de onderzoeksresultaten in hun achterban bespreken, hun eigen plan trekken en daarover terugrapporteren (bijvoorbeeld binnen een termijn van drie maanden). Dan kan ook duidelijk worden op welke punten organisaties mogelijk ondersteuning nodig hebben om veranderingen op de genoemde thema's te bewerkstelligen.

Nader zou bekeken moeten worden wie de regie voert. (De Adviesraad kan in het traject de functie van 'waakhond' voor het minimabeleid vervullen). Externe ondersteuning in het vervolgtraject is gewenst. De werkgroep kan hierover een voorstel ontwikkelen.

Het beste zou zijn de procedure te regelen in een overeenkomst, bijvoorbeeld voor een periode van een jaar. Daarin zou het houden van een lokale armoedeconferentie of studiedag opgenomen kunnen worden.

Literatuur

Allers, M.A., F.J. Sijtsma 1997. *Kengetallen gemeentelijk armoedebelid*. Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden. VNG-uitgeverij, Den Haag.

Armoedemonitor 1998. Sociaal en Cultureel Planbureau & Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.

Armoedemonitor 1999. Sociaal en Cultureel Planbureau & Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.

Braam, G., P. A., 1999. 'Zwitserleven: niet voor alle ouderen'. In G, tijdschrift voor gerontologie en geriatrie, jrg. 30, pp 102 – 104.

De andere kant van Nederland, voortgangsrapportage 1999. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag.

Engbersen, G., E. Snel, A.Ypeij 1998. *De andere kant van het armoedebelid*. In Arm Nederland. Effecten van Armoede. Derde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting. Amsterdam University Press, Amsterdam.

Janssen, U., R. Lammerts 1999. *Leefbaarheid op het platteland*, sociale en culturele ontwikkelingen op het platteland over de periode 1989 – 1998. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht.

Notitie *Evaluatie Minimabeleid 1999*. Gemeente Middenveld, Beilen.

Oude Engberink, G. 1997. *Veelvormige armoede: leven in de marge*. In K. Schuyt (red) Het Sociale Tekort, veertien sociale problemen in Nederland. De Balie, Amsterdam.

Thissen, F., J. Drooglever Fortuyn 1998. *Sociale Cohesie en Dorpsverenigingen op het Drenthse platteland*, verslag van een onderzoek in de gemeente Aa en Hunze. Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

Vrooman, C. en E. Snel 1999. 'Op zoek naar de "echte" armen'. In Arm Nederland. Armoede en Verzorgingsstaat. Vierde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting.

Woerden, R. J. van 1998. *Armoede op de lat, het meten van armoede op lokaal niveau*. Wetenschapswinkel Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg.

Bijlagen

- **Overzicht verbeteringsvoorstellen**
 - **Samenstelling van de onderzoekspopulatie; verantwoording van de werkwijze**
 - **Deelnemende organisaties en ervaringen van de interviewers**
 - **Overzicht problemen**
-

Overzicht verbeteringsvoorstellen¹²

Groep 1 Beilen

Werk	Aantal stickers
Bang voor onzekerheid bij baan	3
Aanvaarden van werk belonen, niet straffen	8
Ander beleid ten aanzien van werk en kinderen (korting)	4
Kinderopvang op een plaats door de gemeente betaald als de moeder moet werken	2

Instanties

Arbeidsbureau betere afstemming op de behoefte van de klant	1
Een apart loket voor vragen over bijstand	1
'Drempel' verkleinen om naar instanties te stappen (bv. één loket bij gemeente)	1
Maatsch. werk moet niet vooringenomen zijn; aandacht en tijd	1
B.S.O. (opvang) ook voor schooltijd vanaf b.v. half acht	2
Sociale dienst de hei op, anders gaan functioneren	3
Sociale dienst, betere/snellere afronding van de financiële regelingen	3
Thuiszorg actiever voor minima (vrijstelling betaling)	4

Inkomen/rondkomen

Eenmalig bedrag rond de kerst	8
Paar keer per week tafeltje dekje voor alleenstaanden, (pakket voedsel gezin)	1
Kledingbonnen per half jaar	2
Openb. vervoer, goedkopere buskaarten voor minima	3
OV-jaarkaart, beperkt reizen	3
'Strippenkaart' voor participatie	5

¹² Letterlijke weergave.

Overig (geen stickers)

Ambtenaren of vrijwilligers inschakelen om de minima te bezoeken en knelpunten te bespreken	0
Als in Almelo de mensen opzoeken en wijzen op mogelijkheden	0
GAB betere bejegening	0
Woningbouwvereniging, materiaal beschikbaar stellen	0
GAB, beter advies	0
Sociale dienst een vaste consulent	0
Openbaar vervoer, betere of meer busdiensten	0
Participatiefonds op initiatief van de gemeente vanaf een bepaalde leeftijd bij kinderen + direct betalen (geen voorschotten)	0
Mondigheid bevorderen (adviesraad)	0
Assertiviteitstraining voor minima (leren omgaan met instanties)	0

Groep 2 Smilde

Formulieren

Alsjeblieft formulieren afschaffen	7
De formulieren kwijtschelding voor AOW'ers zoals gemeentebelastingen, zuiveringsrecht, waterschap, niet ieder jaar weer opnieuw in laten vullen, alles blijft toch hetzelfde	4
Volgens zeggen kan men een vergoeding krijgen voor onvoorziene uitgaven b.v. nieuwe bril. Waarom moet je bij wijze van spreken je bijna uitkleden voor je daarvoor in aanmerking komt?	2
Voorschieten reisgeld (aanvaarding werk) door sociale dienst	1
Meer ruimte voor vrijwilligerswerk	0

Bejegening

Mensen als zelfstandige volwassenen behandelen, ook als ze in de bijstand zitten en daardoor soms financiële problemen hebben	4
Vermindering arrogantie arbeidsbureau, sociale dienst, GGD-arts	4
Waarderen alle vragen van mensen	3

Dienstenverlening

Eigen thuiszorg sociale dienst	2
Activeren ouderensport, hier meer subsidie voor geven zodat hiervoor minder betaald kan worden	3
Betaalde kinderopvang bij werk of studie	4

Openbaar vervoer

Een buslijn langs het Buurtschip	6
Beter vervoer arbeidsbureau	2

Inkomen

Vergoeding vervoer ouderen, kan wel iets beter	1
Activiteiten 'Welzijn Ouderen' ook in aanmerking laten komen voor het participatiefonds	3
Meer inkomen dat goed is	4
Vergoeding voor ouderensport wordt nog niet gegeven maar zou toch wel op zijn plaats zijn	1
Openbaar vervoer goedkoper	3
Vervoer bus voor b.v. 75+ gratis, want die zijn minder mobiel, kunnen niet altijd op de fiets	1

Dienstenruil

Een soort hulpverlening in het leven roepen zodat je elkaar kan helpen b.v. fiets kapot & leren maken	2
---	---

Groep 3 Beilen

Vakantie

Wij willen op vakantie 9

Arbeidsbureau + Sociale dienst

Arbeidsbureau en sociale dienst beter op elkaar afstemmen 0

Arbeidsbureau + sociale dienst betere samenwerking ook naar cliënt toe 1

Aanvragen ruimer

Is het mogelijk om een krant te krijgen? 6

Kleding en schoenen 1 of 2x per jaar 3

Kan er ook radio en t.v. belastingverlaging aangevraagd worden 2

Ook voor huishoudartikelen een aanvraag indienen? 1

Voorzieningen

Sociaal raadsman voor iedereen beschikbaar 8

Reiskostenvergoeding 5

Recht op mobiliteit dus vervoerskosten vergoeden (ov-kaart) 5

Contacten

Bijeenkomsten voor alleengaanden Startpunt Beilen 2

Graag wat voor alleenstaanden voor de zondag. Samen ergens gaan eten, wandelen en meer van die dingen 4

Alleenstaandengroep hier in Beilen 2

Wij willen meer contact met andere mensen 4

Procedures

Uitbetaling uitkering eerder	3
Als je iets gespaard hebt. Dat ze je dan bekorten door geen kwijtschelding te geven voor gemeentelijke belasting	0
Afschriften van uitkeringen verplicht stellen	1

Bejegening

Niet het idee geven dat ze het uit eigen zak moeten betalen als ze je wat geven	15
Niet continu bekende info moeten aanleveren	1
Goede informatievoorziening naar klanten	0
Graag menselijk behandeld worden bij de sociale dienst	1
Dat de ambtenaren wat vriendelijker zijn	0
Menselijker behandeling bij sociale dienst	3
Betere menselijke toenadering	2
Niet iedere keer een andere ambtenaar en wat menselijker	2
Betere behandeling sociale dienst	1

Overig (geen stickers)

H.B.O. studie niet mogelijk	0
Wij willen recht	0

Groep 4 Westerbork

Op juiste plaats deponeren

Voor mensen die afhankelijk zijn van een minimuminkomen of uitkering is het belangrijk dat ze hun problemen gedoseerd op de juiste plaats deponeren, zoals b.v. in deze gespreksgroep 3

Bejegening

Sociale dienst. Gelijkwaardige gesprekspartner tussen dienst en contact persoon.

Sociale dienst. Hogere uitkering. Uitvoerige en betere informatie over participatiefonds en bijzondere bijstand door middel van gesprekken. Belangrijkste is: sociaal raadslieden voor gem. Middenveld aanstellen. 1
Het lijkt soms of een ambtenaar van de gemeente de wetgever nog wil verbeteren (arrogantie, betutteling, controlerend) 2
Meer respect 5
Arbeidsbureau met je mee laten denken i.p.v. alles af te wijzen 3

Sociaal raadslieden

Sociaal raadslieden Gemeente Middenveld aanstellen 8

Openbaar vervoer

Beter openbaar vervoer, hogere taxikosten W.V.G-regeling meer dan f 40,10 per maand 2
Beter openbaar vervoer, bijv. 's avonds bus terug van Beilen om 19.00 of 19.30. Hierdoor betere verbindingen 6

Deskundigheid

Het is noodzakelijk dat er bij de gemeente ter zake kundige mensen werken, welke de wet- en regelgeving voldoende kennen, zodat je niet van het kastje naar de muur wordt gestuurd	6
Hulp aanvragen kwijtschelding OZ-belasting, eenvoudige formulieren	6
Betere voorlichting over de bijzondere bijstand	4
Info sociale voorzieningen (bijzondere bijstand participatiefonds)	5
Collega's spreken elkaar tegen	4
Kennis vergroten agrarische sector bij sociale dienst, bedrijfstechnische cijfers kunnen interpreteren	6

Samenstelling van de onderzoekspopulatie; verantwoording van de werkwijze

Uitgangspunten

De doelstelling van het veldwerk is een representatieve groep respondenten (in het vervolg onderzoekspopulatie) van minima in de gemeente Middenveld te interviewen. Deze groep moet een zo goed mogelijke afspiegeling zijn van de totale groep minima in Middenveld. En dan voornamelijk voor wat betreft de inkomenssituatie. Dit betekent een vertegenwoordiging van alle verschillende soorten inkomensmogelijkheden (uitkeringen, werk, AOW etc.) en een gelijke verhouding ten opzichte van de praktijk.

De ideale manier om de onderzoekspopulatie samen te stellen is een aselechte steekproef te trekken uit alle minima in Middenveld. Om dat te kunnen doen moet de gehele populatie bekend zijn. In de praktijk is dit een groot probleem: de groep minima is niet als zodanig herkenbaar en traceerbaar. Door gebruik te maken van zoveel mogelijk bronnen en ingangen kan men wel trachten de totale populatie in beeld te krijgen. In de praktijk betekent dit dat gebruik gemaakt moet worden van verschillende persoonsbestanden bij de gemeente en andere instanties (bijvoorbeeld het ziekenfonds).

Het tweede aspect, een goede representativiteit, is te bereiken door een gestratificeerde steekproef te trekken. Het is dan noodzakelijk vooraf de verschillende categorieën minima vast te stellen en de omvang daarvan te bepalen. Bij het trekken van de steekproef wordt deze verdeling aangehouden. Het vaststellen van deze categorieën moet op een verantwoorde wijze plaatsvinden.

In deze bijlage geven we aan hoe de uitgangspunten zijn gehanteerd en welke hindernissen we zijn tegengekomen. Allereerst komt het bepalen van de omvang van de onderzoekspopulatie aan bod. Daarna behandelen we hoe we te werk zijn gegaan bij het achterhalen van potentiële informanten.

Omvang & Stratificatie

In 1997 heeft het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (Coelo) van de economische faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen een onderzoek gehouden naar het lokale armoedebeleid. De resultaten daarvan staan beschreven in 'Kengetallen gemeentelijk armoedebeleid' (VNG-uitgeverij, 1997).

Uit deze publicatie blijkt dat het percentage minimumhuishoudens voor de provincie Drenthe vrijwel gelijk is aan het Nederlandse gemiddelde. In Nederland zit (in 1995) 4% van de huishoudens onder het minimum (inkomen tot 95% van het sociaal minimum) en 7% rond het minimum (inkomen tussen 95 en 105% van het sociaal minimum) met een totaal dus van 11% van de huishoudens. In Drenthe zit 3% van de huishoudens onder het minimum en 7% rond het minimum. In totaal dus 10% van de huishoudens in de provincie.

Tevens is nagegaan welke inkomensbronnen deze huishoudens hebben. De bijstandontvangers zijn het meest talrijk, daarna komen de pensioenontvangers, de arbeidsongeschikten en de ontvangers van een WW-uitkering (1997, p.29).

Categorieën	Nederland 1995
Bijstand	37 %
AOW	29 %
WW	8 %
WAO	9 %
Actieven (zelfstandigen)	17 %
Overig actief	
Niet ingedeeld	-
Totaal	100 %

Bron: Coelo

Door middel van een bijgevoegde diskette met een rekenprogramma bij deze VNG-uitgave, is het mogelijk de omvang van de groepen per gemeente te berekenen. Omdat de gemeente Middenveld pas sinds 1998 bestaat was het niet mogelijk dit te doen voor de nieuw gevormde gemeente, maar wel voor de afzonderlijke oude gemeentes Beilen, Smilde en Westerbork en deze vervolgens op te tellen.

De berekening leverde voor Middenveld een andere uitkomst op ten opzichte van de Nederlandse verdeling. Het met de diskette berekende aantal minimumhuishoudens waarvan het hoofd een ABW/RWW/IOAW-uitkering heeft, bleek bijvoorbeeld lager te zijn dan het aantal bijstandsuitkeringen. Het Coelo geeft hiervan een nadere toelichting op zijn homepage. Er moeten namelijk een aantal stappen worden gezet om te komen van uitkeringen naar aantal minimumhuishoudens. Deze stappen zijn:

- 1) Van uitkeringen naar huishoudens. In de praktijk blijkt het aantal huishoudens waarvan het hoofd een bijstandsuitkering ontvangt kleiner te zijn dan het aantal bijstandspartijen dat bij de gemeente bekend is.
- 2) Van huishoudens naar huishoudens met een laag inkomen. Niet alle bijstandshuishoudens hebben een laag inkomen. Soms wordt er wat bijverdiend dat niet (geheel) op de uitkering wordt gekort.
- 3) Van huishoudens met een laag inkomen naar huishoudens met een minimuminkomen. Ook hier geldt dat er soms additionele inkomstenbronnen zijn.

Door deze drie oorzaken is het aantal bijstandsuitkeringen altijd hoger dan het aantal minimumhuishoudens, waarvan het hoofd een bijstandsuitkering heeft.

De berekening voor het totale aantal minimumhuishoudens voor Middenveld liet een uitkomst van 948 huishoudens zien. Voor het onderzoek is een aantal van ongeveer 1000 huishoudens aangehouden. De landelijke verdeling is als uitgangspunt gehanteerd voor de stratificatie van de steekproef.

Populatie

Zoals gezegd is het in de praktijk onmogelijk om de gehele populatie vast te stellen en dus is het ook onmogelijk een steekproef te trekken. Via verschillende bronnen is geprobeerd de populatie samen te stellen. Zowel de gemeente als verschillende instanties beschikken over persoonsregistraties. Het probleem is dat al deze bestanden uit diverse 'formats' bestaan. Ze worden bijgehouden in verschillende computerprogramma's, via verschillende indelingen en er is niet een eenduidig referentiepunt. Het sofi-nummer zou hiervoor geschikt zijn, maar is niet in alle bestanden opgenomen. Daarnaast zijn sommige

instanties gemeenteverstijgend en niet in staat of niet toegestaan gegevens over alleen Middenveld te verschaffen.

De volgende gemeentelijke bestanden zijn benut:

- Bestand van mensen met een bijstanduitkering.
- Bestand van mensen met een loaz/loaw-uitkering.
- Bestand van mensen die kwijtschelding hebben aangevraagd.
- Bestand van mensen die een eenmalige uitkering hebben gekregen.
- Bestand met mensen die werkzaam zijn binnen de WIW-regeling (Stg. Werkkring).

Maar er lagen ook nog andere wegen open.

Via het netwerk van Stichting Welzijn Beilen zijn informanten benaderd voor een interview. Hiervoor is de sneeuwbalmethode ingezet. Er werden contacten gelegd met personen binnen de onderzoekspopulatie. Deze personen worden niet alleen geïnterviewd, maar ook gevraagd namen te noemen van andere personen in de onderzoekspopulatie. Als criterium is hierbij gehanteerd: geen directe familieband, en niet wonend in de direct omliggende straten. Vervolgens herhaalt de sneeuwbalprocedure zich. In het onderzoek is de sneeuwbal gestart met veertien personen (ongeveer gelijke aantallen ABW, AOW, en WAO; verspreid over de gemeente).

Groene Land Verzekeringen, verreweg de grootste zorgverzekeraar in Middenveld, was bereid een mailing te versturen naar mensen in Middenveld met alleen een AOW-uitkering. Zij werden gevraagd mee te werken en een antwoordstrook in te vullen.

Ook de besturen van de Noordelijke land- en tuinbouworganisatie (NLTO) stelden zich achter het onderzoek. Naar hun achterban, de land- en tuinbouwsector, gingen eveneens brieven uit. Personen konden zich via een antwoordstrook opgeven.

Ten slotte werkte het arbeidsbureau mee. Op een dag voor werkzoekenden in Beilen zijn mensen benaderd met een informatiebrief. Ook hier was opgave via een antwoordstrook mogelijk.

Het koppelen van de gemeentelijke bestanden is theoretisch mogelijk maar heel arbeidsintensief. Van zo'n 2000 personen zou dan handmatig bekeken moeten worden of ze meerdere keren voorkomen in diverse bestanden. Daarom is gekozen voor een andere benadering. Bij elk bruikbaar bestand is geke-

ken welke categorie het betreft. Vervolgens is bepaald hoeveel personen geïnterviewd moesten worden binnen deze categorie, volgens de landelijke verdeling. Daarna werd een steekproef uit het bestand getrokken.

Bij bestanden die meerdere categorieën minima kunnen bevatten zijn we anders te werk gegaan. Uit het kwijtscheldingsbestand bijvoorbeeld is telkens aselect tien personen getrokken die hoogstwaarschijnlijk op het minimum zitten en die niet voorkomen in het bijstandsbestand. Deze personen werden geïnterviewd en vervolgens is gekeken wat hun bron van inkomsten is, dus onder welke categorie ze vallen. Zolang een categorie nog niet vol was, is er weer een nieuwe steekproef getrokken.

Uitgangspunt voor het veldwerk is geweest via zoveel verschillend mogelijke wegen respondenten te werven met de opzet een zo goed mogelijke verdeling in categorieën te krijgen. Waar mogelijk is een aselecte steekproef getrokken voor een deelpopulatie.

In het onderzoeksvoorstel werd uitgegaan van een streefgetal van tweehonderd respondenten. Gedurende het onderzoek bleek dat het vinden en interviewen van in aanmerking komende respondenten (een representatieve vertegenwoordiging van de 'minimagroepen') meer tijd kostte dan vooraf voorzien. Naarmate de tijd vorderde werd het realiseren van interviews steeds lastiger. De interviewperiode was inmiddels behoorlijk uitgedijd (de eerste interviews vonden in november 1998 plaats, de laatste in juni 1999). Voor de grote vakantie was een eerste rapportage van de uitkomsten voorzien (met name van de gesloten vragen). Door al deze redenen is het streefgetal, zonder afbreuk te doen aan de representativiteit, bijgesteld tot honderdvijftig respondenten.

Bij een onderzoekspopulatie van honderdvijftig respondenten en een verdeling gelijk aan die van Nederland in 1995 volgen hieruit per categorie de volgende aantallen te interviewen respondenten.

Categorieën	Nederland 1995	Aantal respondenten
Bijstand	37%	55
AOW	29%	44
WW	8%	12
WAO	9%	14
Actieven	17%	25
Totaal	100%	150

Een enkel woord over de te benaderen respondenten uit de groep 'actieven'. Wat Middenveld betreft blijkt dat 15% van de minima bestaat uit zelfstandigen en 11% uit overige actieven (bijvoorbeeld WIW). Ongeveer 60% van de actieven is zelfstandig (eigen bedrijf). Dit betekent dat er vijftien zelfstandigen en tien 'overige actieven' geïnterviewd moesten worden.

Voor een belangrijk deel zullen de zelfstandigen uit de land- en tuinbouw komen. Uit een overzicht van de provincie Drenthe blijkt dat voor de gemeente Middenveld 44% van de in totaal 849 zelfstandige vestigingen uit de bedrijfstak 'landbouw' komt. Voor het aantal na te streven respondenten betekent dit 44% van de vijftien, dit zijn ongeveer zeven huishoudens.

Voor het veldwerk is gestreefd zeven zelfstandigen uit de landbouw te benaderen (voornamelijk via de NLTO), acht respondenten via de WIW en tien via andere wegen (kwijtschelding).

Uitvoering

Het vinden van informanten heeft nogal wat voeten in de aarde gehad. Hoe succesvol zijn de verschillende wegen geweest? We geven een overzicht.

Bestand	Potentiële informanten	Niet-deelname
Bijstand	121	59
IOAZ	3	2
IOAW	11	6
Kwijtschelding	63	27
Eenmalige uitkering	7	5
WIW (Stg. Werkkring)	6	4
Sneeuwbal (Stg. Welzijn)	21	1
Groene Land Verzekeringen	39	12
NLTO	8	2
Arbeidsbureau	5	1

In totaal zijn 284 personen benaderd. 119 personen vielen hiervan om uiteenlopende redenen af (zie hieronder). Niet iedereen heeft evenwel zijn reden kenbaar gemaakt waardoor het niet mogelijk is daarvan een compleet beeld te schetsen. Van 59 personen – de helft – hebben we wel een opgave verkregen.

De gemeentelijke bestanden hebben de meeste problemen opgeleverd. Wat het bijstandsbestand betreft bleek in ongeveer de helft van de gevallen een interview niet te realiseren. Dat was voor zover achterhaald, vanwege: niet te bereiken of adres klopt niet (7), inmiddels werk c.q. uit de uitkering (5), geen 'minima' (4), te druk (3), ziekte (2), later toch afgemeld (2), niet kunnen vanwege studie/opleiding (3), geen vertrouwen in het onderzoek (2), te bedreigend (2), of omdat het onderzoek niet te begrijpen was (2). Van het IOAW-bestand viel eveneens ongeveer de helft af, meestal omdat men aangaf zich (financieel) te kunnen redden. Van de IOAZ wilden twee personen niet deelnemen. Eén beschouwde zich als 'niet tot de doelgroep behorend'. Bij het kwijtscheldingsbestand viel wat minder dan de helft van de geselecteerde adressen af. Voor zover een reden is achterhaald was dat omdat men niet te bereiken was c.q. niet reageerde (6), of geen tijd had (1). Eén iemand gaf aan uit schaamte niet deel te willen nemen. Van het bestand 'eenmalige uitkering' zagen vijf mensen van deelname af. Eén daarvan vond zich niet behoren tot de 'minima'.

Wat de andere bestanden betreft lag het vinden van medewerking gemakkelijker, hoewel niet altijd. Van het WIW-bestand zagen vier van de zes van een interview af. Eén persoon gaf op te veel weg te zijn voor zijn werk

waardoor een afspraak niet te maken was. De sneeuwbalmethode (via Stg. Welzijn) was met één afvaller zeer succesvol, maar de sneeuwbal rolde niet verder dan eenentwintig respondenten. De oproep via Groene Land Verzekeringen kende zevenentwintig treffers. Toch vielen twaalf van de negenendertig personen af. Voor zover een reden is opgegeven was dat vanwege: 'geen minimum' (3), ziekenhuis/APZ (3), woonachtig buiten Middenveld (1), of 'wist nergens van' (1). Van de NLTO-adressen vielen er twee af. Eén persoon vond zich niet in aanmerking komen. De actie via het arbeidsbureau had een goed resultaat. Bij nader inzien wilde één persoon niet meer meedoen.

Uiteindelijk zijn er 165 interviews gehouden. Tijdens het interview is gevraagd waaruit het inkomen van de respondent bestond. Dertien vragenlijsten bleken bij nadere beschouwing niet bruikbaar, voornamelijk omdat de persoon een inkomen had boven de grens voor minima. Deze dertien zijn buiten de analyse gehouden. In totaal bestaat de onderzoekspopulatie daardoor uit 152 respondenten. Met de 165 interviews en de 152 respondenten is het aantal van 150 respondenten ruim gehaald.

Op de vragenlijst stonden de verschillende mogelijke inkomensbronnen reeds genoteerd zodat de interviewer de juiste inkomensbron kon aankruisen. Het is mogelijk dat men een combinatie heeft van meerdere inkomensbronnen. In de praktijk blijkt dit ook daadwerkelijk voor te komen. Een aantal mensen ontving alimentatie naast een ander inkomen en soms werden onder 'overig' andere extra inkomensbronnen genoemd (onder meer Weduwen & Wezen/ Algemene Nabestaanden Wet). Daarom zijn in onderstaande tabel, waar de inkomensbronnen van de respondenten vermeld staan, in totaal meer dan 152 bronnen vermeld.

Inkomensbronnen:

Inkomenssituatie	Aantallen	% (N=152)
ABW/IOAW/IOAZ	63	41
WAO/AAW	11	7
WAO/AAW met aanvullend ABW	6	4
WAO/WW	1	1
WW	1	1
Inkomen uit betaald werk	12	8
Inkomen uit betaald werk + ABW	9	6
WAO/AAW plus inkomen uit betaald werk	2	1
AOW	29	19
AOW met aanvullend pensioen	7	5
Alimentatie	5	3
Overig	14	9
Geen inkomen	1	1
Totaal	161	

Voor de analyse van de interviews is het aantal categorieën teruggebracht naar zes. Hierbij zijn de categorieën aangehouden zoals vooraf bepaald bij de opzet van de gestratificeerde steekproef. De respondenten die over meerdere inkomensbronnen beschikten zijn geplaatst onder een categorie. Uitgangspunt hierbij is dat gekeken is naar de voornaamste inkomensbron van iemand. Heeft iemand een AOW en een aanvullend pensioen dan wordt hij of zij geplaatst onder AOW. Een uitkering wordt gezien als aanvulling op een andere inkomensbron. Iemand met betaald werk en een aanvullende ABW wordt daarom geplaatst onder de groep 'actieven'. De antwoorden bij de groep 'overig' is bekeken en voor zoveel mogelijk onder de juiste categorie geplaatst. Dit levert de volgende groepen op:

Bijstand	ABW/IOAW/IOAZ; ABW & alimentatie.
AOW	AOW; AOW & aanvullend pensioen.
WW	WW.
WAO	WAO/AAW, WAO/AAW & aanvullende ABW; WAO/WW.
Actieven	Inkomen uit betaald werk; inkomen uit betaald werk & ABW; inkomen uit betaald werk & WAO/AAW, WIW.
Overig	Overig, alleen alimentatie.

In totaal is één respondent met een WW-uitkering geïnterviewd die binnen de minimagroep valt. Meer respondenten konden niet gevonden worden of hadden een te hoog inkomen. Hierdoor is het streefgetal (8%) voor de groep 'W-W' niet gehaald. De respondent met een WW-uitkering is onder de groep overig geplaatst.

De onderzoekspopulatie:

Minimagroepen	Streefgetallen	Onderzoekspopulatie	
		Aantallen	In procenten
Bijstand	37%	63	41%
AOW	29%	38	25%
WAO	9%	18	12%
Actieven	17%	29	19%
Overig	(8 % WW)	4	3%
Totaal	100%	152	100%

In totaal zijn zes zelfstandigen uit de land- en tuinbouw geïnterviewd. Één daarvan wordt niet meegenomen in de analyse omdat het inkomen te hoog is. Het aantal zelfstandigen uit de land- en tuinbouw komt daarmee op vijf respondenten.

De streefgetallen voor de minimagroepen zijn bereikt, behalve wat betreft de WW. De verdeling van de onderzoekspopulatie is dus grotendeels gelijk aan de na te streven (representatieve) verdeling. (Alle categorieën zijn overigens enkele procenten hoger omdat de categorie WW wegvalt).

Het absolute aantal van 152 interviews omvat, zo wezen berekeningen uit, zo'n 15% van de minima in Middenveld. Hiermee voldoen we aan het beoogde aantal.

Deelnemende organisaties

Begeleidingsgroep

Stichting Welzijn Beilen

Gemeente Middenveld, afdeling Welzijn

Stichting Adviesraad Minimabeleid Midden Drenthe

Expertgroep

Arbeidsbureau Beilen*

Gemeente Middenveld, afdeling Sociale Zaken*

Stichting Maatschappelijk Werk Noordermaat*

Stichting Sociaal-Kultureel Werk Smilde*

Stichting Welzijn Ouderen Smilde*

Stichting Welzijn Ouderen Beilen/Westerbork*

Thuiszorg Drenthe, bedrijfsbureau Gezondheidsservice*

Gereformeerde kerk Beilen

Nederlands Hervormde kerk Westerbork*

Stichting Welzijn Beilen*

Woonservice Drenthe, Beilen

Openbare basisschool de Lindelaar, Westerbork

Stichting Werkring Assen

Dorpenoverleg Midden Drenthe

Brede Overleggroep Kleine Dorpen Drenthe

Stichting Adviesraad Minimabeleid Midden Drenthe*

Ministerie van VWS

Provincie Drenthe

Noordelijke Land- en Tuinbouw Organisatie*

* deze organisaties leverden de interviewers

Ervaringen van de interviewers

De interviews zijn afgenomen door personen die werkzaam zijn bij diverse professionele en vrijwilligersorganisaties in Middenveld (zie bijlage). Er is voor gezorgd dat de interviewers de respondenten beroepsmatig niet kenden. Door de Molukse afkomst van een van de interviewers is het ook gelukt een aantal Molukse personen te interviewen. Dit was door taalproblemen anders waarschijnlijk niet mogelijk geweest.

Na afloop van de interviewperiode is de interviewers gevraagd hun ervaringen kort op te schrijven. We geven hun eigen ervaring en het kennisnemen van persoonlijke situaties hieronder in samengevatte vorm weer.

De interviewers vonden het uitvoeren van de interviews zeer leerzaam en waardevol. Op sommige momenten was het ook moeilijk, zoals bij het doorvragen naar schulden. Een interviewer formuleerde zijn ervaringen als volgt: 'Een zeer nuttige bezigheid dat interviewen. Voor de geïnterviewde een mogelijkheid om zijn/haar hart te luchten zonder dat daar consequenties aan zitten. Voor de interviewer om te zien en te ervaren hoe mensen omgaan met hun moeilijke situatie. Hoe zij balanceren op de rand van de samenleving. Hoe sommigen er in slagen met beide voeten binnen te blijven, terwijl anderen er al met anderhalf been buiten staan.'

Wat de interviewers het meest opviel, was de grote diversiteit. Een interviewer meldt: 'Ik werd me er van bewust hoe divers mensen zijn.' Een ander: 'DE minima bestaan niet. Ieder verhaal en iedere situatie is weer verschillend. Ook mensen met een gelijke achtergrond gaan verschillend met hun situatie om en beleven hun situatie heel anders. De een schikt zich naar het inkomen en weet daar goed mee om te gaan, de ander is zeer somber over de toekomst.'

Er is soms een verschil geconstateerd tussen ouderen en jongeren. Ouderen die eerder tevreden zijn en zich eerder schikken in hun situatie dan jongeren.

Vermeld is dat voor mensen in een bijzondere situatie (buitenlandse afkomst, gehandicapt, psychische problemen, et cetera) het soms extra moeilijk is om rond te kunnen komen.

Verder is opgemerkt dat onder boeren veel 'verborgen armoede' zit: 'Aan de buitenkant ziet men vaak een groot huis, maar men heeft geen idee wat voor inkomen het oplevert.'

Ten slotte is geconstateerd dat een aantal respondenten zich eenzaam voelde en blij was met iedere afleiding (ook het geïnterviewd worden!).

Volgens diverse interviewers zijn veel respondenten niet goed op de hoogte van de sociale voorzieningen. 'Er zou veel meer voorlichting en informatie aan de geïnterviewden gegeven moeten worden', en 'er waren verschillende klachten over het gebrek aan informatie door ambtenaren van onder andere de sociale dienst.' Of: 'De uitkerende instanties luisteren slecht naar de individuele problemen, hanteren de regels en gaan ervan uit dat de mens slecht is, dus alles moet controleerbaar zijn.' Eén interviewster geeft aan dat dit haar een 'machteloos' gevoel geeft: 'Je zou dingen willen doen, maar als interviewer kan dat niet. Ook als hulpverlener kan het niet altijd, omdat je aan regels gebonden bent.'

Overzicht problemen

	1° belangrijk probleem gezin	2° belangrijk probleem gezin	3° belangrijk probleem gezin	4° belangrijk probleem gezin	5° belangrijk probleem gezin
1	financiën				
2	eigen bijdrage in ziektelasten erg zwaar	psychisch nog steeds moeite			
3	gezondheidspro- blemen (is normaal op leeftijd)				
4	Molukkers worden niet serieus geno- men				
5	geldgebrek	tegen je kinderen veel vaker nee zeggen	1 kind speciale school = duur	druk, zorg, stress (in het verleden)	
6	constante con- frontatie met soc. dienst	verpl. passend werk toen kind 5 was	er niet bij horen door geen werk te hebben	-	-
7	geldtekort	-	-	-	-
8	financieel	taal/cultuur	-	-	-
9	controle bankaf- schriften	tafeltje dekje	sociale contacten	gezondheids- problemen	-
10	gebrek aan gede- gen voorlichting	sollicitatieplicht	-	-	-
11	moet het huis uit	inkomen gering	geen leuke cursus kunnen volgen	afhankelijkheid	kunt geen etentje geven/cadeautje
12	het systeem van de uitkeringen/wetten	geen werk op eigen niveau	sociale contacten ontbreken	financiële situatie	schulden voor gewone levensbe- hoeften
13	gemeente formele houding	alles alleen doen	stage lopen	kinderen worden belast	-
14	ziekte	-	-	-	-
15	schrikt bij ontvan- gen officiële brie- ven	wet boeten en maatregelen	-	-	-
16	'einde verhaal' na ongeluk december 1979	geestelijk soms in de war	moet van minimum leven	-	-

	1° belangrijk probleem gezin	2° belangrijk probleem gezin	3° belangrijk probleem gezin	4° belangrijk probleem gezin	5° belangrijk probleem gezin
17	ik heb geen problemen	-	-	-	-
18	inkomen is elke dag weer een puzzel	sollicitatieplicht	probleemkinderen	geen voorlichter	hercontroles
19	financiën	-	-	-	-
20	geldgebrek	klein huis	Nederlandse taal	-	-
21	weinig tijd om ander werk te doen	financiën	-	-	-
22	soms stopt uitkering	-	-	-	-
23	financiële problemen	mentale problemen	andere huisvesting	-	-
24	werk	je kunt niets door geldgebrek	geen spaargeld	schulden van het faillissement	hoe er met je omgegaan wordt als je geen werk hebt
25	te weinig geld	psychische problemen	ziekte van Crohn	-	-
26	kan niet fulltime werken	autistisch kind	-	-	-
27	geld	weinig uren qua werk	-	-	-
28	kunnen o.a. niet aan sport doen	-	-	-	-
29	lichamelijke gebreken	extraatjes kopen kan niet	woninginrichting vervangen kan niet	-	-
30	lichamelijke gebreken	-	-	-	-
31	ziekte	financieel, schulden	-	-	-
32	geen geld	geen vervoer	afhankelijkheid van oppas	bezoekregeling	-
33	geen betaald werk	te weinig inkomen	-	-	-
34	afh. van derden door handicap	wil geen thuiszorg i.v.m. jonge leeftijd	vindt vreselijk uitk. soc. dienst te hebben	kleren kopen in de uitverkoop	-
35	geen problemen	-	-	-	-
36	lezen en schrijven, rekenen	zelfstandig bewegen	-	-	-

	1° belangrijk probleem gezin	2° belangrijk probleem gezin	3° belangrijk probleem gezin	4° belangrijk probleem gezin	5° belangrijk probleem gezin
37	thuiszorg	slecht lopen	hoort minder	-	-
38	combinatie werk-kind	-	-	-	-
39	handicap na ongeval hand onbruikbaar	financiën	-	-	-
40	financieel	-	-	-	-
41	financiën	psychische problemen	veroordelende omgeving	-	-
42	kinderen in andere plaats naar school	te kort in inkomen	geen werk	spreekt de taal nauwelijks	-
43	lich. en psych. problemen	financiën	-	-	-
44	geldzorgen	scheidingsproblemen	slecht behandeld door echtgenoot	alleen gelaten	-
45	geen	-	-	-	-
46	vervanging kapotte dingen	deelname sociaal verkeer/isolement	financiële tekorten	-	-
47	sollicitatieplicht niet realistisch	onvoldoende kinderopvang	-	-	-
48	niet ingevuld	-	-	-	-
49	te weinig geld 's winters	kan niet internetten wegens geldgebrek	geen geld voor opleiding	zou graag comp baan willen	wil graag het hele jaar door werken
50	kan eigen praktijk niet openen	leeftijd 47 te oud om te solliciteren	geestelijk herstel	kosten voor levensonderhoud	nog geen vrijwilligerswerk
51	familie niet in Nederland	wil vaste baan	wil hoger inkomen	heeft geen spaargeld	-
52	kan niet kopen wat ik wil (koelkast bv)	huishoudelijk werk wordt te zwaar	boodschappen doen op de fiets	-	-
53	veracht door Beilenaren	te weinig geld	te weinig zinvol werk	te weinig sociale contacten	-
54	te weinig geld voor leuke dingen	-	-	-	-
55	ziekte van betrokkene	-	-	-	-
56	ziekte	-	-	-	-
57	gezondheidsproblemen	stigma psychiatrische patient	-	-	-
58	geen verblijfsvergunning	geen sociale contacten	geen geldmiddelen genoeg	geen toekomst/slechte gezondheid	kinderen buiten school geen sociale contacten

	1° belangrijk probleem gezin	2° belangrijk probleem gezin	3° belangrijk probleem gezin	4° belangrijk probleem gezin	5° belangrijk probleem gezin
59	wil wel meer geld	verlies van vrouw	-	-	-
60	ziekte van zoon die kanker heeft	oudste dochter overspannen	jongste dochter ruzie	-	-
61	-	-	-	-	-
62	te weinig geld/schulden	-	-	-	-
63	geldgebrek	weduwe zijn	gebrek aan uit- gaansleven	-	-
64	geld voor zijn zoon	hartklachten	-	-	-
65	gebrek aan sociale contacten	controle vd sociale dienst	verplicht tot 100% werk zoeken	baan in omgeving plus OV gaat niet samen	cultuurverschil Zuiden(L) en Noorden (D)
66	nooit op vakantie kunnen	kinderen die mee willen doen met anderen	plotselinge grote uitgaven	-	-
67	financieel plannen elke maand	-	-	-	-
68	ziekte / handicap	financieel	-	-	-
69	geen	-	-	-	-
70	aanslag gemeente kwijtschelding vragen	-	-	-	-
71	geen problemen	-	-	-	-
72	schulden/ financi- eel zeer krap	gezondheid	-	-	-
73	opvoedings- problemen met 3 pubers	gebrek aan ruimte om terug te trekken	-	-	-
74	financiële proble- men	gezondheid van beide partners	-	-	-
75	armoede (gebrek aan geld)	eigen bijdragen i.v.m. ziektekosten	kan auto niet meer betalen	-	-
76	ziekte/fibromyalgie	lift in huis i.v.m. handicap	bijzondere bijstand niet te snappen	weinig sociale contacten	probleem om bij je familie te komen
77	financiën	-	-	-	-
78	financiën	-	-	-	-
79	financiën	te veel tijd	-	-	-
80	financiën te weinig	-	-	-	-
81	sociale dienst zit haar achter de volden	partner heeft geen betaald werk	geen alimentatie voor de kinderen	moet van soc. dienst adres man opzoeken	-

	1° belangrijk probleem gezin	2° belangrijk probleem gezin	3° belangrijk probleem gezin	4° belangrijk probleem gezin	5° belangrijk probleem gezin
82	procedure afkeu- ring Cadans	-	-	-	-
83	achteruitgang in gezondheid	vervoer	ziekenfonds van- wege vergoeding therapie	financiën	-
84	financiën	geen goede ver- binding met Beilen	-	-	-
85	geen				
86	financiën	-	-	-	-
87	geen	-	-	-	-
88	geld	machteloos voelen t.o.v. instanties	-	-	-
89	steeds formulieren invullen	weinig geld	-	-	-
90	gezondheid	te weinig geld	-	-	-
91	dochter heeft ziekte van Pfeiffer	-	-	-	-
92					
93					
94	gezondheids- problemen	-	-	-	-
95					
96	gezondheidsstuatie en haar man	-	-	-	-
97	rug van haar en heupen van hem	-	-	-	-
98	financiële (onver- wachte uitgaven)	-	-	-	-
99	-	-	-	-	-
100	te weinig inkomen om iets leuks te doen	-	-	-	-
101	problemen met Stichting Welzijn Ouderen	-	-	-	-
102	financiën	-	-	-	-
103	geld	-	-	-	-
104	aow-uitkering niet voldoende	-	-	-	-
105	vervanging van bv. huish. apparaten	-	-	-	-

	1° belangrijk probleem gezin	2° belangrijk probleem gezin	3° belangrijk probleem gezin	4° belangrijk probleem gezin	5° belangrijk probleem gezin
106	finan.belem- meringen	-	-	-	-
107	te weinig financi- en/geen extra dingen	steeds kwijtschel- ding aanvragen	-	-	-
108	alleenstaande ouder/vrouw	financiën	-	-	-
109	huisvesting	gezondheid	financiën	-	-
110	beperkte financiële mogelijkh.	lichamelijke beper- kingen	-	-	-
111	financieel	-	-	-	-
112	problemen met de kinderen	veel huishoudelijk. werk	last van depressies	-	-
113	gezondheid	beperkt in levens- omst door uitking	-	-	-
114	moeite met sociale dienst	moeite met verschil soos en arbo/ keuring	-	-	-
115	-	-	-	-	-
116	gezondheid	-	-	-	-
117	-	-	-	-	-
118	de druk van de sociale dienst	de bureu; ordinair, herrie	-	-	-
119	financiën	-	-	-	-
120	sociale dienst	-	-	-	-
121	-	-	-	-	-
122	vervoer	-	-	-	-
123	financiën	psychische pro- blemen	-	-	-
124	geldzorgen	gezondheid ver- slechtert	-	-	-
125	financiële situatie	psychische pro- blemen (i.v.m. echtscheiding)	-	-	-
126	-	-	-	-	-
127	geen	-	-	-	-
128	openbaar vervoer	-	-	-	-
129	soms het alleen zijn (lost dit zelf op)	-	-	-	-

	1° belangrijk probleem gezin	2° belangrijk probleem gezin	3° belangrijk probleem gezin	4° belangrijk probleem gezin	5° belangrijk probleem gezin
130	relatieproblemen (gokverslaving partner)	financiën	-	-	-
131	personeel heeft geen tijd	gezondheids- problemen	-	-	-
132	financiële proble- men	gezondheids- problemen (licha- melijk+ psychisch)	zorg (mentaal) voor geh.zoon (geb.1950)	-	-
133	gezondheids- problemen	-	-	-	-
134	probleem met gemeentelijke belasting	-	-	-	-
135	doofheid				
136	financiële proble- men	wet- en regelgeving in de landbouw/ varkenhoudery	-	-	-
137	financiële proble- men	papieren romp- slomp v.d. overheid	-	-	-
138	gezondheid	-	-	-	-
139	geldproblemen	schoolproblemen oudste zoon	3 kinderen lopen psychisch achter	spierziekte	-
140	haar man is hart- patient	mevrouw is gehan- dicapt	-	-	-
141	financiële proble- men	-	-	-	-
142	financiële schuld	-	-	-	-
143	financiële proble- men/ elk dubbeltje omdraaien	-	-	-	-
144	geen	-	-	-	-
145	achteruitgang geestelijk vermo- gen	-	-	-	-
146	gezondheid	-	-	-	-
147	financiën	geen werk	instanties die traag werken	thuis wonen	-
148	gezondheid	-	-	-	-

	1° belangrijk probleem gezin	2° belangrijk probleem gezin	3° belangrijk probleem gezin	4° belangrijk probleem gezin	5° belangrijk probleem gezin
149	landbouwer in '99 in het verdom- hoekje	-	-	-	-
150	als aow'er niet automatisch een formulier	-	-	-	-
151	geen thuiszorg tijdens ziekbed overl. man	-	-	-	-
152	financieel	vakmatig	-	-	-